

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről

97 Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről

Sopron város általános rendezési tervének I. üteme az 1960. év folyamán készült el, a Soproni Tervező Irodában kidolgozott városfejlesztési program szerint,¹⁽¹⁾ amelyet Sopron Város Tanácsa VB-a 1958-ban, 421/958. számú határozatával fogadott el, s ennek alapján Győr-Sopron Megye Tanácsa VB-a 1958. szept. 3-án megtartott ülésén hagyott jóvá. A város adottságait, állapotát, fejlődési lehetőségeit feltáró – több éven át végzett – előkészítő vizsgálatok, ezek eredményeit feldolgozó, ill. összefoglaló tanulmány alapján készült el a program, amelyet annak idején a Soproni Szemle hasábjain ismertettünk.²⁽²⁾

A rendezési terv elkészítésével a Győri Tervező Vállalat Soproni Irodáját az Építésügyi Minisztérium 1959. január 19-én bízta meg.³⁽³⁾ A feladat sokrétűségére való tekintettel a munkában altervezőként az Út-Vasúttervező Vállalat, a MÁV Vasúttervező Üzemi Vállalat és az ÉM Mélyépítési Tervező Vállalat szakértői is részt vettek a munkakörükhöz tartozó részek kidolgozásával.⁴⁽⁴⁾ Meg kell említeni, hogy egyes részfeladatok megoldásához az Építéstudományi és a Közlekedéstudományi Egyesület soproni csoportjainak erre a célra alakított munkabizottságai is hozzájárultak, a MTESZ soproni helyiségeiben tartott ankéton megvitattott és a tervezés során felhasznált javaslatokkal.⁵⁽⁵⁾

A városrendezés szempontjából is igen nagy jelentőségű *regionális tervezés előkészítő vizsgálatai* természetesen Sopron városával is foglalkoznak, amely a Győr központú régió nyugati szélén fekszik, és a vizsgálat megállapításai szerint „megyeközpontnak megfelelő arányú fejlettségű város, mely azonban vonzási 98területének legnagyobb részét elvesztette, és így helyzeti energiáját csak keleti irányban érvényesítheti.”.

A rendezési terv végső célja, hogy a város tervszerű fejlesztésének és egyben a 15 éves lakásfejlesztési program megvalósításának lehetőségét megteremtse, reális kereteit megszabja.

A tervezés során nemcsak a szocialista várostervezés, ill. városrendezés célkitűzéseit és korszerű elveit kellett szem előtt tartani, hanem *meg kellett oldani azokat a speciális feladatokat is, amelyek a város különleges helyzetéből, adottságaiból, szerkezeti sajátosságaiból fakadnak.* Így elsősorban a vasutak szerteágazó vonalvezetését kell megemlítenünk, amely a várostestet kedvezőtlenül tagolja, számos egyszintű, a forgalom zavartalanságát gátló, közút és vasút közötti keresztezésre vezet, s így több helyen a városterület gazdaságos felhasználását is megakadályozza. A város nagyságrendjének megfelelően felesleges két pályaudvar egyetlen központi személy- és teher-pályaudvar létesítésének kérdését veti fel, annak szem előtt tartásával, hogy a belső területeken minél kevesebb helyet foglaljon el, és így a szükséges

aluljárók, ill. felüljárók megépítését minél kisebb költséggel tegye lehetővé. Ide tartoznak az úthálózat kérdései is, így a 85. számú forgalmi út átkelési szakaszának egyes kedvezőtlen törései és meg nem engedhető szűkületei, a környéki utak városközpontba vezető részeinek helyenként túl meredek, kanyargó, szűk szakaszai, túlterhelt, a forgalom igényeinek meg nem felelő kialakítású csomópontok stb. Új lakóterületek kijelölésének problémája – különböző beépítési mód, jelleg és laksűrűség mellett – a lakosságszaporulat elhelyezése során merül fel. A belső hézagtelkek, ill. a szanálással felszabadítandó területek beépítésénél a műemlékek megóvása és a városképbe való harmonikus beillesztése a különleges követelmény. Gondot okoz az északnyugati ipari terület uralkodó szélárnyékába eső lakóterületek zavaró áthatásoktól való mentesítése, a város belső területén lakóterületek közé ékelt ipari üzemek megfelelő sorrendben való kitelepítése, vagy – ha ez nem lehetséges – védőövezettel való elkülönítése a más rendeltetésű területektől. Új ipari területet igényelnek a kitelepítésre szánt és új ipari üzemek; az ipari terület utakkal való feltárására és iparvágányellátására különös figyelmet kell fordítani. Újabb zöldterületek kialakításával kell megteremteni a zöldterület-hálózat helyenként hiányzó összefüggéseit. Végül speciális feladatok adódnak a város idegenforgalmi jelentőségéből, üdülőváros jellegéből is.

A városrendezési tervet 3. tervlapon, *I. a közlekedési hálózat, II. a területfelhasználási és III. a közműhálózat tervlapjain* ábrázoltuk. Szemléltetése céljából az első kettőt – a kis lépték miatt egyszerűsített formában – közöljük. A közműhálózat tervének bemutatásától – mivel az kis léptékben való vázlatos ábrázolásban nem sokat mond – eltekinttünk.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / I. A közlekedési hálózat terve (1. ábra)

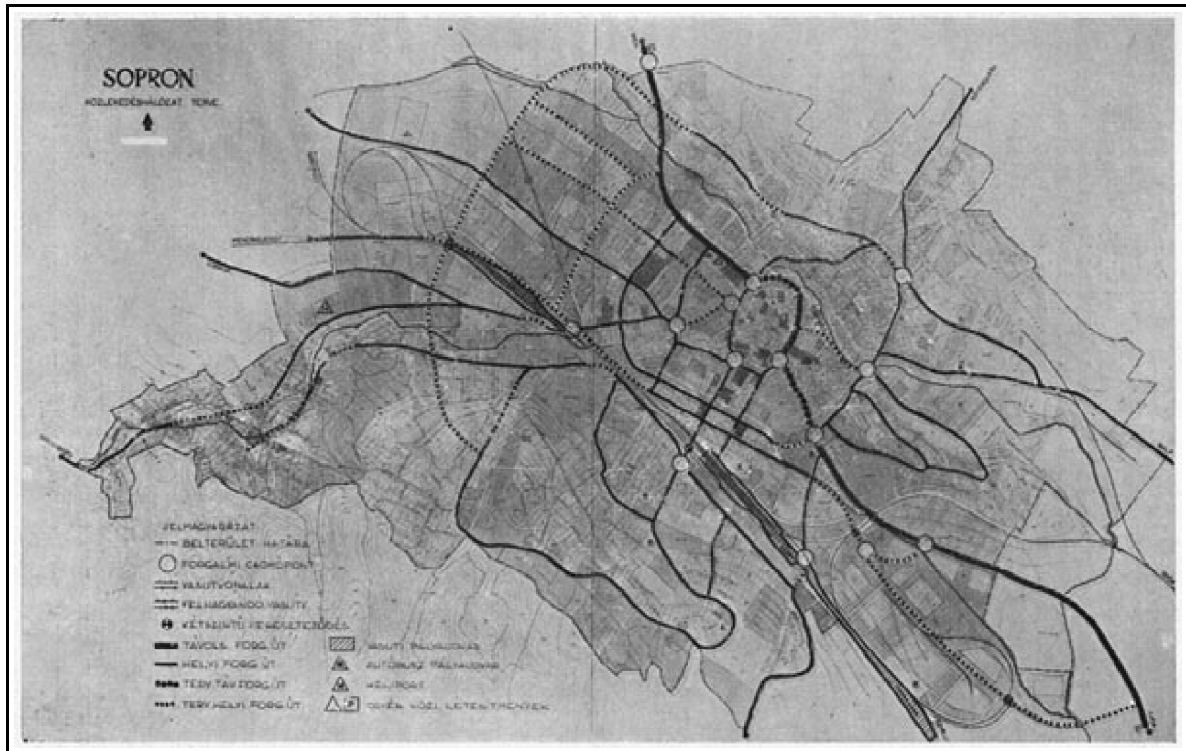
I. A közlekedési hálózat terve (1. ábra)

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / I. A közlekedési hálózat terve (1. ábra) / 1. Úthálózat.

1. Úthálózat.

Az úthálózat módosításával, ill. korszerűsítésével kapcsolatban az alábbi problémák megoldására került sor.

a) a 85. számú út átkelési szakaszát nagyjából a mai formában kívánjuk fenntartani, azzal a korrekcióval, hogy a Lackner Kr. utca és Ógabona tér közötti éles törést az Ógabona tér és Színház utca közé eső épületkomplexum részleges lebontásával enyhítjük és áttekinthetőbbé tesszük, s ezzel lényegesen csökkentjük a ma fennálló balesetveszélyt. Az Ötvös utcai és a Magyar utcai szűkület kiküszöbölését az északi, ill. északkeleti házsor épületeinek részbeni lebontásával 100irányoztuk elő. A bontások elkerülését, az utcakép változatlan megtartását a bírálók egy része egyirányú forgalom bevezetésével, az ellentétes irányú forgalom számára pedig más útvonal kijelölésével véli megvalósíthatónak.

991. ábra. Sopron ált. városrendezési terve. I. ütem. A közlekedési hálózat

b) A 85. számú forgalmi út átkelési szakaszának főként a *teherforgalomtól való mentesítését* elterelő utakkal biztosítjuk. Ezek közül a legfontosabb a Csengery utca felhasználásával vezet a Baross utcába és a Vásárhelyi úton át a 85. számú út nyugati ágába. A tervezett elterelő útnak a Frankenburg út és a Kossuth Lajos utca közötti szakasza a MÁV vasúti vágány szintjében halad, azért is, hogy – későbbi időpontban – lehetővé tegye a Frankenburg út, ill. Jókai utca folytatásában létesítendő aluljáró kiépítését, amelyet eredetileg ugyancsak tervbe vettünk, de gazdasági okokból a mai terv távlatán belül nem tartunk megvalósíthatónak. Az említett elterelő út egyszersmind az északnyugati és délkeleti ipari területeket köti össze, és módot ad arra, hogy a teherforgalom túlnyomó része a városközpont érintése nélkül legyen lebonyolítható. – Egy másik tehermentesítő útvonalat a Bástyá utca nyomvonalán jelöltünk ki, amely a Kőfaragó téren torkollik be a jelenlegi útvonalba, és ennek megfelelően itt részletes csomóponti kialakítást igényel.

c) A délnyugati városrész – az üdülőnegyed, ill. löverek – kapcsolatát az északkeletivel a rendezési terv megvalósításának távlatán belül egyetlen *aluljáróval* kívánjuk biztosítani, amelyet a *Köztársaság* utca és a Szabadság körútba torkolló *József Attila* utca tengelyében viszünk át a vasúti vágány alatt. A Köztársaság utcai aluljáró megépítésével feleslegessé válik a Frankenburg út és Ady Endre út közötti – műszakilag kedvezőtlenül kialakított – szintbeni keresztezés. A gyalogforgalom lebonyolítására a Bajcsy-Zsilinszky utca tengelyében tervezünk aluljárót. A Kőszegi út ma szintén keresztezi a vasúti vágányt, mint általában valamennyi, az északkeleti városrészt a délnyugatival összekötő út. Ezt a szintbeni keresztezést a jövőben is meg kell tartanunk, mivel a terepnehezségek miatt aluljáró kialakítása itt csak nehézségek árán és rendkívül költséges módon volna lehetséges. Későbbi időpontban megvalósítható *felüljárót* tervezünk a Besenyő út tengelyében, a vasúti vágányok felett.

d) A tervezett új lakótelepek forgalmának a városközpontba való bekapcsolásáról gondoskodtunk.

e) A várost a szomszédos településekkel összekötő utak városközpontba vezető részei több helyen szorulnak módosításra. A Brennbergbánya felől Bánfalván áthaladó út – a bánfalvi szakaszon új, alkalmasabb nyomvonalon – a Kossuth Lajos utca és Újteleki utca útvonalán éri el a városközpontot; ide torkollik az Ágfalvi út is; Somfalva felől érkező forgalom – a Táncsics utcán át – ugyancsak az Újteleki utcán keresztül jut be a város központjába. A mostani állapoton csomópontkialakítással és az Újteleki utca szélesítésével, ill. nyomvonalának módosításával javítunk. A fertőrákosi, kőhidai és tóalmi forgalmat lebonyolító Pozsonyi út városközpontba vezető, veszélyes szakaszát megszüntetjük, és az Ikvahíd kikapcsolásával új nyomvonalat tervezünk számára, az Árpád utcán és Híd utcán át. Ez az útvonal alkalmas egyúttal a Balf felőli forgalom lebonyolítására is, ugyancsak az Ikvahíd érintése nélkül.

f) *Parkolóhelyeket* a tervben a nagyobb középületek, valamint a tervezett sportpályák előtt kellő mértékben biztosítottunk.

g) Az *autóbuszpályaudvart* a Patak utca, Lackner Kr. utca és Ferenczi János utca határolta nagyobb területre helyezzük, amely központos fekvésű. Szintje az utcaszintnél mélyebb, és így a terület mielőbbi feltöltéséről kell gondoskodni.

101h) A város mai – a terv szerint korrigálandó, ill. kiegészítendő – úthálózatán akadálytalanul oldható meg az *autóbuszközlekedés*, a szükségletnek megfelelően.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / I. A közlekedési hálózat terve (1. ábra) / 2. A vasúti közlekedés és létesítményei

2. A vasúti közlekedés és létesítményei

a) A *vasútvonalak* – mint említettük – a város területét több részre bontják, amelyek kapcsolatát jelenleg csupán a közúti forgalmat gátló, balesetveszélyes szintbeni keresztezések oldják meg. A magas költségek miatt mindössze a GYSEV ebenfurti vonalának áthelyezését tervezzük oly módon, hogy a leágazást, valamint a vágány külső, megmaradó részéhez való csatlakozást a jelenlegi MÁV pályaudvar, ill. az Épületasztalosárugyár területétől nyugatra jelöljük ki. A tervezett vágányáthelyezéssel megszűnik az épülőfélben levő Hőerőmű ellátása szempontjából különösképpen fontos iparvágány is, amelynek pótlására *új iparvágányt* kell létesíteni: ezt a fővonalból ugyancsak az Épületasztalosárugyártól nyugatra indítjuk.

b) A városnak nincs szüksége két pályaudvarra, s ezért a terv egy *központi pályaudvart* jelöl ki, a mai GYSEV pályaudvar helyén, amely központos fekvése mellett a utas- és áruforgalom szempontjából egyaránt megfelelő. Ez az elhelyezés azért is indokolt, mivel a jelenlegi, egyre sorvadó MÁV pályaudvar – a lejtési viszonyok következtében – nem alkalmas korszerű pályaudvar kialakítására, és így a jövőben csupán az északnyugati ipari terület üzemeit ellátó létesítmények elhelyezésére szolgál majd. Az új pályaudvar megoldására több változat készült; ezek közül azt építettük be a tervbe, amely a legkisebb területigény mellett a legkevesebb költséggel jár, több ütemben valósítható meg, a Köztársaság utcai aluljáró kialakítása szempontjából a legkedvezőbb és a később várható nagyobb vasúti forgalom esetén *továbbfejleszhető*. Ennek megfelelően, hosszirányú vágányelrendezésnél csak a személy- és belső teherforgalom létesítményei kerülnek a kijelölt helyre, míg az üzemi teherforgalom létesítményei a Kőszegi úttól kezdve, a város délkeleti peremén kapnak helyet. Ezt a vágánycsoportot a GYSEV vonalával deltavágány köti majd össze. A tervezett megoldás módot nyújt az *ipari területek*

iparvágányszükségletének kielégítésére is. A személypályaudvar kétszintes; az ország belseje felé induló vonatok számára fejpályaudvar készül, amelynek szintje nagyjából a mai pályaudvar szintjének felel meg. Ezzel szemben az átmenő vonatok és a Sopronból Ausztria felé kiinduló vonatok részére az előbbi pályaudvarszinthez képest kb. 4 m-el megemelt szintű átmenő pályaudvar szolgálna. A pályaudvar különböző szintű peronjai között lépcsők, ill. mozgólépcsők biztosítják a szükséges kapcsolatot.

Igen fontos *a téglagyárak iparvágánnyal való ellátása*, amit a győri vágányból nyílt pályáról való leágazással oldunk meg.

3. *A légiforgalom létesítményei.* A helikopter-állomás elhelyezésére a lehetőségek közül az Ágfalvi út és Bánfalvi út közötti területet javasoljuk.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra)

II. A területfelhasználási terv (2. ábra)

A területfelhasználási terven érvényre kívántuk juttatni azt az alapelvet, amely a különböző rendeltetésű területek szigorú elhatárolásában nyilvánul meg, lehetőség szerint megszüntetve azt a kevert jelleget, amely a város egyes részein a fejlődés során kialakult. A terven az alábbi fontosabb rendeltetésű területeket tüntettük fel:

<i>Lakóterületek</i>	<i>Közüntézményterületek</i>
<i>Ipari területek</i>	<i>Közlekedési területek</i>
<i>Zöldterületek</i>	<i>Különleges területek.</i>

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra) / Lakóterületek

102 Lakóterületek

A városfejlesztési program a rendezési terv távlatán belül Sopron város lakosságát 50 000–52 000 főben irányozza elő. Ennek megfelelően kb. 10 000 főnyi többletlakosság elhelyezéséről gondoskodtunk. Ezt a lakosságot egy-, két-, három- és négyszintű lakóépületekben az alábbi helyeken, ill. módokon helyezük el:

a) a város belsejében a rendelkezésre álló *hézagtelkeken*: a Lenin körúton, a Színház utcában, Mátyás király utcában, Kis János utcában, Csengery utcában, Frankenburg úton, Kossuth Lajos utcában stb.

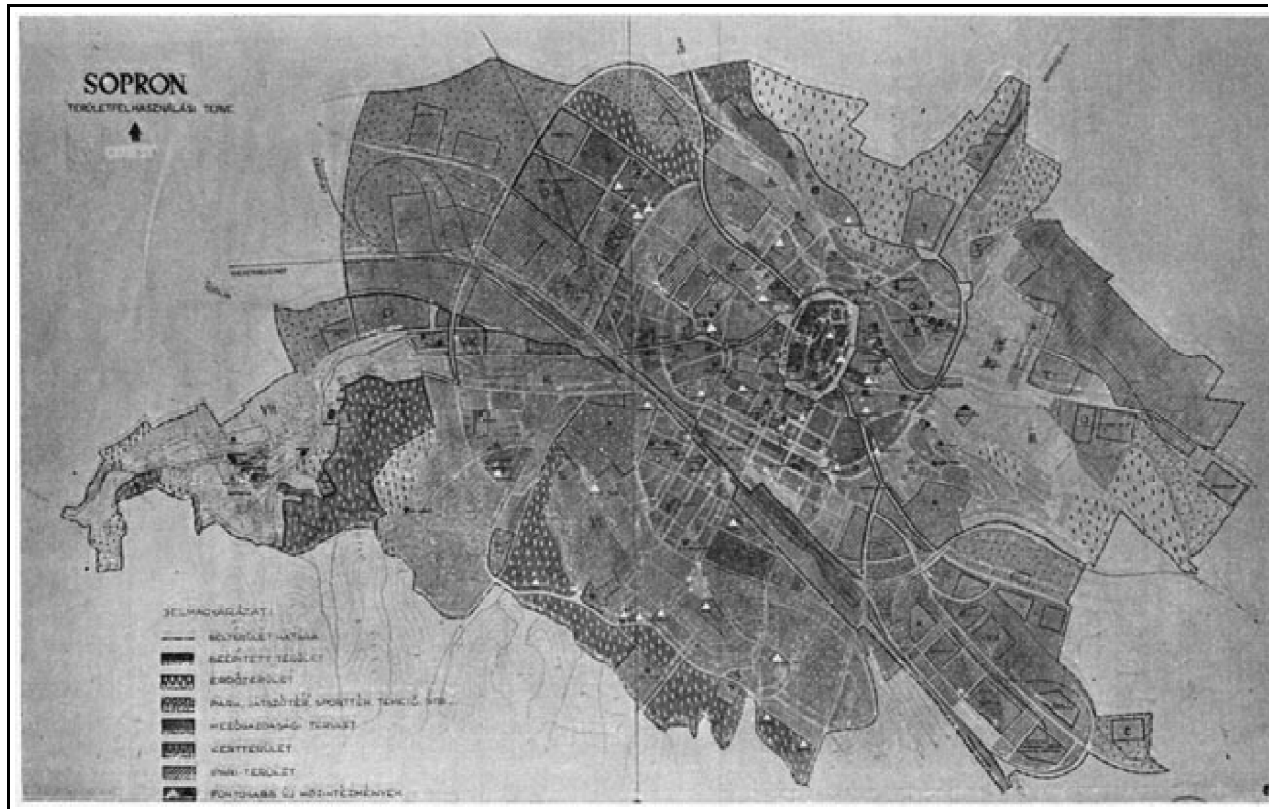
b) a *zsúfolt, egészségtelen beépítésű, elavult lakótömbök szanálásával felszabadított területeken*, amelyek szanálási terveit – részletes rendezési terveit – a feltüntetett sorrendben sürgősen el kell készíteni, mégpedig 1. a Mátyás király utca, Móricz Zs. utca, Magyar utca, Kőszegi út és Csengery utca közé eső területen, 2. a Múzeum utca, Rákóczi utca, Köztársaság utca és a Sztálin tér határolta telektömbön, 3. a Mező utca, Újteleki utca, Ógabona tér és Lackner Kr. utca közötti telektömbön, 4. az Újteleki utca, Ógabona tér és Hátulso utca közé eső területen.

c) a városközponttól viszonylag távolabb eső, egy- és kétszintes beépítésű lakóterületek eddig beépítetlen részein: 1. az Egeredi dombon és környékén, 2. az evangélikus temetőtől nyugatra és északra eső területeken, 3. a város nyugati peremén levő területeken, a 85. számú út két oldalán stb.

d) új lakóterületeken, amelyek a már beépített területekhez csatlakoznak, a városközponttal megfelelő kapcsolatuk van, és módot adnak nagyobb, összefüggő lakótelepek kialakítására, *magasabb laksűrűség, lazább beépítés és többszintű* (3–4) beépítés alkalmazása mellett: 1. a József Attila utcától keletre eső területen, a volt Rákóczi nevelőintézet területén, kb. 450/ha nettó laksűrűség mellett, 2. a Vásárhelyi úttól északkeletre, a Somfalvi út és a 85. számú forgalmi út közötti területen, ugyancsak nagyobb laksűrűség (450/ha nettó) mellett, ahol az új Hőerőmű révén távfűtéssel is számolni lehet, 3. a Cseresznyesor, Hársfasor és Felső-Lőver út alsó szakasza közé eső területeken, laza beépítéssel, 3–4 szintű kockaházakkal, amelyek a kilátást nem zavarják, 4. a Bécsi úttól északkeletre eső, Bécsi dombi terület egy részén, amely a távolabbi jövőben többszintű kockaházakkal való beépítésre felelne meg, a városközponthoz való viszonylagos közelsége és közművekkel való elláthatósága miatt, 5. az Ágfalvi út és Bánfalvi út közötti területek azon részein, amelyek beépítését a légtalmi rendelkezések nem tiltják, a város és a bánfalvi városrész szerves egybeépítése érdekében is.

e) új lakóterületeken egy-, legfeljebb kétszintű, *lazább beépítés és kisebb laksűrűség* mellett, esetleg részleges közművesítéssel, mégpedig 1. a Lehár Ferenc utca és az Ikva patak közé eső területen, 2. az Alsó- és Felső-Lőverekben, még beépítetlen földszintes családi házakkal való beépítésre alkalmas területeken, 3. a Híd utcától és az Ókai úttól keletre fekvő – a Balfi utca, Meggyesi utca és Agyag utca közötti – területen gazdaportás telkek részére, részben az Újteleki utcából, Hátulsó utcából, Ógabona térről és Rákóczi utcából kitelepítendő gazdaportás házak, ill. telkek pótlásaképpen és 4. a sopronbánfalvi városrészben rendelkezésre álló területeken.

Szomszédsági egységek. (3. ábra.) A várostestben – bizonyos szempontokból – funkció, városszerkezet, városkép – önálló területi egységek, ún. szomszédsági egységek ismerhetők fel, ill. alakíthatók ki; közülük az I. a Belváros, a VII. pedig a Sopronhoz csatolt Sopronbánfalva község területe. A szomszédsági egységeket 104a mellékelt térképvázlat tünteti fel. (3. ábra.) Adataikat az ugyancsak közölt területfelhasználási mérleg mutatja (4. ábra.)

1032. ábra. Sopron ált. városrendezési terve. I. ütem. A területfelhasználási terv

Övezeti beosztás. A rendezési terv területfelhasználási lapján hatféle építési övezetnek megfelelő beépítést tüntettünk fel. Ezek az alábbiak: *I. építési övezet*, a városközpont és a történelmi értékű területek. *II. építési övezet*, a két- és háromemeletes, (tehát összesen 3 és 4 szintes) beépítésű területek; ebben az övezetben a belső területeken zárt sorú beépítést irányoztunk elő, az új lakóterületeken pedig közép magas házakat, lazább beépítés mellett, *III. építési övezet*, ebben városias kialakítású (zárt sorú, ikerházas) földszintes és egyemeletes, tehát legfeljebb kétszintű lakóépületek építhetők. *IV. építési övezet*, ez a voltaképpen üdülőnegyed, ahol szabadonállóan földszintes és egyemeletes épületek helyezhetők el, ami természetesen nem zárja ki, hogy a gyógyszállók és üdülők, megfelelő beépítés mellett, nagyobb emeletszámmal, ill. szintszámmal is létesíthetők. *V. építési övezet*, közműekkel ellátott, lazább beépítésű (ikerház, szabadonálló ház) területek, legfeljebb 300 m² nagyságú telkekkel. *VI. építési övezet*, földszintes beépítésű területek nagyobb telekmérettekkel, részleges közműellátással.

Építési tilalmak. Az alant felsorolt területeken kell építési tilalmat elrendelni:

1. a GYSEV pályaudvartól délre eső területsávon a központi pályaudvar kialakítása érdekében,
2. a Bánfalvi út és Erzsébet kert közötti telektömbön,
3. a Bánfalvi út és Ágfalvi út közé eső terület jórészen,
4. a Selyemszövőgyártól nyugatra eső területeken, azonkívül a Selyemszövőgyártól, ill. a Bánfalvi pataktól északra eső területeken, a gyár közelsége miatt,
5. a Győri út és a Bánfalvi patak közé eső telektömbön ugyancsak meg nem szüntethető ipari üzemek közelsége folytán,
6. az evangélikus temetőtől keletre eső teleksávon, a temető körül kialakítandó védősáv érdekében,
7. az izraelita temető körüli területen,

ugyancsak védőterület kialakítása céljából.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra) / Ipari területek

Ipari területek

Az ipari területek kérdése a városrendezési terv készítése során igen sok, helyenként csak jelentős áldozatokkal megoldható problémát vetett fel.

a) A város ipari üzemeinek jelentős része az *északnyugati* ipari területen helyezkedik el, ami kedvezőtlen telepítés, annál is inkább, mivel az uralkodó szélirány északnyugati lévén, a város lakóterületei az északnyugati ipari terület szélárnyékába esnek. Az északnyugati ipari terület felszámolására természetesen – nagy értéke miatt – szó sem lehet, így az ott levő üzemek bizonyos mértékű fejlesztésétől, ill. bővítésétől sem lehet elzárkózni (Elzett Vasárugyár Vasöntödéje, Fésűsfonalgyár, Épületasztalosárugyár, Sörgyár és a Soproni Posztó- és Szőnyeggyár). Az üzemek zavaró hatását a szomszédos lakóterületekre a rendelkezésre álló eszközökkel, kellő szélességű, növényzettel borított védőterületek kialakításával csökkenteni kell. Ilyenformán mód van arra is, hogy itt olyan – zavaró áthatásoktól mentes – üzemek helyét is kijelöljük, amelyek mostani telephelyeit a város belső területein meg kell szüntetni. Így került sor a Somfalvi úttól északkeletre eső területen az Autóközlekedési Vállalat, a Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat, valamint a Sopronban működő három építővállalat új telepeinek kijelölésére.

b) A *téglaagyarak* az agyaglelőhelyeknek megfelelően a város északi peremén helyezkednek el. Zavaró áthatást a város lakóterületeire – városszéli és az uralkodó szélirány szempontjából is kedvező telepítésük folytán – nem fejtenek ki.

106 Mint már említettem, iparvágányellátásuk több szempontból is sürgető követelmény.

1053. ábra. Sopron ált. városrendezési terve. I. ütem. Szomszédsági egységek

c) Ipari üzemek a város délkeleti szélén is vannak, pl. a Soproni Selyemszövőgyár és a malom telepei. Kitelepítésük nem indokolható, és így helyükön maradhatnak, de megfelelő szélességű zöldsávokkal kell őket elválasztani a környező lakóterületektől. – A Tügyár telepe is akadályozza az új pályaudvarterv megvalósítását; számára az új ipari területen biztosítunk helyet.

d) Igen sok ipari üzem a város belső területein, lakóterületek közé ékelten helyezkedik el. Ezeket a korszerű várostervezés elvei szerint voltaképpen kivétel nélkül ki kellene telepíteni, a kijelölt új ipari területre. Az üzemek nagy értéke miatt ez nem lenne reális célkitűzés, és így ezen a téren a tervben bizonyos engedményeket kell tenni. A nagyobb üzemek közül a Ruhagyár, a Soproni Pamutipar és a Gázmű maradnának helyükön, továbbá a már említett, a város keleti szélén elhelyezkedő Selyemszövőgyár és a malom telepei. Itt a zavaró áthatások csökkentéséről, ill. mérsékléséről fokozott mértékben kellett gondoskodnunk; ezenkívül az üzemek körül védősávokat kellett kialakítanunk, ami bizonyos áldozatokkal jár a lakóterületek rovására.

Zavaró áthatás, zsúfolt beépítés, a bővítés, ill. fejlesztés lehetőségének hiánya miatt a felsorolás sorrendjében az alábbi üzemek kitelepítése válik elkerülhetetlenné egyúttal azért is, mert a városrendezés fontos elgondolásainak végrehajtását akadályozza: 1. Autóalkatrészgyár Rába gyáregysége, 2. Elzett Vasárugyár Zárgyára, 3. Gépgyár, 4. Kenyérgyár, 5. Húsárugyár, azonkívül 6. az építővállalatok és a különböző szerelővállalatok telepei.

e) Az új ipari területet a város délkeleti részén, a 85. számú út és a MÁV szombathelyi fővonala között

jelöltük ki, amely lejtése és a helyenként magas talajvízállás ellenére is alkalmassá tehető a kitűzött célra. Az iparvágánnyal való kiszolgálás megoldása a közlekedési hálózat tervében szerepel. A délkeleti ipari terület részletes rendezési tervének elkészítéséről mielőbb – a vasúti hálózat és pályaudvar tanulmánytervével összhangban – gondoskodni kell. Így tehát az ipari terület mielőbbi használhatóvá tétele érdekében is szorgalmazni kell annak a tanulmánytervnek az elkészítését, amely az új pályaudvar kérdését véglegesen megoldja.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra) / Zöldterületek

Zöldterületek

A délen és részben északon elterülő erdők, a nagyobb kiterjedésű parkok, fasorok, valamint a jelentős részben laza, kertes beépítés a város zöldterületekkel bőségesen látja el. Mind tájilag, mind az egészséges, friss levegővel való ellátás szempontjából kedvező, hogy a belterület zöldterületei jóformán mindenütt csatlakoznak a külterületi erdőkhöz, gyümölcsösökhöz, szőlőkhöz, tetemesen növelve azok jó hatásfokát. A területfelhasználási mérleg szerint (4. ábra) a zöldterületek összes nagysága kereken 200 ha, ami lényegesen meghaladja az 1 főre 25 m²-t megkövetelő, összesen 52 000×25 = 130 ha minimális szükségletet.

Nagyjából megfelelő a zöldterületek elosztottsága is; csupán az I. szomszédsági egység területén – a Belvárosban – kevesebb az előírtnál. A jelenlegi állapotot tükröző területfelhasználási terv azonban arról tanúskodik, hogy a várostestben ma még hiányzó zöldterületek – pl. kultúrparkok, vidámpark – pótlása, valamint a tervezett új lakótelepek zöldterületigényének kielégítése céljából a területfelhasználási tervben további zöldterületek – díszparkok, üdülőparkok, kultúrparkok, gyermekjátszóterek, fasorok, védőterületek – helyét is kijelöltük. Az erre a célra kiszemelt, már most rendelkezésre álló 107 területek fásításáról, növényzettel való ellátásáról – korszerű részlettervek alapján – mielőbb gondoskodni kell (pl. Kuruc-domb).

a) *Gyermekjátszóterekről és üdülőparkokról* a lakóterületi – szomszédsági – egységek igényeinek megfelelően mindenütt gondoskodtunk.

b) A város legszebb parkját, az Erzsébet-kertet, *kultúrparkká* kívánjuk fejleszteni; területét a városi kertészet áthelyezésével felszabaduló területtel – nyugati irányban – kb. 3,5 ha-ral bővítjük. Kultúrparkot – egyúttal üdülőparkot – tervezünk a Kuruc-dombon és a Bécsi-dombon is.

c) *Védőterületeket* a vasúti létesítmények, főforgalmi utak igényelnek és szükség van rájuk a lakóterületek és az ipari területek, továbbá az egyes ipari üzemek között is. Ilyen – újabb – védősávokat alakítunk ki az északnyugati és délkeleti iparterület és a város lakóterületei között, valamint a belső területeken levő, helyükön maradó ipari üzemek közül (Ruhagyár, Pamutipar, Gázgyár, Selyemgyár, Malomipar). A védőterületek növényzettel borítva részben üdülőparkként létesüljenek, a helyenként meglévő faállomány (pl. a volt lakossági laktanya platánjai) felhasználásával.

d) A szélvédelem érdekében a város nyugati szélén *védőerdősávot* tervezünk.

e) A közeli erdők – így a Károly-magaslat északi lábánál elterülő városi *parkerdő* – az üdülők és a városi lakosság számára egyaránt sík területen biztosítanak alkalmas sétalehetőséget.

A meghatározott célú zöldterületek sorában a) a sportpályák, b) a strandfürdők, c) a temetők és d) a vidámpark kérdését kellett megoldani.

a) *Sportpályák.* A Sopronban ma üzemben levő 4 nagyobb sportpálya közül kettő – a Vasutas sportpálya a Szabadság körúton és az Anger-réti sportpálya a Balfi út mentén – helyén marad, és így fejlesztendő; hasonlóképpen helyén marad egyelőre a Bajcsy-Zsilinszky utcai Főiskolás sportpálya is. A József Attila utcai Postás sportpályát a Köztársaság, ill. József Attila utcai aluljáró megépítése során meg kell szüntetni. Két új sportpálya megépítése most van folyamatban, mégpedig a 85. számú út melletti Sotex és az Ágfalvi út melletti Vasas sportpálya. – *Nagyobb sporttelep* helyét jelöltük ki a nyugati városrészben, a GYSEV vágány két oldalán, amelynek áthelyezése után itt kerül sor a *sportstadion* megépítésére is. A Postás sportpálya és a később megszűnő Főiskolás sportpálya pótlására új pályákat kell majd építeni. A fenti létesítményekkel Sopron város sportpálya-szükségletét kielégíthetjük.

b) *Strandfürdők.* 1. A viszonylag kis területen fekvő, korszerűtlen városi sportuszodát a rendezési terv távlatán belül meg kívánjuk tartani; a bővítéshez szükséges területet a rendezési tervben biztosítottuk.

2. A Szabadság körúti Löver-fürdőt bővíteni kell, és még egy – versenyek tartására is alkalmas méretű – medencével kell ellátni.

3. A város strandfürdő-igényét legfőképpen a városközponttól kb. 4 km távolságban levő Tóalmi strandfürdő elégíti ki, amelynek létesítményei (bejárati épület, kabinsor, sportszálló) a II. világháború alatt nagyrészt elpusztultak. A strandfürdő újbóli üzembehelyezése során igen sok hétvégi pihenőépület is létesült – sajnos tervszerűtlen beépítés alapján –, és így igen fontos, hogy a jövőben mielőbb részletes terv készüljön a végleges rendezésre, amely a meglévő – nagyobb értéket képviselő – létesítmények megmaradásával számol. A felsorolt elgondolások megvalósításával a város strandfürdő-igényei kielégíthetők annál is inkább, mivel a felsoroltakon kívül két üzemi uszoda is működik (Fésűsfonalgyár, Asztalosárugyár).

Fedett sportuszodát a népfürdővel egy épülettömbben szándékozunk építeni; helykijelöléséről ott esik szó.

108c) *Temetők.* A város 5 temetője közül 1. a Kellner S. utcai régi katolikus temetőt bővíteni, ill. továbbfejleszteni nem szabad. 2. Az új Szt. Mihály temető keleti irányban bővül; a Pozsonyi út és a temető között védősáv kialakításáról gondoskodtunk. 3. Az evangélikus temető a Balfi utcában ugyancsak jelentős területtel bővíthető keleti irányban, a lakóterület felé kellő szélességű zöld védősávval. 4. A megfelelő nagyságú Tómalom utcai izraelita temető körül védőterületet kell létesíteni a területfelhasználási terv szerint. 5. A bánfalvi temető bővítésére is megvan a lehetőség.

d) *Vidámpark.* Mérlegelve a vidámpark bizonyos fokú zavaró hatását, az V. szomszédsági egység területén tervezett új lakótelepről nyugatra – kellő távolságban – jelöltünk ki számára helyet.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra) / Közintézmény-területek

Közintézmény-területek

a) A város egész lakosságát kiszolgáló, központos elhelyezést követelő *politikai és közigazgatási közintézmények* – Pártszékház, Városi Tanácsház, Járási Tanácsház, Rendőrkapitányság, Járásbíróság, Postahivatal, Nemzeti Bank, Országos Takarékpénztár, Tűzoltóparancsnokság – a városközpontban, a

célnak megfelelő épületekben vannak elhelyezve.

Új rendőrőrsök, felvevő postahivatalok stb. a területi egységek szükségleteinek megfelelően – azok központjaiban – létesülnek.

b) Az *oktatási és kulturális közintézmények* sorában mindenekelőtt az elszórt elhelyezést igénylő *óvodák* hálózatának kiegészítéséről történik gondoskodás.

A működő *általános iskolák* – bár elhelyezésük a korszerű szempontoknak nem minden tekintetben felel meg – a rendezési terv távlatán belül megmaradnak. Új általános iskolát kell létesíteni az V. és VI. szomszédsági egység területén. Bővítendő a Sztálin téri iskola; szükség szerint tornateremmel kell kiegészíteni az általános iskolák épületeit. A bánfalvi – több épületben elhelyezett – iskola egy épületben való elhelyezése megoldást kíván.

A központos elhelyezésű, de jórészt avult épületekben működő, kellő nagyságú játszóudvar nélküli *középiskolák* áttelepítésével egyelőre nem számolunk. Közülük az Erdészeti Technikum, valamint a Berzsenyi Gimnázium van leginkább kedvezőtlen helyzetben; az új lakótelepek részletes rendezési terveinek készítése során ezek áthelyezésére kell helyet biztosítani.

Az Állami Nevelőintézet a Dimitrov tér, József Attila utca, Mikovényi utca és Zrinyi utca közötti telektömb épületeibe kerül, ahol új 8 tantermes általános iskola is épül számukra.

c) *Felsőoktatási intézményeink* – az Erdőmérnöki Főiskola és az Állami Óvónőképző Akadémia – területi bővítése, s így további fejlesztési lehetőségei biztosítottak. Az Erdőmérnöki Főiskola központi diákotthona és étkezője az Ady Endre utcai – eredetileg is erre a célra tervezett – épületbe kerül.

109 TERÜLETFELHASZNÁLÁSI MÉRLEG

Szomszédsági egység jele	Összes terület	Lakóterület	Zöldterület	Közintézm. terület	Ipari terület	Közlekedési terület	Kert, terület
	ha	ha	ha	ha	ha	ha	ha
I.	16,560	9,268	0,282	2,685		4,325	
II.	98,690	44,415	27,529	4,106	0,970	17,676	
III.	164,421	77,537	36,903	12,035	4,650	33,296	
IV.	85,959	36,908	14,390	6,595	4,880	23,186	
V.	100,240	34,554	27,670	9,390	10,167	18,459	
VI.	336,991	171,768	86,839	31,232	2,500	44,652	
VII.	111,044	55,745	9,450	4,130		17,715	12
Szomszédsági egységen kívül	568,730		33,180		326,250		9

Összes:	1482,635	430,195	236,243	70,173	349,415	159,309	107
---------	----------	---------	---------	--------	---------	---------	-----

Szomszédsági egység jele	Összes terület	Mezőgazdasági terület	Erdőterület	Jelenlegi laksűrűség		Tervezett laksűrűség	
				bruttó	nettó	bruttó	nettó
	ha	ha	ha	fő/ha	fő/ha	fő/ha	fő/h
I.	16,560			210	375	210	
II.	98,690			75	166	95	
III.	164,421			39	82	48	
IV.	85,959			78	163	104	
V.	100,240			38	112	86	
VI.	336,991			13	26	29	
VII.	111,044	11,20		20	4	23	
Szomszédsági egységen kívül	568,730	83,20	35,40				
Összes:	1482,635	94,40	35,40				

d) A város kulturális célú épületei közül a Városi Petőfi Színház és a Liszt Ferenc Kultúrház átépítéssel korszerűsítendőek. Új kultúrházra az V. szomszédsági egységben van szükség. – A Torna utcai Szabadság Filmszínházat most korszerűsítették a lehetőségeknek megfelelően; a lebontandó Városház utcai Vörös Csillag Filmszínház helyett a Kis János utca és Mátyás király utca sarkán levő telken jelöltünk ki helyet 700–800 személyes korszerű filmszínház részére. – Az új közkönyvtár épületét a Széchenyi téren, állandó képtárt és műteremházat a Szt. György utca és Új utca közötti saroktelken kívánunk elhelyezni. – A városi Liszt Ferenc Múzeum fejlesztéséről is történik gondoskodás. Fejleszthető 110a Bányász-múzeum is; az Erdészeti Múzeum egyelőre a Főiskola főépületében kap helyet.

e) Szociális és egészségügyi intézmények. A csecsemőotthonok hálózata – beleértve az üzemiakat is – ugyancsak kiegészítésre szorul, a területfelhasználási tervnek megfelelően. A Kis János utcai SZTK-rendelőn kívül új, 6 munkahelyes rendelőintézet épül a Lenin körút és Árpád utcai saroktelekre. A város jelenlegi beépített területén és az új területeken is további körzeti rendelőkre van szükség.

A Városi Közkórház fejlesztése jelenlegi területén oldható meg. Az Állami Szanatórium bővítésképpen gyermekszanatórium létesül a volt Gruber-szálló átépítésével. Az üdülónegyedben egy újabb szanatórium helyét jelöltük ki.

Az új lakótelepek a gyógyszertárak szaporítását teszik szükségessé. A korszerű, központi gyógyszertár

részére a Lenin körüli hézagtelkek egyikén jelöltünk ki helyet. – *Népfürdő* számára a Ferenczi János utca, Kossuth Lajos u. és Mező utca sarkán biztosított területet.

f) *Gazdasági közintézmények, közellátási intézmények.* A kenyérgyár, vágóhíd, hűtőház, közraktárak új elhelyezéséről gondoskodtunk (l. az „Ipari területek” fejezetét).

A *piac* célszerű helye a volt Festetich-major telkén van, ahol a fedett vásárcsarnok is megépülhet.

A Lenin körúton, a város „city”-jében további boltok, *áruházak* építhetők. – Lakóterületek kisebb igényeit kielégítő *boltok* elszórtan létesülnek a fejlesztés során fellépő szükségleteknek megfelelően.

A *Pannónia-szálloda* befogadóképessége Sopron idegenforgalma számára ma sem elegendő. Bővítéséhez rendelkezésre kell majd bocsátani a szomszédos épületkomplexumot, ill. területet; a telek Paprét-i végében *autószerviz* és *garázs* is elhelyezhető.

Sopron fejlődő idegenforgalma *nagyobb befogadóképességű szállodát* is követel, célszerűen a Frankenburg út, Múzeum utca és Zsilip utca közötti területeken. A tervezett „*motel*” alkalmas elhelyezést kaphat a Szabadság körúton, a ma már nem működő téglagyár helyén.

A *vendéglőüzemek* számát korszerű létesítményekkel növelni kell, különös tekintettel az új lakóterületekre. Az idegenforgalom növekedésével kapcsolatosan *kilátó-vendéglőket* tervezünk a Panoráma úton, Egeredi dombon és a Bástya utcában. Az üdülnegyedekben két újabb *üdülésszálló* helyét jelöltük ki.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / II. A területfelhasználási terv (2. ábra) / Városközpont, alközpontok

Városközpont, alközpontok

A *városközpont* a város, ill. a belvárost körülölelő terek, utcák területén alakult ki. Itt és kisebb részben az ide torkolló jelentősebb, szélesebb utcák mentén vannak azok a középületek, amelyekben a városi lakosság egészét kiszolgáló intézmények működnek. A nagyobb forgalmú, ill. jelentőségű boltok, áruházak legfőképpen a Lenin körút két oldalán helyezkednek el. Az adottságok biztosítják a városközpontfejlesztés szükséges feltételeit.

A szomszédsági egységek közintézményei eléggé elszórtan vannak elhelyezve, s a belvároson – és bizonyos tekintetben a bánfalvi városrészen – kívül sehol sem alakult ki határozottan alközpont jellegű tér, vagy tércsoport. Új alközpontok kialakítására a lakóterületek fejlesztése ad majd módot.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Winkler Oszkár: Sopron város általános rendezési tervéről / III. A közműhálózat terve

III. A közműhálózat terve

Az általános városrendezési terv közművekre vonatkozó fejezetei *a)* vízrendezéssel kapcsolatos kérdésekre, továbbá *b)* a vízellátásra, *c)* a szenny- és csapadékvízcsatornázásra, **111***d)* a villamosenergiaellátásra, *e)* a gázellátásra és *f)* a távfűtésre terjednek ki.

a) A *vízrendezéssel* kapcsolatos fejezet 1. a területi víztelenítésekkel, 2. a vízfolyások rendezésével és 3. a

Fertő tóval foglalkozik. 1. Feltüntetjük a mélyfekvésű, nem vízteleníthető, a mélyfekvésű, de szükség esetén vízteleníthető és a magas fekvésű, vizes területeket és azok jövőbeni felhasználását. Megemlítjük a régi Nagyszodát, amely jelenlegi állapotában árvízveszélyes, s ezért vagy meg kell szüntetni, vagy mesterséges vízfelületet kell belőle kialakítani. 2. A vízfolyások közül az Ikva patakkal és a Bánfalvi patakkal foglalkozik a rendezési terv. Az Ikva mentén kb. 6 km hosszúságban 26 m széles sávot közterületté kell nyilvánítani, parksáv formájában, sétaúttal. A patak beboltozását a legszükségesebbektől eltekintve nem javasoljuk, az ebből keletkező árvízveszély miatt, de azért sem, mivel egyes igen szép városképi részleteiről lemondani nem szabad. A Bánfalvi patak egyes szakaszainak 20 m szélességben közterületté való nyilvánítását s ennek zöldsávvá alakítását javasoljuk; a boltozott részt északnyugati végétől 100 méterrel, délkeleti – Csengery utcai – végétől pedig 600 méterrel kell meghosszabbítani. Az Alsólőverek csapadékvizeinek levezetésére – szükség esetén – ún. mederutcák kialakítása jöhet szóba (Bajcsy Zsilinszky u., Zrinyi u. és Vas Gereben u.), ami nagyméretű és költséges csatornák építését feleslegessé teszi. 3. A Fertő tó városgazdálkodási felhasználására vonatkozó javaslatokkal (nádgazdaság fejlesztése, a Fertőn létesítendő strandfürdő, csónakházak, madárvárta, horgásztanya, vitorlás bázis stb.) a *környékterv* keretében foglalkoztunk. Ezek a létesítmények a tó vízének mielőbbi szabályozását igénylik.

b) *Vízellátás.* A vízellátáshoz szükséges vízmennyiséget a Kistómalom-Csalánkerti és a Somfalvi vízmű szolgáltatja. A Tómalom-Csalánkerti terület naponta 3600, a somfalvi 3000, a kőhidai pedig 4150, összesen tehát 10 750 m³ vízmennyiséget ad, ami a városrendezési terv távlatán belül fellépő 15 000 m³ vízszükségletet nem fedezi. A vízellátásra vonatkozó tervtanulmány megállapításai szerint a város jövőbeni vízellátása, a vízhiány pótlása viszonylag kisebb költséget jelentő beruházással oldható meg. A település terepviszonyai következtében a vízellátás rendszere 2 zónára oszlik; a zónahatár 240,00 m A. f. A fogyasztók közül – a lakásfejlesztési program végrehajtása után – kb. 44 000 lakos az I. (alsó), mintegy 8000 pedig a II. (felső) zónában lakik. A felső zóna részére átemelőtelep juttatja a vizet a vashegyi, 400 m³-es tárolómedencébe. A város területén áthaladó 3 fő gerincevezeték a Bécsi-dombi 1200 m³-es és a második zóna számára szükséges 1600 m³-es tároló medencét táplálja; a Bécsi-dombot kb. 1800 m³-es új medencével bővíteni kell.

c) *Szenny- és csapadékvízcsatornázás, szennyvíztisztítás.* A város elválasztó rendszer szerint, új általános csatornahálózati terve készen van. Elválasztó rendszer szerint épült meg a már meglévő, több mint 50 km hosszú csatornahálózat, amely – mintegy 10%-nyi mennyiség kivételével – az új terv alapján kiépítendő végleges csatornahálózatba akadálytalanul beilleszthető. A városfejlesztés megkívánja a két patak menti szennyvíz főgyűjtőcsatornák, valamint az Ikva patak és Bánfalvi patak összefolyásánál tervezett központi szennyvíztisztítótelep mielőbbi megépítését. A csapadékvizeket – legnagyobbbrészt zárt csatornában – a legrövidebb úton, közvetlenül kell a városon áthaladó két patakba vezetni; a város külső területein nyílt levezető árkok is megfelelnek. A már meglévő csapadékvízcsatornahálózat – tehermentesítő csatornaszakaszok beiktatásával – a végleges csatornahálózat számára ugyancsak felhasználható.

d) Sopron város *villamosenergia-ellátása* a 35 KV-os távvezetéken nyugszik. A város ellátását biztosító transzformátorállomások számát (20) a rendezési terv 112 távlatán belül több mint kétszeresére kell emelni (41). A városi hálózatot – a löveri rész kivételével – kábelhálózattá kívánjuk kiépíteni. A transzformátorállomások helyének kijelöléséről esetről-esetre, ill. a szanálendő és új lakóterületek részletes rendezési, valamint beépítési terveinek elkészítése során kell gondoskodni.

e) *Gázellátás.* A rendezési terv távlatában kb. 13 000 lakás, nagykonyhák és egyéb fogyasztók számára évente összesen 8 millió m³ gázmennyiségről kell gondoskodni, ami csúcsnapokon 30 000 m³ fogyasztásnak felel meg. Ennek megfelelően a Gázmű jelenlegi termelőképességét kétszeresére kell emelni.

Ez újabb gázfejlesztő kemence, gázbontó berendezés létesítését követeli meg, a gáztároló-térfogat 10 000 m³-rel való kiegészítésével, hogy a gázkészlet a napi fogyasztás kb. 50%-át elérje. A város földgázzal való ellátásával kapcsolatban vizsgálat tárgyává kell tenni távvezeték létesítésének gazdaságosságát, annál is inkább, mivel az Szombathely ellátásának kérdésével is kapcsolatos. A gáztisztító berendezések építése folyamatban van; az elosztó csőhálózat kiegészítéséről, valamint a lakásépítésre kijelölt területe bekapcsolásához szükséges gerincvezeték és ehhez csatlakozó elosztó csőhálózat kijelöléséről is gondoskodás történt.

f) *Távfűtés.* Az épülő új hőerőmű közelében létesülő új lakótelepeket távfűtéssel tervezzük; a többi új lakótelep hőellátása távfűtés útján a nagy költségű berendezések megfelelő kihasználása, és így gazdaságossága hiányában nem biztosítható.

A fentiekben ismertettem Sopron város általános rendezési tervének I. ütemét, amelynek megvitatására az Építésügyi Minisztérium, a Győr-Sopron Megyei Tanács, a Sopron Városi Tanács végrehajtó bizottsága és az egyéb érdekelt szervek részvételével az elmúlt év szeptemberében a Városi Tanácsház nagytermében első ízben került sor.⁶⁶ Valamivel később ugyanott – főként a soproni ipari vállalatok vezetői részére – hangzott el ismertetés.⁷⁷ Az értekezlet résztvevői a terv elgondolásaival általában egyetértettek; a bírálat és az elhangzott javaslatok hozzájárultak a terv továbbfejlesztéséhez, amelyet az Építésügyi Minisztérium Város- és Községrendezési Osztálya 1961. január 28-án kelt 35 575/1960. számú határozatával az érdekelt minisztériumokkal, országos hatáskörű és helyi állami igazgatási szervekkel való egyeztetésre alkalmasnak minősített. Az I. ütemként készült terveket a közeli jövőben a nyilvánosság előtt is ismertetni fogjuk a teljes tervdokumentáció 14 napon át tartó kiállítása során. A város lakossága számára történő széleskörű ismertetés, valamint az említett hatóságokkal, egyéb szervekkel való egyeztetés nyomán felvetődő újabb javaslatok, elgondolások közül gondos mérlegeléssel kell hasznosítani mindazokat, amelyek felhasználása a végleges – II. ütemnek megfelelő – terv elkészítéséhez szükségesnek, célszerűnek mutatkoznak. A fenti tanulmány célja többek között az is, hogy ismételten felhívja a figyelmet a városrendezés nagy jelentőségére, ismertesse a munka egyes mozzanatait, módot adjon az abban való elmélyedésre és ezzel kapcsolatos bírálatra.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Vom neuen Stadtplan der Stadt Sopron

Vom neuen Stadtplan der Stadt Sopron

Die erste Phase des neuen Stadtplanes der Stadt Sopron wurde auf Grund des vor zwei Jahren genehmigten Stadtentwicklungsprogrammes entworfen. ¹¹³Die Darstellung der Ergebnisse erfolgte in drei Blättern, die I. das Verkehrsnetz und dessen Anlagen (Abb. 1.), II. den Flächennutzungsplan (Abb. 2.) und III. die öffentlichen Versorgungseinrichtungen bearbeiten. Beim Entwurf wurde der Eigenart der Lage, Form und Siedlungsstruktur, ferner der Entwicklungsmöglichkeiten weitgehend Rechnung getragen. Nebst der Berücksichtigung der allgemeinen Grundsätze der modernen Stadtplanung, kam es zur Lösung vieler Sonderfragen, die hauptsächlich den erwähnten Gegebenheiten entspringen. Dazu zählen wir unter anderen die Verbesserungen des Strassenbahnnetzes mit den nötigen neuen Linienführungen, Strassenverbreiterungen, in den Einzelheiten zu lösenden Knotenpunkten, Unterführungen, usw. Auch das Eisenbahnnetz und die dazu gehörigen Verkehrsanlagen bedürfen einer Änderung, da sie u. a. das Stadtgebiet äusserst ungünstig gliedern; darunter sind die Umlegung einer Strecke der Ebenfurter Eisenbahnlinie und das Schaffen eines modernen, neu anzulegenden Bahnhofes als die allerwichtigsten zu

nennen. – Die endgültige Einwohnerzahl für den Planungszeitraum wurde in 52 000 festgelegt. Die Wohngebiete haben auch für die Unterbringung des 10 000 Einwohner betragenden Zuwachses zu sorgen. – Die Grundsätze des Denkmalschutzes müssen hier mehr denn wo anders in Betracht gezogen werden bei Herstellungsarbeiten, wie bei Neubauten, die auf noch unbebauten Grundstücken der Innenstadt, ferner in den an Baudenkmalern reichen Gebieten der Stadt errichtet werden. Diese müssen sich – trotz ihres modernen Wesens und ihrer heutigen Erscheinung – in das vorhandene Strassenbild, bzw. Stadtbild harmonisch hineinfügen. – Die Wohngebiete störenden Wirkungen des betreffs der vorherrschenden Windrichtung ungünstig angelegten nordwestlichen Industrieviertels sollen mit Schutzvorrichtungen vermindert werden, nebst Schutz bietenden Brünstreifen mit nötiger Breite an jenen Stellen, wo solche in gehörigem Masse nicht vorhanden sind. Industriebetriebe befinden sich auch im Inneren des Stadtgebietes. Ein Teil derselben muss – trotz ihren ungünstigen Auswirkungen – aus wirtschaftlichen Gründen einstweilen an ihren ursprünglichen Orten geduldet werden; jene aber, die ausserdem der Verwirklichung der wichtigen Zielsetzungen des Planes im Wege stehen, sollen unbedingt – in angegebener Reihenfolge – in das neue, am südöstlichen Stadtrand vorgesehene Industriegebiet übersiedelt werden. Das genannte Gebiet muss sobald als möglich so gestaltet werden, dass es in kurzem imstande sein werde, seinen Zweck zu erfüllen. – Im Flächennutzungsplan wurden auch die Orte der noch nötigen Gemeinschaftsbauten angewiesen, wobei darauf geachtet werden musste, dass einige von ihnen an Zahl und Raumbedarf auch den Anforderungen, bzw. Bedürfnissen des voraussichtlich immer zuhenmenden Fremdenverkehrs entsprechen. Ganz besondere Aufgaben ergeben sich nämlich aus der Rolle der Stadt als Fremdenverkehrsmittelpunkt und Erholungsort. – Der Plan sorgt für die Errichtung fehlender Grünanlagen, womit ein überall zusammenhängendes Grünflächennetz geschaffen werden kann. – Ausser diesen Sonderproblemen erörtert die Abhandlung selbstverständlich sämtliche in Hinsicht der Stadtplanung wichtigen Einzelheiten in der bereits genannten Gruppierung. – Der Stadtplan wurde im allgemeinen angenommen und als geeignet erklärt, um als Grundlage der Diskussionen mit den Ministerien, ferner den verschiedenen landes- und ortswichtigen Behörden zu dienen. Als Ergebnis dieser Verhandlungen kommt die sog. zweite Phase, der endgültige Stadtplan zustande, wobei die stichhaltigen Urteile, bzw. eventuellen Vorschläge beachtet werden müssen. Dieses Schreiben soll auch dazu beitragen, den diesbezüglichen Diskussionen – im Interesse eines je besseren Stadtplanes – die grösste Öffentlichkeit zu sichern.

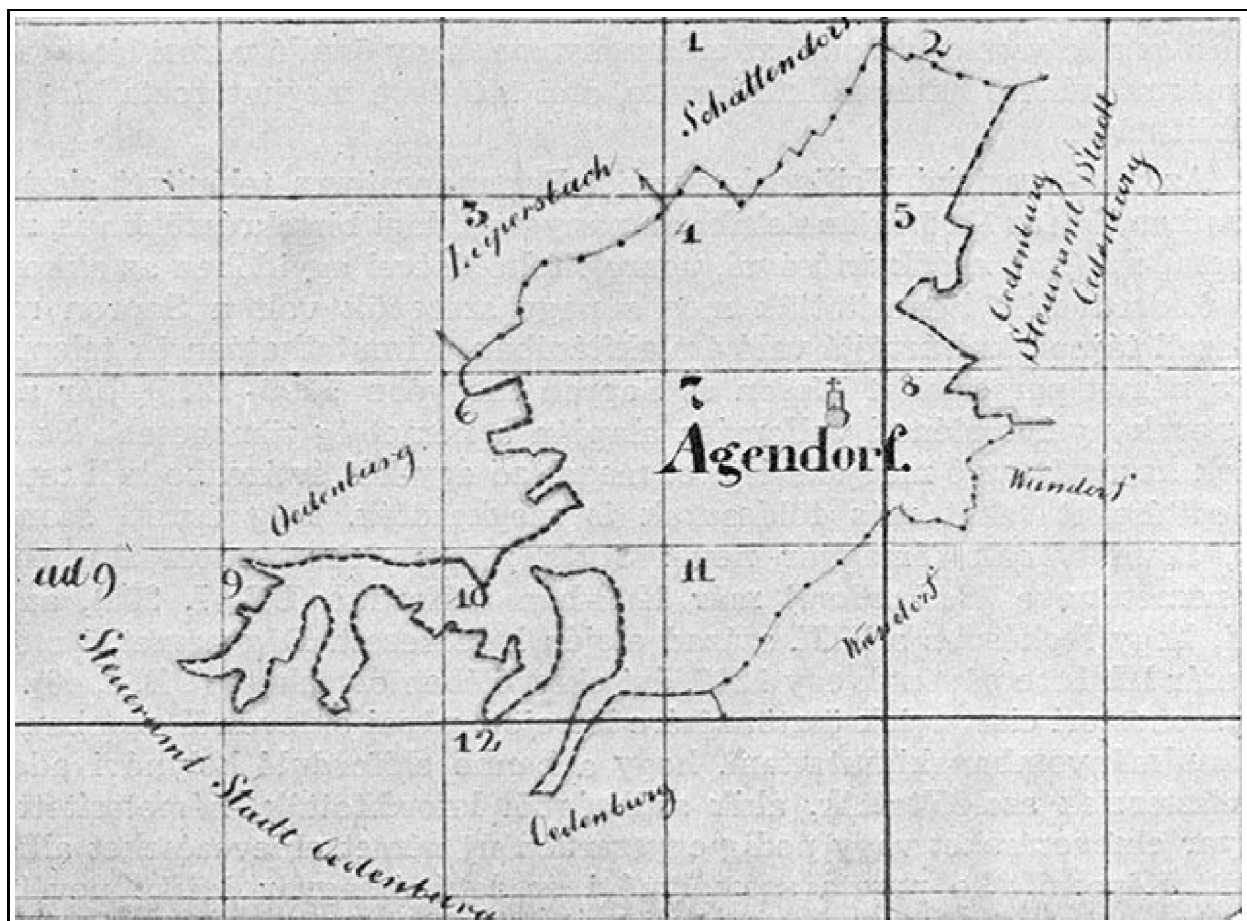
1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Mollay Károly: Névtudomány és várostörténet Dágtól Ágfalváig (1195–1416.)

114 Mollay Károly: Névtudomány és várostörténet Dágtól Ágfalváig (1195–1416.)

1. Két évvel ezelőtt, 1959-ben Györffy György készülő nagy munkájának, „Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza”¹⁽⁸⁾ alapján két tanulmányt tett közzé a magyar állam eredetéről.²⁽⁹⁾ E két tanulmány többek között tisztázta vármegyéink keletkezését. Györffynek egyik legfontosabb felismerése, hogy a honfoglaló magyarság szállásterületén keletkezett vármegyék eredetileg egy-egy honfoglaló nemzetségtől származó nemzetség szállásbirtokai voltak. Így például Sopron vármegye a kalandozásokban is részt vett Súr vezértől származó Osl-nem szállásbirtoka volt.³⁽¹⁰⁾ Ezzel feleletet kaptam arra az aggályomra, amelyet a Sopron megyei helynevek alapján még 1953-ban,⁴⁽¹¹⁾ vármegyéink eredetét a szláv zsupánságokból magyarázó elmélettel szemben fejeztem ki.⁵⁽¹²⁾ A helynevek vizsgálatának továbbra is nagy szerepe lesz Sopron vármegye Árpád-kori, sőt középkori történelmének kiderítésében. Amikor majd Györffy történeti földrajzában a betűrend szerint Sopron vármegye sorra kerül, az addig már megjelent megyefeldolgozások

tanulságai alapján is sok mindenben világosabban fogunk látni, a földrajzi neveket az eddiginél biztonságosabban tudjuk majd értelmezni. Ezért a következőkben csak a Sopron melletti Dág (ma: Ágfalva) birtokkal foglalkozunk.

2. A birtok magyar *Dág* és német *Agendorf* nevééről bővebben írtam „A német helynévtípusok kronológiája a középkori Nyugat-Magyarországon”⁶⁽¹³⁾ című tanulmányomban, ezért itt erre vonatkozóan csak a legfontosabbakat ismétlem meg. A birtok 1195 tájától 1439-ig szerepel régi magyar *Dag*-*Daag*, azaz *Dág* nevén. A magyar helynév a német *Dag* személynévből származik, amely összefügg a mai német *Tag* ,nap’ közszóval, de a germán nyelvekben személynévként 115a mai napig él.⁷⁽¹⁴⁾ A helynevet csak magyar környezet alkothatta, mert csak a magyarban él a XII. századig az a helynévadási szokás, hogy pusztá személynévet – akármilyen nyelvből is származzék – használnak helynévként. A magyarral érintkező nyelvek egyikében sem mutatható ki ez a névadási mód, a magyar nyelvterületen, az egész országban viszont nagyon sok pusztá személynévből származó helynév volt és van, *Dág* nevű hely is. Így Sopron megyében Magyarkeresztúr és Páli között (vö. a 73. jegyzetet), Temes megyében, s ma is van Komárom megyében. A név magashangú alakját őrizte meg a Veszprém és a Szatmár megyei *Dég* neve.

Ágfalva területe. XIX. század. (Sopron, Állami Levéltár)

A Sopron melletti Dág forrásainkban 1195 táján tűnik fel, amikor Miskolcnembeli Domonkos bán többek között a maga dági birtokrészét a borsmonostori (ma: Klostermarienbergr Burgenlandban) ciszterci

apátságak adományozta. Domonkos bán III. Béla uralkodása idején (1173–1196) kerülhetett Sopron megyébe. Ekkor kapja meg királyi adományul a soproni ispáni várhoz tartozó Dág egy részét, a másik rész továbbra is soproni várföld marad. Az egész dági birtok elnevezése tehát még régebbre megy vissza. A magyar *Dág* helynév alapjául szolgáló német *Dag* személynév nyelvjárási szempontból csak középnémet (középfrank, rajnai frank), esetleg alnémet közvetítésű lehet, mert bajor (osztrák) közvetítés esetén *Tak~Tag* alakot várnánk (vö. a kimutatható *Tago* változatokat). Középnémet és alnémet nyelvjárássterületről meg kimutathatóan István királytól egészen II. Gézáig (1141–1161) érkeztek előkelő vitézek, akik királyainknak [116](#)felajánlották szolgálataikat.⁸⁽¹⁵⁾ Bár a személynév ebben a korban sem feltétlen ismerve viselőjének népi hovatarozására nézve, különösen pedig az uralkodó osztályban nem, mégis úgy véljük, hogy ezt a nemesi nemzetségeinkben ki nem mutatható német személynévet német vitéz viselte, aki esetleg a soproni vár ispánja lehetett. Az ugyanis megállapítható, hogy a *Dag* nevet ebben az időben a német uralkodó osztály tagjai viselték. Ágfalva község ómagyar *Dág* neve tehát a soproni ispáni vár történetéből egy előttünk ismeretlen részlet emlékét őrzi.

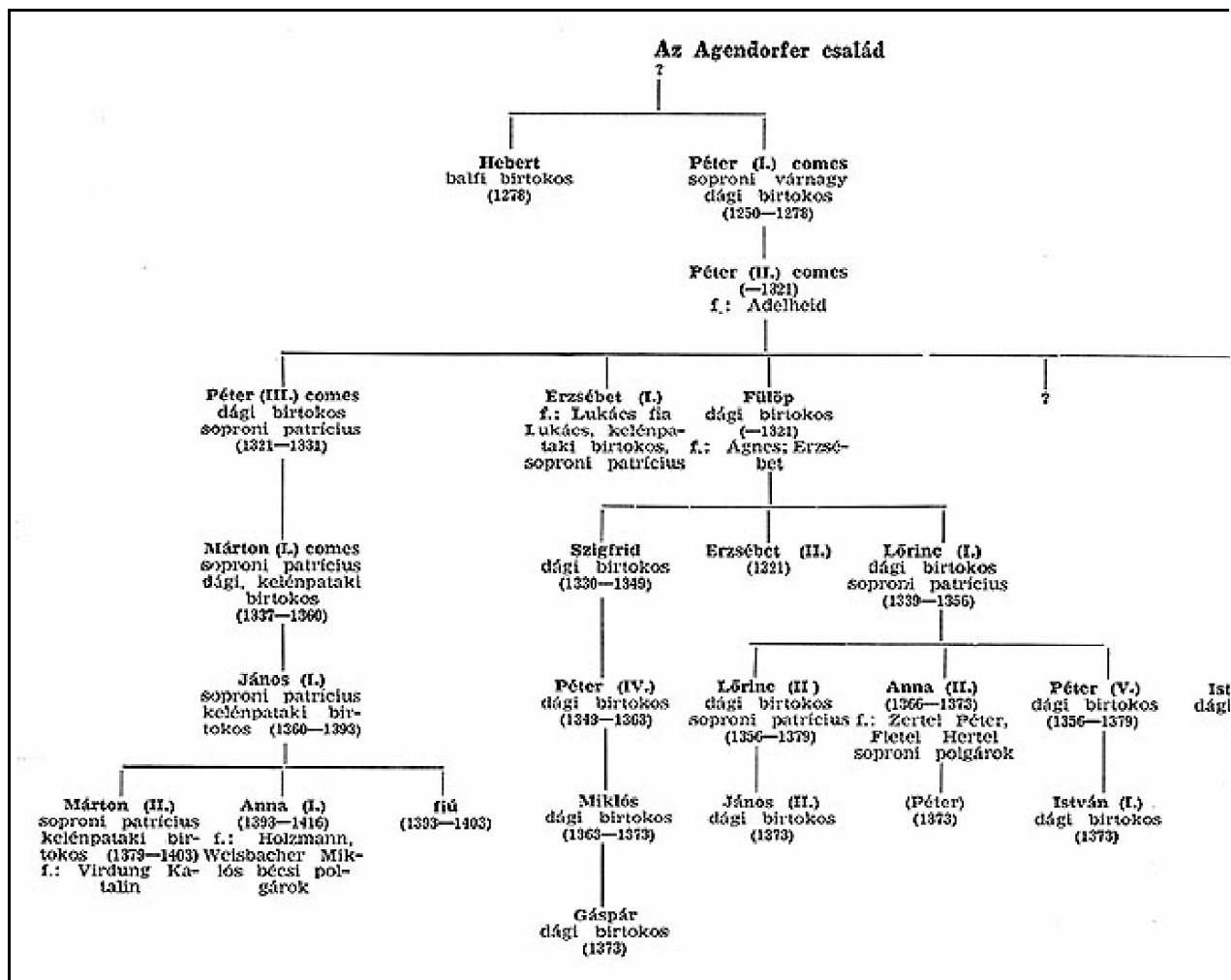
Dág soproni várföld egy részének eladományozása Miskolc-nembeli Domonkos bánnak egy társadalomtörténeti folyamatnak a mozzanata. Ennek során a soproni, kapuvári és a locsmánci várispánság várföldjeit a királyok egymásután elajándékozták, végül 1277-ben a soproni várat kivették az ispán joghatósága alól, önálló, csak a királynak alárendelt *váras* helyévé, azaz *várossá* tették, s ezzel megszűnt a királyi vármegye, átadva helyét a nemesi megyének. Dág szempontjából ez a folyamat már az 1250-es évek elején befejeződött, amikor a megmaradt dági várföldet Péter gróf⁹⁽¹⁶⁾ (*comes*), soproni várnagy kapja adományul, amelynek birtokában a király másodszor 1269-ben erősíti meg.¹⁰⁽¹⁷⁾ Sopron számára ez a folyamat viszont azt eredményezte, hogy önálló városi létét számottevő megművelhető határ nélkül kezdte, ami 150 évre meghatározta birtokszerzési politikáját.

3. Az alsó-ausztriai Heiligenkreuz-ből Borsmonostorra telepített ciszterciek birtokaikon, így az 1195 táján nekik adományozott dági birtokrészükön is, mocsarak lecsapolásával, erdők irtásával, ugarok feltörésével egyidőben az akkor korszerű földművelést honosították meg s nagy szerepük volt a Sopron megyei természeti tájnak kultúrtájává való átalakításában. Kimutathatóan ők telepítettek először német parasztokat Moson és Sopron megyébe (1195–1225), bár a földrajzi nevek nyelvtörténeti vallomása alapján a németség tömegesebb betelepülésének kezdetét az ő megjelenésüket megelőző egy-két évtizedbe kell tennünk. A telepítéseket tehát más földesurak is megkezdték Dág északi szomszédjának, Somfalvának (ómagyar neve: *Suslan*; ma Schattendorf Burgenlandban) német neve (*Sadundorf*) már 1243-ban előfordul (UB. I, 205), ami azt jelenti, hogy legkésőbb a XIII. század elején keletkezett. Dág német *Dagendorf* neve már III. Ince pápának egy 1207. évi oklevelében olvasható (UB. I, 48). Erről a borsmonostori ciszterciek ösztönzésére létrejött pápai oklevélről azonban említett tanulmányomban kimutattam, hogy a benne előforduló helynévi adatokat is a ciszterciek szolgáltatták, akik szükségből lefordították, németesítették az ómagyar elnevezéseket vagy pedig egyszerűen új német elnevezéseket alkottak. Így lett Répcemicske puszta személynévi eredetű ómagyar *Miske* nevéből az oklevélben *Miscendorf* (*sc* magyar *sk*-nak olvasandó!), Borbolya puszta személynévi eredetű ómagyar *Baran* nevéből *Baranstorf*, Ágfalva puszta személynévi eredetű ómagyar *Dag* nevéből *Dagendorf*, a kolostoruk közelében folyó ómagyar [117](#)elnevezésű *Sárospatakra* meg egyszerűen átvitték anyakolostoruk mellett folyó *Sattelbach* nevét stb. A borsmonostori ciszterciek ilyen névadói tevékenységét bizonyítja, hogy az említett helynevek egyike sem maradt meg, mert nem voltak élő népi nevek. Répcemicske legkésőbb a XIV. században kapja meg német *Strebersdorf* nevét, Borbolya legkésőbb 1200 táján német *Warasdorf* nevét, csak a *Sattelbach* pataknev maradt meg a mai napig. Dág német *Dagendorf* neve csakis az 1207. évi pápai oklevélben fordul elő, de Sopronnak és környékének XIII. századi német betelepítésével mégis élő népi elnevezéssé kellett válnia, mert ez a

szükségszerű német értelmezése minden pusztá személynévből lett ómagyar helynévnek: ómagyar *Miske*, ‚Miklós’>német *Miscendorf* ‚Miklósfalva’, óm. *Dag*>né. *Dagendorf* ‚Dágfalva’, óm. *Baran*>né. *Baranstorf* ‚Baranfalva’ stb. (a *Miscen*, *Dagen* ún. gyenge, a *Barans* ún. erős birtokos eset!). A mai napig élő *Agendorf* név csak egy *Dagendorf* előzményből magyarázható.

A nyelvészeti szakirodalomban többen állították, hogy a *Dagendorf* alakból az *Agendorf* a határozott névelőnek felfogott szókezdő *d* hang elvonásával jöhetett létre. E magyarázatnak súlyos gyengéje, hogy ilyen elvonást az egész német nyelvterületről sem ismerünk, már pedig nyelvi jelenségek ennyire elszigetelten a nyelvtörténetben nem fordulnak elő.¹¹⁽¹⁸⁾ Nem is csoda, hiszen a zöngétlen *d* hang a soproni és a Sopron környéki bajor nyelvjárásokban csak a nőnemű vagy a többesszámú határozott névelőnek (‚die’) fogható fel, a *Dagendorf* helynév viszont sem nőnemű, sem többesszámú nem lehet. Említett tanulmányomban rámutattam, hogy az elvonás csak a birtokos család német nevében jöhetett létre. A család tagjait a birtok után magyarul *Dágiak*-nak nevezték,¹²⁽¹⁹⁾ németül *d-Agendorfer* ‚die Agendorfer’. Így keletkezett az elvonásos *Agendorfer* változat, amelyet a helynévre is átvittek (*Agendorf*), hiszen a birtok német neve 1331–1393-ig kizárólag a birtokos család nevében fordul elő: 1331: *petrus agendorfer*; 1368: *Johannes Agendorf*; 1374: *Johannsen dez Agendorffer* 1379: *Larencz von agendorff*, *Larencz der agndorff* (HazOkm. III, 112; SoprOkl. I/1, 150, 186; ZsidóOkl. V/2,435 stb.). A falu jobbágyainak (*den pawern von Agenndorff* Sopr Okl. II/3,86), híres nagy gyümölcsösének (*der stat paumgarten ze Agendorff nyden an dem dorff gelegen* I. h. II/1,143), földjeinek forrásainkban nincsen *Agendorfer* jelzője, amíg Sopron város az egész birtokot meg nem veszi (1373–1396), illetőleg amíg a birtokos nemesi család ki nem hal (férfiágon 1403-ban, leányágon 1416-ban). Csak 1427-ben kerül a városi kamarásmester számadáskönyvébe először ilyen bejegyzés: „Item so hab ich ingenamen von den *Agendarffer* paumgartenphennig VI 1/2 lb.” (I. h. II/2,374). Az *Agendorf* helynév létrejötte tehát szorosan összefügg a falut birtokló család történetével, a birtok sorsával. Most ezt vizsgáljuk meg közelebbről.

118 Az Agendorfer család

?: Hebert balfi birtokos (1278); Péter (I.) comes soproni várnagy dági birtokos (1250–1278); Péter (II.) comes (–1321) f.: Adelheid; Péter (III.) comes dági birtokos soproni patrícius (1321–1331); Márton (I.) comes soproni patrícius dági, kelénpataki birtokos (1337–1360); János (I.) soproni patrícius kelénpataki birtokos (1360–1393); Márton (II.) soproni patrícius kelénpataki birtokos (1379–1403) f.: Virdung Katalin; Anna (I.) (1393–1416) f.: Holzmann, Weisbacher Miklós bécsi polgárok; fiú (1393–1403); Erzsébet (I.) f.: Lukács fia Lukács, kelénpataki birtokos, soproni patrícius; Fülöp dági birtokos (–1321) f.: Ágnes; Erzsébet; Szigfrid dági birtokos (1330–1349); Péter (IV.) dági birtokos (1349–1363); Miklós dági birtokos (1363–1373); Gáspár dági birtokos (1373); Erzsébet (II.) (1321); Lőrinc (I.) dági birtokos soproni patrícius (1339–1356); Lőrinc (II.) dági birtokos soproni patrícius (1356–1379); János (II.) dági birtokos (1373); Anna (II.) (1366–1373) f.: Zertel Péter, Fletel Hertel soproni polgárok; (Péter) (1373); Péter (V.) dági birtokos (1356–1379); István (I.) dági birtokos (1373); ?; András dági birtokos (1327); Mihály dági birtokos; István (II.) dági birtokos (1379); Ágnes (1379–1396) f.: Stephanus de Austria; (Miklós) (1396).

4. A család első ismert tagja Péter (I.) gróf (*comes*), a soproni ispáni vár második ismert várnagya, [13\(20\)](#) aki Ottokár morva örgróf, osztrák herceg (1251-től), utóbb cseh király (1253–1278) ellen viselt háborúk idején játszik változatos szerepet. Érdemeiért az 1250-es évek elején kaphatta meg IV. Béla királytól a soproni [119](#)vár földjei közül Dág falunak és határának a sopron–ágfalvi országúttól, illetőleg a Liget-pataktól délre eső részét. [14\(21\)](#) Mint soproni várnagy (*purcravius*) azonban olyan működést fejtett ki, hogy 1256-ban a

várból kitiltották, *propter suas offensas et excessus de Suprunio exclusus fuisset, et eiectus*, soproni házait (*domos*) és tornyát (*turrim*) tartozékaikkal együtt pedig a király Dénes, Fiocs¹⁵⁽²²⁾ bíró, ennek Pál testvére, Szonuk,¹⁶⁽²³⁾ ennek fiai, András és Adorján, Baboton lakó soproni várjobbágyoknak (*civibus de Bobud*) adományozta azzal, hogy ők és örököseik ezentúl csak a királynak tartoznak szolgálni (UB. I, 249–50).¹⁷⁽²⁴⁾ Nem sokkal ezután a vármegye új ispánja, az 1257-től kezdve szereplő Aba-nembeli Lőrinc (UB. I, 260) önhatalmúan megsemmisítette a dági birtokra vonatkozó királyi adománylevelet, nyilván azért, hogy Pétert e birtokból kiforgassa. Bár Lőrinc ispán 1263-ban elnyerte az egykori locsmánci várispánságnak még királyi kézen levő összes földjeit, sőt az itt fekvő borsmonostori ciszterci apátság kegyuraságát is,¹⁸⁽²⁵⁾ Péter, ismét mint soproni várnagy (*castellanus*), 1265-ben 33 márkáért¹⁹⁽²⁶⁾ az apátságtól megvette a ciszterciek dági birtokrészét, amely a győri káptalannak a vételről kiállított oklevele szerint délről Péter dági birtokrészének szomszédságában, *in commetaneitate ... terre ipsius comitis Petri adquisicione similiter Dag vocate a meridie directe* volt (UB. I, 316–7). Péter tehát korábban szerzett ¹²⁰birtokát Lőrinc ispán mesterkedése ellenére megtartotta. Az 1265-ben megvásárolt birtoknak, tehát a mai ágfalvi határ északi és délnyugati részének első leírását a vételt megelőző negyvenedik évből, 1225-ből ismerjük: „Cuius prima meta incipit iuxta viam, que venit de Suprun inter duo Dag, inde vadit in rivulum ipsumque ascendit ad medium ville et inde per vallem festinat ad viam, que venit de Lupoltspach in silvam, ubi due mete sunt, inde predictam viam currens versus aquilonem tendit in angulum ad duas metas et ab istis versus orientem vadit ad viam, que venit de Dag ad duas metas ac predictam viam sequens festinat versus aquilonem ad duas metas, inde vergit versus occidentem aliquantum ad II^{as} metas et ab his revertitur versus aquilonem ad tres metas sub monticulo positas, inde recto tramite descendit in vallem ad duas metas, ubi termini sunt Suslani et iobagionum castris, et abhinc per plures metas versus orientem properat per vallem pluvialem ad duas metas iuxta terram sagittariorum, inde vadit per plures metas equo cursu versus meridiem ad viam, que tendit in Maurich, et per iopsum aliquantum versus orientem venit ad duas metas et ab his versus meridiem revertitur ad locum suum” (UB. I, 105–6).²⁰⁽²⁷⁾ A határjárás megnyugtató értelmezése majd csak a későbbi adatok bevonásával válik lehetségessé, néhány támpontot azonban így is ad. A határjárás tartalmazza a sopron–ágfalvi út legrégebb említését. Ez az út választja el egymástól egy darabig a két dági birtokot, ti. a borsmonostori ciszterciekét és a soproni várföldet. A határ aztán a Liget-patak mentén megy a falu közepéig, itt dél(nyugat)nak fordul, elhagy két kúriát (*curia; hoff*), majd nyugatnak fordulva a völgyben siet az úthoz, amely Lépesfárváról jön az erdőn át.²¹⁽²⁸⁾ Egy darabig az úton halad, aztán éles szögben (észak)keletnek indul, eléri az Ágfalváról (Lépesfávára) vezető utat. Ezt követi egy ideig, aztán ismét északnak siet, kissé nyugatra, majd ismét északra fordulva a domb aljában megy addig, ahol Somfalva és a várjobbágyok ¹²¹földjének határa végződik. Innen (észak)kelet felé indul *per vallem pluvialem*, azaz *durchs Regental*,²²⁽²⁹⁾ elhalad a lövérek²³⁽³⁰⁾ földje mellett, itt délkeletre fordulva eléri az utat, amely Márcfalváról (rég *Móric*) vezet (Somfalva érintésével Sopronba). Ezt az utat követi (dél)kelet felé, aztán délnek fordul s így jut el kiinduló pontjáiig.²⁴⁽³¹⁾

Péter gróf mint soproni várnagy 1265-ben tehát ismét egyesítette, most már saját kezében, azt a két dági birtokot, amely eredetileg is nyilván egyetlen birtoktestet képezett és a soproni várföldekhez tartozott.²⁵⁽³²⁾ 1269-ben a fiával, a későbbi V. Istvánval (1270–1272.) harcban álló öreg IV. Béla Pétert szolgálataiért, *pro multiplicibus serviciis ipsius Petri, que nobis impendit et que poterat impendere in futurum*, másodszer erősíti meg a korábban neki adományozott dági birtokban, mivel Aba-nembeli Lőrinc az első adománylevelet (*super donacione terre castris nostri Supruniensi Dag vocate eidem Petri per nos olim concessa*) – mint már említettük – önkényesen (*propria auctoritate*) megsemmisítette (UB. I, 356). Az oklevél soproni várbélinek (*civis Supruniensis*) nevezi Pétert, aki még Balfon szőlőt is szerzett. Itt van szőlője Péter egyszer említett testvérenek, Hebertnek is (SoprOkl. II/6,1).

V. István halála (1272. augusztus) után II. Ottokár cseh király ismételt támadásai során 1273 szeptemberében Péter gróf árulása a soproni várat is a cseh király kezére juttatta, sőt a határmenti birtokosokkal szövetkező várnagy az ellenálló várbeliek közül három testvért, István timárt (*pelliparius*), Pétert és Schwärzelt, kivégeztette. Bár Ottokár a legelőkelőbb soproniak gyermekeit vitte el túszokul, mégis a várbeliek az első adandó alkalommal az új magyar királynak, IV. Lászlónak nyitották meg kapuikat. Nyilván ez is hozzájárult ahhoz, hogy a király a tényleges helyzettel számot vetve 1277-ben kivette őket az ispán s ezzel a várnagy joghatósága alól, azaz a királyi várat városi rangra emelte.²⁶⁽³³⁾ Sopron városának ez az első kiváltságlevele mindenestre kiemeli polgárainak az Ottokár elleni háborúban tanúsított hűségüket is. Péter várnaggal a dürnkruti (Morvaország) csata (1278. augusztus 26.), azaz Ottokár halála után az 1278 őszi Sopronba összehívott első megyei generalis nemesi congregatio számolt le. Csák Máté nádor és bírótársai Pétert, *malefactorem et depredatorem Regni* lefejeztették (ÁUO. IX, 223), a dági birtokot Osl-nembeli Péter fia Dénes kapta meg, aki a dürnkruti csatában a lováról lebukott nádort önfeláldozóan megoltalmazta, a balfi szőlőt pedig Osl-nembeli Beled fia Beled grófnak (*comes*) ítélték (HazOkm. V, 63).²⁷⁽³⁴⁾

5. Péter várnagy családjáról ezután több mint 40 évig nem hallunk: nyilván valamelyik, a királlyal is dacoló határmenti birtokosnál húzta meg magát. Az előbb említett Osl-nembeli Péter fia Dénes nemzetségének Németi-ágához tartozott. Ez az ág a leghatalmasabb nyugat-magyarországi birtokos család, a Kőszegiek híveként résztvett az I. Károly király ellen indított harcokban, így az 1318. évi felkelésben is. A felkelés leverése után a király a lázadók elérhető birtokait elkobozta és híveinek adományozta. Nyilván ebben az időben szerezte vissza ^{122a} dági birtokot Péter várnagy fia, Péter (II.) gróf (*comes*), aki elsőnek szerepel *Dági* néven.¹²⁽³⁵⁾ Felesége Adelheid (*Olhayt*) asszony volt (SoprOkl. I/1,129). Péter (II.) 1321-ben valószínűleg már nem él (I. h. 34–5). Ő lett a megalapítója a Dági, azaz Agendorfer-családnak (vö. a leszármazási táblát).

Péternek (II.) legalább négy gyermeke maradt: Péter (III.), Erzsébet (I.), Fülöp és András. Erzsébet Lukács fia Lukács kelénpataki (Klingenbach ma Burgenlandban birtokos magyar nemesnek és soproni patrícusnak lett a felesége (I. h. 128).

6. Péter (III.) gróf (*comes*) 1321-ben már soproni polgár (*civis* SoprOkl. I/1,35), sőt bizonyára a tanács tagja, 1327-ben *cum suis fratribus* tanuskodik egy Sopron megyei birtokperben (SoprOkl. I, 115). Mivel Fülöp ekkor már nem él (vö. 7.), az oklevélben e kitétele csak úgy értelmezhető, hogy Péternek Andrásón kívül még volt fiútestvére,²⁸⁽³⁶⁾ vagy pedig – ez itt a valószínűbb –, hogy a középlatin *frater* szó jelentése itt „atyafi, rokon”, amelyet már a klasszikus latinból is ismerünk. Az utóbbi esetben Erzsébet fia, Lukács (III.) soproni nemes is ideértendő. Ez nővérel, Lucával²⁹⁽³⁷⁾ 1331-ben a borsmonostori ciszterci apát előtt egyezik meg klingenbachi örökségük elosztásában (HazOkm. III, 111–2; SoprOkl. I/1,61). Nem véletlen, hogy a német nyelvű ciszterciek által kiállított latin oklevél nevezi a tanuként itt szereplő Pétert először *Agendorfer*-nak (*agendorfer*). Ebből következtethető, hogy a fent említett *Dagendorfer*>*d-Agendorfer*>*Agendorfer* elvonásnak legkésőbb 1300-ig,³⁰⁽³⁸⁾ azaz Péter (I.) várnagy feltűnésétől számított félévszázad alatt meg kell történnie.³¹⁽³⁹⁾ Péterről (III.) csak annyit tudunk meg, hogy testvérenek, Fülöpnek fiától, Szigfridtől Dágon jobbágytelket vett, amelyet Fülöp másik fia, Lőrinc váltott vissza (SoprOkl. I/1,92).

Péter (III.) fia, Márton (I.) gróf (*comes*) kimutathatóan 1337-től kezdve a városi tanács tagja, így 1345-ben is (I. h. 71,148): kétízben (1339.,1341.) városbíró és háromízben (1349., 1352., 1353.) polgármester.³²⁽⁴⁰⁾ 1349-ben még dági birtokos (I. h. I/1,92), birtokrészét ezután hamarosan rokonainak adhatta el, mert 1356-ban és 1358-ban már nem találjuk a dági birtokosok között (I. h. 110, 116). Ehelyett 1351-ben

unokatestvérének, az említett Lukácsnak (III.) özvegyétől és gyermekeitől 197 font bécsi ezüstgarasért megveszi az említett Kelénpaták falut minden tartozékával, kivéve a falu nyolcadrészét (HazOkm. III, 163–4). 1349. november 18-án mint polgármester nem tud résztvenni a Sopron és Nyék (ma: Neckenmarkt Burgenlandban) közti határjáráson, mert betegen szentek sírjához zarándokolt (SoprOkI. I/1,94).³³⁽⁴¹⁾ 1360 táján halhatott meg.

1237. Márton (I.) fia János (I.) ugyan Kelénpaták birtokosa, de forrásaink már nem nevezik elődei nemesi címével (*comes*, gróf). Az 1360-as évek elején, nyilván apja halála után lesz a soproni tanács tagja. Az 1379. évi házösszeírás szerint a Fótéren, a várostorony mellett, a mai tanácsháza helyén állott három ház közül a harmadik az övé (I. h. I/1,183). Ez az átlagosnál nagyobb, másfél telkes ház³⁴⁽⁴²⁾ még bizonyára szerepet fog játszani a középkori Fótér (ma: Beloianisz tér) kialakulásának magyarázatában, hiszen lebontásakor, 1892-ben itt került elő a Scarbantia forumán állott hármas istenség-szobor.³⁵⁽⁴³⁾ A háznak akkor kellett épülnie, amikor ilyen római kori kőanyag még a helyszínen rendelkezésre állt. A ház tehát Sopron legrégebbi házai közé tartozott, amely régebb volt a belvárost övező várfalaknál. Ezért fel kell vetnünk a kérdést, nem tartozott-e ez a ház is azokhoz a házakhoz, amelyeket egy toronnyal együtt a király még 1256-ban elvett Péter (I.) várnagytól (lásd fent): utódai ugyanis ezeket a házakat visszaszerezték, mert dédunokája, Lőrinc (vö. **13.**) már csak egy torony és egy telek miatt áll perben a baboti Szonuk dédunokájával, Cenki Andrással.

Jánosnak (I.) Sopronban ezenkívül van még két hússzéke, amelyekben Pfersichkern Miklós és Mugel Ottó mészárosok mérnek húst, övé volt a Kovácsszeren (*Schmidgasse*)³⁶⁽⁴⁴⁾ álló ½ telkes ház és az ún. felső fürdőház³⁷⁽⁴⁵⁾ stb. 1393 nyarán 300 aranyforintot kölcsönöz a városnak abba az 1300 aranyforintba, amelyet Balfért és egyéb ingatlanokért Pottendorfi Henrik és György grófoknak, illetőleg megbízottjaiknak augusztus 25-én fizettek ki (SoprOkI. I/1,242–5). Ennek fejében a város Jánosnak elzalogosította a Bécsi úti ún. keresztesvámot (I. h. II/1,144), amelynek kezelését még 1346-ban vette át a Sopronból elköltözött Szent János keresztes lovagrendtől.³⁸⁽⁴⁶⁾ A hússzék, a fürdőház és a kölcsön, illetőleg a vámbevétel elzalogosítása élénken példázza, hogy a megyei birtokos nemes mint városi pátricius ekkor még hogyan vett részt a város gazdasági és társadalmi életében, hiszen János kimutathatóan tízszer (1366–1368., 1370., 1372., 1374., 1376., 1378., 1383., 1393.) volt városbíró és egyszer (1369.) polgármester, ezenkívül 1374-ben sopron zsidóbíró és a király külön megbízottja.³⁹⁽⁴⁷⁾ A képhez még hozzátartozik, hogy János e tisztségei után a jelzett években adó- és dézsmamentes! Viszont kétségtelen, hogy a város számára létkérdés volt a legközelebbi nemesi birtokok felvásárlása s ezzel határának és gazdasági körzetének tágítása.

124János 1393 nyarán tett végrendeletet (I. H. II/1,144).⁴⁰⁽⁴⁸⁾ A két hússzékot a soproni templomokban⁴¹⁽⁴⁹⁾ létesítendő misealapítványra, az említett fürdőház jövedelméből 12 dénársolidust ⁴²⁽⁵⁰⁾ a plébániatemplom Szent Miklós oltárán létesítendő öröklágalapítványra hagyja. Az alapítványok fenntartását gyermekeire, ezek elhalálozása esetén valamelyik közeli rokonára bízta. A fentemlített 300 aranyforintból egyharmad rész, azaz 130 magyar dénárfont az ugyancsak a keresztesektől 1346-ban átvett ispotályé, amelynek szegényei a tőke évi 10%-os kamatából naponként húst kapjanak;⁴³⁽⁵¹⁾ egyharmad rész, azaz 100 aranyforint fiáé, Mártoné (II.), a harmadik harmad leányáé, aki ekkor már Holzmanné (*Holzmannyn*) és a város záloglevelét őrzi. A harmadik, még kiskorú gyermekről itt nem, csak Márton 1403. évi végrendeletében esik szó. A vagyon többi részéből nyilván mindhárman részesednek.

Az Agendorfer család címere a ferences kolostor káptalantermének egyik zárókövén

8. János (I.) fia, Márton (II.) klingenbachi birtokos nemes Sopronban 1379-től kezdve szerepel. A Mészárosok utcájában⁴⁴⁽⁵²⁾ (ma: Templom utca) van másfél telkes háza és a Széplaki utcában (*Schlippergasse*)⁴⁵⁽⁵³⁾ egy hatalmas, 7/4 telkes majorja ¹²⁵(SoprOkl. I/1, 184, 187), szántóföldje a Pócsi dombon (*auf dem Vngrischen Potschan*. I. h. II/1, 144, 148), a Mészárosok utcájában egy hússzéke (*vicinus Nicolaus Gaissel*. I. h. I/1, 184; II/1, 144), amelyben 1393-ban Feurer soproni mészáros dolgozik: továbbá gyümölcsöse, 1/4 Dudlesz-szőlője, Sopronnak 1385-ben elnyert új jobbágyfalujában, Meggyesen (ma: Mörbisch Burgenlandban) 1/2 Goldbergszőlője. Apja halálakor már nős, mert a városi könyv egyik bejegyzéséből megtudjuk, hogy apjának egyik hússzékét (*da der Öttel Mugel ist ymngewesen*) feleségének móríngolta el. Az apja által létesített misealapítványnak ezért fentemlített hússzékét köti le (I. h.). Ekkor öröklí a másik hússzékét, a fentemlített 100 aranyforintot, azaz 130 magyar dénárfontot, amelyet a város kamatostul a Bécsi úti vám jövedelmével törleszt, a klingenbachi birtokot stb. Felesége, Katalin Virdung Pál bécsi pátriciusnak volt a leánya, aki 1393-ban többedmagával Grinzingben (ma Bécs XIX. kerülete) egy szőlőt, Gumpoldskirchenben (Alsó-Ausztria) pedig négy szőlőt örökölt.⁴⁶⁽⁵⁴⁾ Móríngul az említett hússzéken kívül a Mészáros utcai ház felét kapta. 1402-ben Márton és Katalin beiratkoznak az 1386-ban alapított arlbergi Kristóf-testvérületbe,⁴⁷⁽⁵⁵⁾ amely főleg Vorarlbergben és Tirolban volt elterjedve.

Agendorfer Márton (II.) pecsétje.
A soproni Állami Levéltár D1. 308. számú oklevelén

126 Márton valószínűleg csak apja halála után került a soproni tanácsba (I. h. I/1, 257; II/1, 146); 1399-ben városbíróvá is választották (I. h. I/1, 262.) Címerpecsétje fennmaradt: háromszögű pajzsában „damaszkozáshoz hasonló, három ágra oszló díszítés” van. Körirata: S + MARTINI + AGENDORFER (I. h. 257, 240). Márton, jobban mondva az Agendorfer-család címere maradt fenn a ferences kolostor káptalantermének északi kápolnájában, a csúcsíves boltozat zárókövén: „közös töből kinövő hármás levél”.⁴⁸⁽⁵⁶⁾ Művészettörténészeink ennek és Márton végrendeletében a ferenceseknek juttatott „jelentékeny hagyaték”-nak alapján a gótikus terem építési idejének felső dátumát a XV. század első éveire teszik. Ez azonban nagyon ingatag következtetés. Márton (II.) ugyanis az Agendorfer-családnak Sopronban kimutatható hatodik nemzedékét képviseli, a család címere bármelyik korábbi nemzedék életében a boltozat zárókövére kerülhetett. A Mártonnak tulajdonított „jelentékeny hagyaték” pedig a végrendelet⁴⁹⁽⁵⁷⁾ téves értelmezésén alapszik. Mivel a ferences templom, ugyanúgy mint a külvárosi, várárokmenti templom, a Boldogasszony titulust kapta, művészettörténészeink a végrendeletben szereplő *Vnser frauen* templomot a ferences templommal azonosítják. A középkori soproni nyelvhasználatban azonban a ferences kolostor és a templom mindig együttesen *kloster*,⁵⁰⁽⁵⁸⁾ így Márton végrendeletében is: *in das kloster* a barátoknak csuhára 5 dénárfontot, apja és saját lelkiüdvéért pedig misealapítványra két húszszékének a jövedelmét és gyümölcsösét hagyja. Ennyi a „jelentékeny hagyaték”! Ebből a káptalanterem építésének XV. század eleji befejezésére következtetni nem lehet. Márton különben is a várárokmenti Boldogasszony templom jótevője volt: ő alapította a Szent Anna oltárt, amelynek a végrendeletben új kelyhet hagy, meg három ezüstserleget, hogy ezekből egy miseruhára díszítést verjenek, továbbá az özvegye által fenntartandó misealapítványt (szombatonként 4 misét), még pedig Szűz Mária mennybemenetelének tiszteletére s saját és ősei lelkiüdvéért. Márton apjának, Jánosnak végrendeletét is megismertük: ebből sem lehet a káptalanterem építésének pártfogására következtetni. Tekintettel arra, hogy a város életében az Agendorfer-családnak csak III. Péter alapította ága játszott jelentős szerepet, itt I. Márton gróf (1337–1360), esetleg III. Péter gróf (1321–1331) jöhet számításba. A káptalanterem tehát a soproni gótikának mindenképpen korábbi remeke, mint ahogy ezt egyes művészettörténészeink ma még tartják. Mellékkápolnáinak kialakítása akár a

teremmel együtt, az 1330-as években is megtörténhetett (vö. Csatkai–Dercsényi im. 117); Genthon István: Magyarország művészeti emlékei. Bp. 1959, I, 322; 127 Gerevich László és Dercsényi Dezső szerkesztette „A magyarországi művészet története” című műben (Bp., 1956, 132).

Márton (II.) végrendeletében a várárokmenti templomra a fentiekén kívül még 5 dénárfontot hagy, *das man die kirchen damit sol vbertefeln vnd ob icht zerrunn, das sol man erstatten*.⁵¹⁽⁵⁹⁾ A Szent Mihály plébániatemplom, ugyancsak Márton és elődei lelkiüdvéért, *zū dem paw* 2 dénárfontot kap,⁵²⁽⁶⁰⁾ *die sol man haben auf dem alten dreyskhof*,⁵³⁽⁶¹⁾ ugyanígy a Szent György templom *czū dem paw* 5 dénárfontot, az ispotály 5 dénárfontot 2 vég darócposztóra, hogy ebből a szegényeket ruházzák. Felesége öröklí a Mészáros utcai ház másik felét, a meggyesi 1/2 Goldberg-szőlőt, összes többi szőlőjét, *auch all mein gereutekcher vnd all mein hausekcher*⁵⁴⁽⁶²⁾, csupán sáfárjának, Miklósnak⁵⁵⁽⁶³⁾ a leánya kap 1/4 Dudlesz-szőlőt.⁵⁶⁽⁶⁴⁾ Miklósnak 1 köböl búzát hagy, szolgálainak pedig ruháit (*plunder*) juttatja, kivéve két selyemöltözéket (*seydel*). Klingebachi birtokának templomát 1/4 szőlővel és 4 dénárfonttal segíti. Egyébként minden vagyona feleségét illeti s őrá bízza kiskorú (10 éves) öccsét minden vagyonával együtt. Ha ennek nem viselné jól a gondját, akkor nővére, Anna (I.) gondozza, ha pedig ez nem vállalná, akkor legközelebbi rokonai (*nachst freund*), Schmuckenpfennig János és Harkai Péter gróf, mindketten soproni pátriciusok.

9. Sem Márton özvegyéről, sem kiskorú öccséről nem hallunk többé. A családi vagyon Annára szállt. Hozzá került még 1393-ban a keresztes vám záloglevele is. Ekkor már Holzmann bécsi (?) polgárnak a felesége (SoprOkl. II/1, 144; II/2, 305). Második férje, Weißbacher Miklós bécsi polgár már 1392-ben kereskedelmi kapcsolatban volt Sopronnal: Zent András halász 9 dénárfont erejéig halfiaztatóját zálogosítja el neki, 1403-ban pedig az említett (49. jegyzet!) Stichenwinkel István 4 dénárfonttal adósa (I. h. I/1, 239; II/1, 147). 1411. augusztus 16-án hallunk arról először, hogy András lőcsei és Nikasy Miklós kassai kereskedőt Ausztriában kár érte s ezért megtorlásul Weißbacher Miklós soproni vagyonát zároltatták: Zsigmond király augusztus 16-án utasítja a városi tanácsot, ¹²⁸hogy további intézkedésig a zárt oldják fel (I. h. I/2, 45–6). Anna tehát akkor már Weißbacher Miklós felesége volt. Az ügy azonban évekig elhúzódott. 1415. november 26-án Borbála királyné ír a tanácsnak, hogy Anna asszony soproni vagyona élvezetében ne háborgassák; akinek követelése van, a törvény előtt keresse igazát (I. h. 99). Anna asszony 1416 elején meghalt,⁵⁷⁽⁶⁵⁾ ezért március 16-án már mostohafia, Weißbacher János bécsi tanácsbéli adja el Sopron városának az örökség útján nagyapjától (*von meinen lieben enn*), Agendorfer Jánostól származó Klingebach birtokot, minden tartozékát, nevezetesen a jobbágyokat (*holden*), a pénzbeli szolgáltatásokat (*pheninggült*), a hegyvámot (*perkchrecht*), az erdőket (*holcz*), a legelőket (*wayd*), a kaszálókat (*wismad*), a szántókat (*ekcher*), a gyümölcsösöket (*pawngarten*), a káposztáskerteket (*chrautgarten*), *ze veld vnd ze dorff*, és a falu szabad birtoklásáért ő is, apja is függő pecsétjükkel szavatosságot vállalnak (I. h. 105–7). Az Agendorfer-család többi ága ekkor már kihalt, Weißbacher János ezért örökölhette Klingebachot. Weißbacher Miklós a soroni vagyont kapta meg. Borbála királyné 1416. szeptember 8-án ismét meghagyja a soproni tanácsnak, hogy Miklóst soproni javaiban ne háborgassák, szeptember 9-én pedig a királyi tárnokmesternek, a királyi városok legfőbb bírójának, hogy a kassai polgárok Albert osztrák herceg előtt keressék igazukat (I. h. 113–4). A soproni tanács az esetet nyilván arra használta fel, hogy a külföldi birtokostól megszabaduljon. Erre mutat az is, hogy Miklós és János, miután egy kölni polgártól 90 bécsi dénárfontért megvették Kienast Vilmos soproni polgár és felesége házrészét, fél rétvét és egyéb javait, 1417. augusztus 9-én kéri a soproni tanácsot, *das ir vns denselben kaüff also fuerderlich fertigen wellett nach ewr stat recht vnd gewonhait* (I. h. 128).

A klingebachi birtok eladása valószínűleg Sopron hibájából nem válhatott érvényessé, mert Miklós fia,

János (*alio nomine Bayzypochar*), fiának és három lányának képviselőjében is, 1418. július 4-én megjelent Sopronban a tanács, valamint a vasvári káptalan két kiküldöttje jelenlétében előadta sérelmeit. Végül újból megegyeztek, hogy János és gyermekei *pro quibusdam ipsorum necessitatibus sublevandis et evitandis* Klingebach birtokot minden tartozékával együtt most már 500 bécsi dénárfontért Sopron városának örökön eladják. A vasvári káptalan Jánosnak, *propter distanciam loci personaliter nostram in presenciam venire non valentis*, személyes jelenléte nélkül a megegyezést követő tizedik napon adta ki az erről szóló oklevelet (SoprVmOkl. II, 44–5). Zsigmond király november 11-én utasította a csornai konventet, hogy Sopron városát Klingebach birtokába vezesse be. A csornai konvent 1419. január 19-én igazolta, hogy a birtokbaiktatás ellenmondás nélkül megtörtént (HazOkm. IV, 275–6; SoprOkl. I/1, 149, 153). A vétel így érvényessé vált.⁵⁸⁽⁶⁶⁾ Ekkortájt válhatott meg Weißbacher Miklós is soproni vagyonától, nevezetesen a főtéri háztól.⁵⁹⁽⁶⁷⁾ Ezzel az Agendorfer-család soproni szereplése megszűnt.

10. Az Agendorfer-család másik ágát Péter (II.) gróf második fia, Fülöp dági birtokos alapította. Fülöp 1321. január 22-én már nem él. Péter, a soproni Szent János lovagok praepceptora ekkor kiadott oklevelében ugyanis elismeri, ¹²⁹hogy a balfi szőlőhegyen atyai örökség révén tulajdonát képező 1/4 szőlőt 5 soproni hússzéknek vagy kenyérárúsító helynek évi öt pensa dénárnyi haszonbérével együtt (*cum censu quinque maccellorum seu mensarum panis singulis annis quinque pensas denariorum faciente*) a végrendelkezési jog megadása mellett 12 dénárfontért néhai sógorának, Fülöpnek annak idején eladta. A szabad végrendelkezési jog megadása arra az esetre is vonatkozott, hogy Fülöpnek Ágnes asszonytól, Péter praepceptor nővérétől nem maradnának gyermekei. Mivel Ágnes asszony halála után Fülöp a fenti szőlőt és haszonbért második feleségének, Erzsébet asszonynak, Bertalan néhai borbolyai lovag (*miles*) leányának, valamint e házasságából született gyermekeinek, Lőrincnek (I.) és Erzsébetnek (II.) adományozta, Péter újabb 6 dénárfont ellenében minden jogáról lemond (SoprOkl. I/1, 34–5). Ez az 1321. évi oklevél tartalmazza a legrégebb adatot a soproni hússzékekre és a piaci kenyérárúsító helyekre (Brotbank!): ezek ekkor nemesek, pátriciusok kezén vannak, akik bérbe adják őket polgároknak.

Ágnes asszonynak és Péternek az említett oklevél szerint Marczel István gróf, Sopron környéki birtokos nemes a nagybátyja, és István fia Konrád gróf, soproni pátricius az unokatestvére. Agendorfer Fülöp és Ágnes házasságából egy fiú, Szigfrid született; Fülöp második házasságából származott Lőrinc (I.) és Erzsébet (II.).

11. Szigfrid az 1330-as években dági birtokrészéből két jobbágytelket adott el atyai nagybátyjának, a már említett Péter (III.) grófnak és Bozi István fia István (*Peuhul*) soproni pátriciusnak (I. h. 91–92). 1349-ben már nem él. Fia volt Péter (IV.).

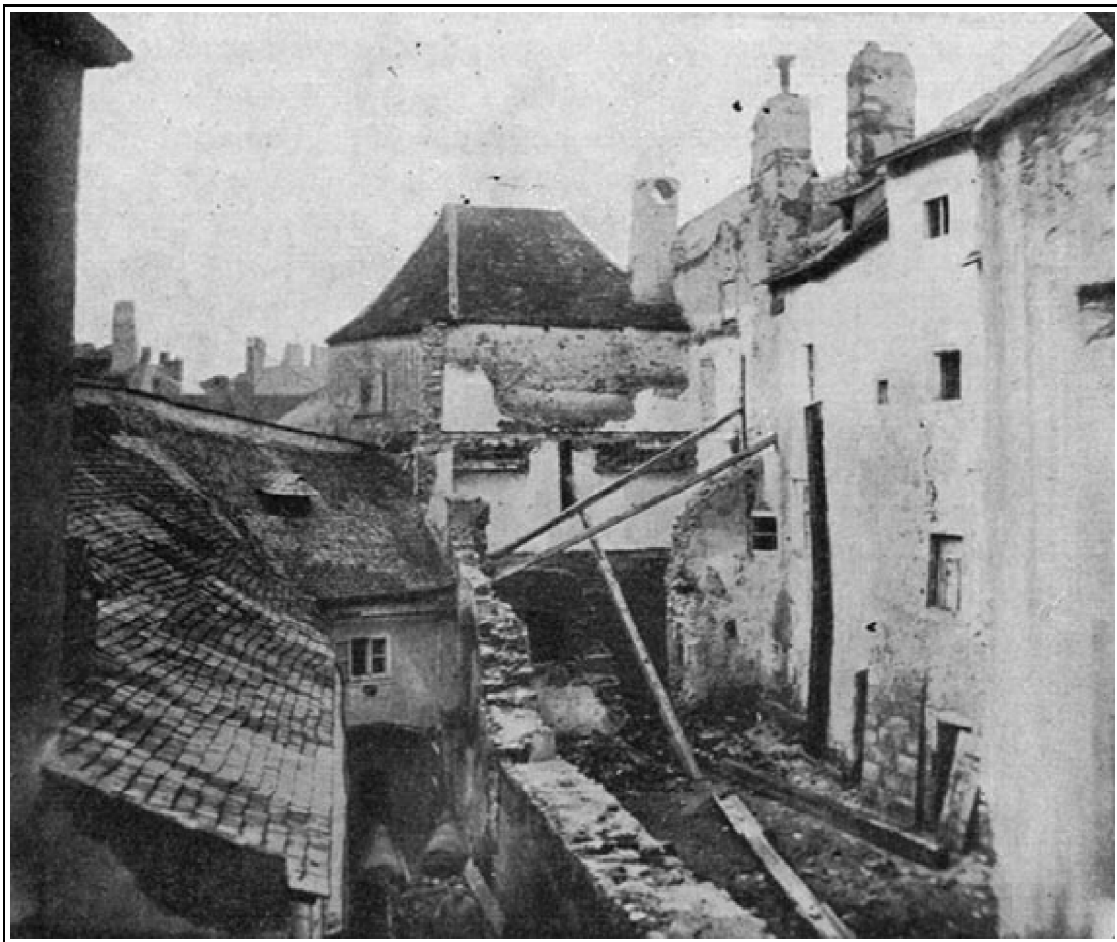
Péter (IV.) dági birtokos az előbbi két jobbágytelekről *amore proximitatis* 1349-ben mondott le atyai nagybátyja, Lőrinc (I.) javára, aki az említett vásárlóktól visszaváltotta. Az erről szóló oklevél, amelyet a győri káptalan állított ki, kiemeli az írásbeliség fontosságát: „Quoniam fallax temporum cursus fugati sue dispositionis motu fragilitatis humane memoriam plerumque in oblivionis precipium secum trahit, necesse est gesta mortalium presertim utilia stabiliri scriptura” (I. h. 91). Bár hasonló gondolatok oklevelek bevezetésében ekkortájt megtalálhatók, az írásbeliség fontosságának ez a kiemelése a győri káptalannak ebben a soproni tartalmú oklevélben talán még sem véletlen. Hiszen csak két esztendővel korábban szűnt meg a János-lovagok hiteleshelyi működése Sopronban, amit a Harkai-család két tagjának oklevélírási működése csak átmenetileg és elégtelenül tudott pótolni. Az alig 70 éves városnak most már saját városi kancelláriájára volt szüksége.⁶⁰⁽⁶⁸⁾

1356-ban Sopron a Dág birtokkal érintkező területen királyi és győri káptalani emberekkel határjárást

végez és határjeleket emel, aminek a dági birtokosok, köztük Péter (IV.) nevében Wasner (*Basmar*), a falu bírása ellene mond (I. h. 110). Úgy látszik, a város már ekkor szemet vetett Dág birtokára, mert a bejárt terület hasznélvezetétől eltiltotta Pétert, valamint unokatestvéreit, Lőrinc fia Lőrincet (II.) és Pétert (IV.) is. 1358-ban a család dági birtokosai Visegrádon Vilmos egri prépost, királyi kápolnaispán és titkos kancellár előtt újból felosztották dági birtokukat, amelyhez most már Mártonnak (I.) 1350 táján megvásárolt része is tartozott, és érvénytelenítették a birtokra vonatkozó és egymás ellen korábban kiadott egyéb okleveleket. Ebből az alkalomból tanulságos falutörténeti adatokat rögzít az osztályegység oklevél. Az osztozkodásnál Péternek jutott többek között 1 kuria, 15 jobbágytelek (*sessio, mansio, lanus*), 13010 hold szántó az 1356-ban már vitássá tett részen *iuxta metas civitatis Supruniensis*, 2 1/2 hold szántó a *Ruidfold*⁶¹⁽⁶⁹⁾ dülönnek a falu felőli részén és 1 1/2 hold szántó a „Hofstat” (*Hofstat, Hobstar, Hobstat*)⁶²⁽⁷⁰⁾ mellett, ahol egyik jobbágytelke is volt (I. h. 116–8). Feltűnő, hogy az oklevél Péter jobbágysai közül egyet sem említ, az ő jobbágytelkeinek meghatározásához unokatestvérei, Lőrinc (II.) és Péter (IV.) jobbágysainak telkét, valamint a megszokott tájékozódási pontokat (erdő, mező, falu) nevezi meg. Pedig a két példányban készült oklevél kiállításánál Péter is jelen volt.⁶³⁽⁷¹⁾ Péter 1363-ban már nem él. Fia volt Miklós.

Folytatása következik

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Bóna István: VI. századi germán temető Hegykőn II.

131 Bóna István: VI. századi germán temető Hegykőn II.

1960. szept. 5–24. között a Magyar Tudományos Akadémia és az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészeti Intézete ásatási tervmunkái keretében folytattam az előző évben gazdag leleteket szolgáltató hegykői népvándorláskori temető feltárását.¹⁽⁷²⁾

Az ásatást Horváth Imre Mező u. 19. sz. alatti telkén kezdtük.²⁽⁷³⁾ Itt az első hét folyamán elértük a temető északi szélét. Déli végének felkutatására ekkor ismét Kántor János 23. sz. alatti udvarára mentünk, ahol néhány további sír előkerülése után valóban lezáródott a temető. Az eképpen minden oldalról körülhatárolt temetőt most már csak a múlt évi ásatás színhelyén a 21. sz. ház istállója és pajtája vágta kétéfelé. Technikailag nehéz, lassú munkával végül e két épület belterületét is feltártuk. Ezzel az észak-déli irányú homokdomb tengelyében húzódó, nagyjából félovális alakú temetőt 49 sírral teljesen feltártuk.³⁽⁷⁴⁾

Az ásatás harmadik hetében a feltárt temetőtől északra, mintegy 6–8 méternyi üres térköz után, Solymos Gyula Mező u. 17. sz. alatti kertjében újabb, az előzővel egyelőre teljesen egykorúnak látszó temetkezési csoportra bukkantunk. E II. sírcsoportnak eddig 17 sírját fedeztük fel, ebből 14-et feltártunk, egyet pedig (a 64. sírt) a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Múzeum kiállítási célra egészben emelt ki. Az 1960. évi ásatással tehát az egész temető sírszáma 66-ra emelkedett, amelyből 64-et fel is tártunk.

A sírok szerkezete, tájolása általában egyezik az elmúlt évben tapasztaltakkal. A jelentősebb sírok, illetve mellékletek a következők:

30. sír. Férfi. Baloldalán kétélű kardot viselt. A kard tokmaradványain bronz szíjakasztókat és egy, a kardszíjat díszítő mészkő-korongot találtunk. Fejétől jobbra a sír végébe vaslándzsát döftek.

33. sír. Hatalmas termetű férfi. Bronz gombbal díszített markolatú kardja a melle közepére volt helyezve. Halálát erős kard- vagy szekerce-csapás okozta, amely koponyája jobboldalát lemetszette.

34. sír. A temető legérdekesebb férfi-sírja. A temetés után néhány évvel megbolygatták. Hogy mit vittek el belőle, nem világos, tény csupán annyi, hogy sírmellékletei nagy részét szanaszét szórva dobálták vissza a földbe. Csontjai egy részét is szétdúlták. Mellékletei közül egy nagy bronz tállal és egy pénzváltó mérleggel alább behatóbban foglalkozom. Térde mellett vas harcibalta feküdt, lábainál pedig díszes csontfésű darabjai.

A 36. sír csontváza szokatlan helyzetben feküdt. Jobb kezét az álla alá hajtották, lábai pedig térdben behajlítva erősen fel voltak húzva. A hátonfekve zsugorításra emlékeztető különös helyzetre egyelőre nem tudok magyarázatot, csupán párhuzamát említhetem a bajorországi Altessing 8. sírjából.⁴⁽⁷⁵⁾

A 38. és 45. sír gyermekhalottai karjukon egyszerű bronzkarperecet viseltek.

132A 40. ifjú sírjában kisméretű kopjahegyet találtunk. A 49. sír férfiúja scramasaxot (harcikést) viselt. Ez a fegyver a pannóniai germánoknál eddig ismeretlen volt.

Az 54. női sírból egy szokatlan alakú bronzgyűrű és egy díszes mészke orsógomb említésre méltó.

Az 55. sír 8–10 éves fiújának sírjában ugyancsak szokatlan módon komoly fegyver, köpüs vasnyílhegy került elő. A babérlevél alakú köpüs nyílhegy egyébként gyakori melléklet Hegykőn, 3 db-ot találtam a 61. sírban, 9 db-ot a 62. sírban, mindhárom esetben a lábszárak mellett.

Az 56-os bronzcsatos övet és vas tört viselő férfi sírja az 57. gyermek sírja felett feküdt. Az utóbbi minden bizonnyal korábbi temetkezés.

A 60. fiatal férfi sírjában bronzcsatot, bal csipője mellett pedig díszes tarsoly maradványait találtuk. A tarsoly kis bronz csatjához négyszögletes csat-test járult, amelyet rekeszekbe helyezett üveglemezek díszítenek. A bőr- és fa-részekből álló tarsoly négy helyen 3–3 füles bronzgombbal volt összerősítve.

A 61–62. sírok felett sírablók kutatóárka haladt át, akik (a földelszíneződés szerint) le is jutottak a két igen mélyen fekvő sírba. A vázakat azonban egyik esetben sem dűlták szét, a mellékletek is rendben feküdtek. Úgy sejtem, hogy mindkét esetben (valamint a 34. sírből is) az esetleg aranyveretekkel is díszített drága fegyvert, a kardot emelhették ki.

A 62. sírban a már említett nyílhegy-csomó mellett még ezüst övcsatot, ezüst övdísz és a bal váll felett egy bronzcsatot találtam. Az utóbbi más helyeken végzett megfigyelések szerint a vállon keresztülvetett kardszíjhoz tartozhatott. (E körülmény is a sírba eredetileg eltemetett kard elrablására mutat.) Feje mögött díszes edény volt, amelynek ismertetésére még visszatérünk.

A 64. sírban 180 cm-es termetű harcos feküdt, jobb oldalán kétélű, ezüst verettel díszített tokos karddal, bal oldalán egykori fa pajzsa vas fogójával és vas kézvédő dudorjával (1. kép 1), bal lába végénél pedig a sír falába döfött lándzsával (1. kép 2).

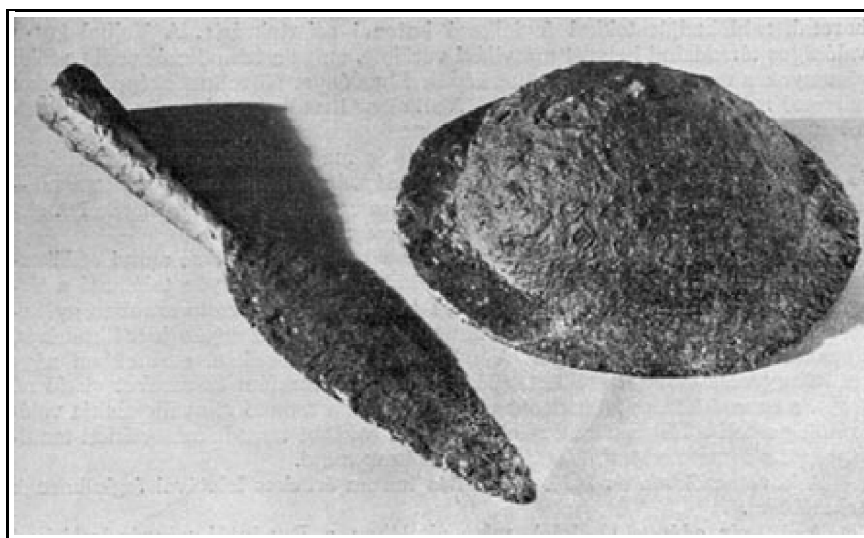
A 33., 38., 50–51., 54–66. sírok a temető II. sírcsoportjához tartoznak. E csoport nagyobbik fele még feltárássra vár.

Az 1960. évi ásatás során feltűnt, hogy az I. sírcsoport északi felében gazdag női sírt, sőt egyáltalán női sírt nem találtunk. Az egyetlen bizonytalan kivétel a 29. sír, amely csontváza alapján fiatal férfinak tűnik ugyan, de koponyája jobb oldalán és jobb válla felett, egymás alatt egy-egy szem apró gyöngy került elő. A gyöngy pedig a női sírok szokásos ékszere. – Viszont Iszkaszentgyörgyön egy ugyancsak 1960-ban feltárt germán ifjú sírjában kétségtelenül megállapíthattam, hogy a koponyája jobb oldala alatt talált bronzdrót és gyöngyszem az elbai germánok (svédek) nemzeti hajviseletét, a fejről jobboldalt lecsüngő hajfonatot díszítette.⁵⁽⁷⁶⁾ Így esetünkben is valószínűleg hasonló „svéb-tincset” viselő ifjúnak kell a sírt tulajdonítanunk.

Ugyanez a I. sírcsoport déli felében – a 49. sír kivételével – idei ásatásunk során kizárólag női sírokat találtunk.

Alaposabban utána nézve a jelenségnek, a következőket figyelhettem meg. A sírcsoport déli és nyugati felében 21 sírba kizárólag férfiakat vagy fiúgyermeket temettek. Átellenben ezzel a résszel a csoport északi és északkeleti szárnyán viszont 18 női sírből álló tömb helyezkedik el, beleszámítva a leánygyermeket is. Öt csecsemő-sír nemét nem lehetett meghatározni. A női temetőrészt 133kelet felől négy, dél felől egy fegyveres férfi sírja határolja. A tőle északra és nyugatra elterülő férfi-temető és ezek a férfi-sírok mintegy körülveszik a nők temetőjét.

A 49 síros I. sírcsoport temetkezési rendje tehát a következő. Északnyugati fele zárt férfi-temető, délnyugati fele zárt női-temető. A női temetőt fegyveres férfi-sírok „őrzik”. A csoport leggazdagabb férfisírja az 1. sz. nemzetségfői temetkezés a női temetőrész közepének szélén a temető DK-i peremén fekszik.

1. Lánczsacsúcs és pajzsdudor a 64. sírból

A langobard népről tudjuk, hogy korábbi hazájában, az Elba torkolatvidékén, az i. e. 1. századtól kezdve sajátos temetkezési rendszerre tért át. A férfiakat és a nőket ugyanis következetesen külön-külön temetőbe kezdték eltemetni. Megkülönböztetünk tehát náluk fegyvermellékletes férfi-temetőket (az ún. férfitársaságok temetői) és használati tárgyakkal, ékszerekkel jellemzett női-temetőket. Utóbbiakba kerültek a gyermekek, a félszabadok és a rabszolgák is. Mindkét temető-típus száma meglehetősen nagy, tehát a szokás időszámításunk kezdete táján általánossá vált.⁶⁽⁷⁷⁾

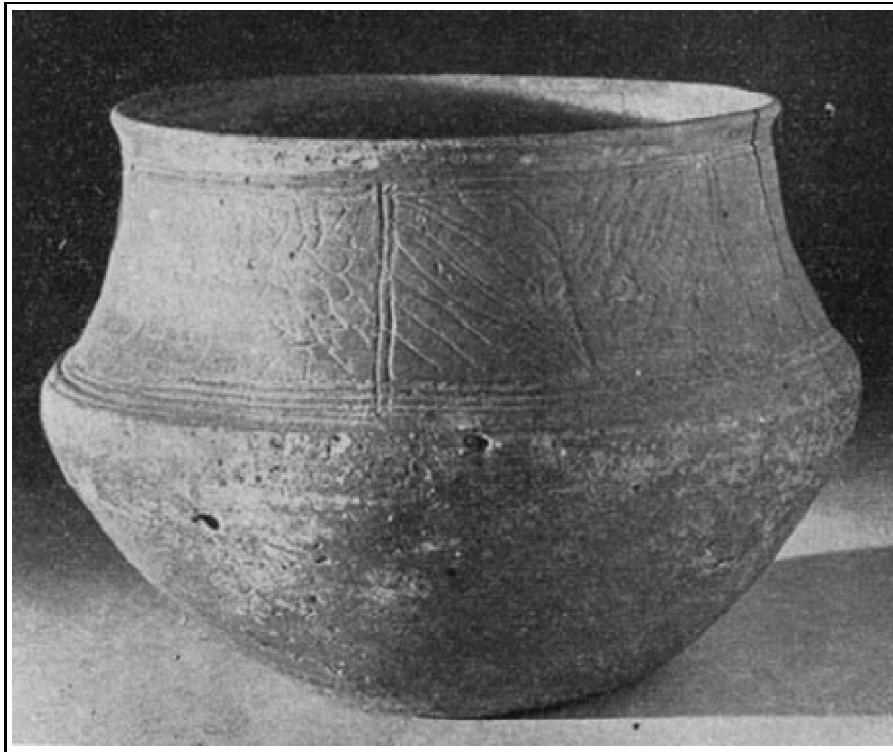
A különálló férfi- és női-temetők kialakulását a kutatás a langobardok Vodan kultuszával⁷⁽⁷⁸⁾ hozza kapcsolatba. Vodán a harcosok vezetője, aki a harcban elesetteket és a harcosokat a hősök túlvilági csarnokában a Valhol-ban gyűjti össze.⁸⁽⁷⁹⁾ A kultusz és hiedelmei nyilván azzal a folyamattal egy időben alakultak ki, amikor a nemzetségi szervezet mellett vagy felett megjelent a hivatásszerűen ¹³⁴harccal, rablóhadjáratokkal foglalkozó katonai arisztokrácia. A Valhol így a valóságos társadalmi helyzet másvilági vetülete, maga a temetkezés pedig a földi viszonyok s egyben túlvilági tükörcépük függvénye. Következésképpen Vodan harcosai már a temetőben együvé, a „Valholba” kerülnek, mégpedig aligha csak a langobardoknál, hanem más Vodan-tisztelő germán törzsekénél is.

Az elbai langobardoknál évszázadokon át megfigyelhető Vodan tisztelet és a vele kapcsolatos temetkezési szokást a népvándorláskorban – tudtommal – eddig még nem figyelték meg. Alig kétséges azonban, hogy a hegykői I. sírcsoportban ennek késői változatát találtuk meg.

A langobardok merev kötött ritusára azonban itt mindössze annyi emlékeztet, hogy az egységes nemzetségi temető külön-külön szárnyán található a férfiak és nők tömbje. A temető egészének társadalmi szerkezete azonban gyökeresen más. A férfiak temetőjébe kerülnek a gyermekek és egyéb jognélküliek is, ugyanezt találjuk a nőknél is. A nemzetségi arisztokrácia, esetünkben négy nehézfegyveres (kard, harcibalta) férfi és négy nemesfém ékszereket viselő nő tagja, a temető középső harmadába került. Maga a temető félovális

alakja valószínűleg a települési rendnek felel meg. – A további társadalomtörténeti tanulságokról a temető teljes feltárása után szólunk majd.

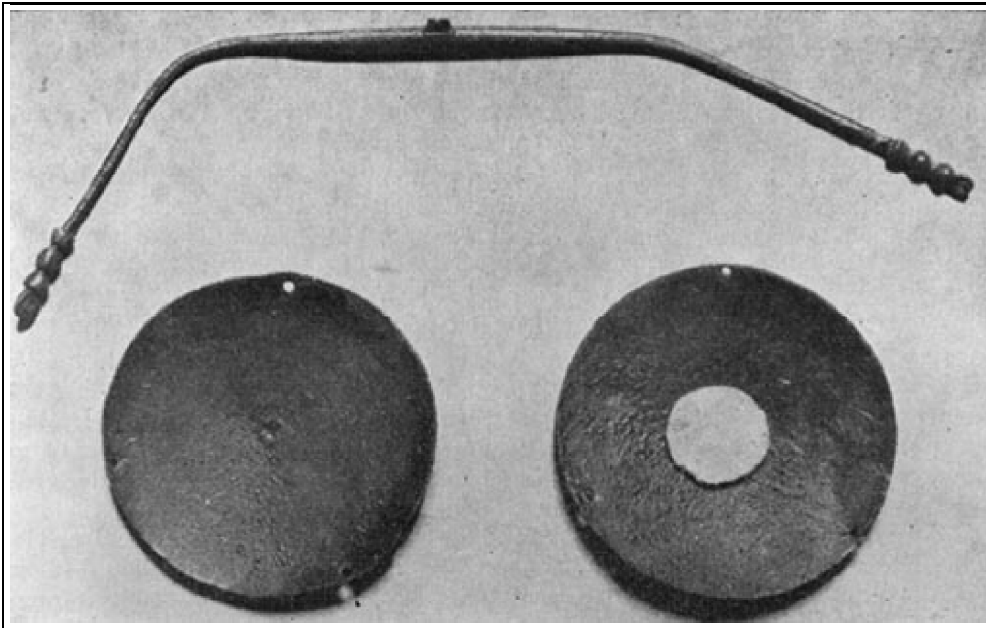
A következőkben az 1960. évi ásatás három érdekes leletével foglalkozunk behatóbban.

2. Germán edény bekarcolt mintákkal díszítve

A 62. sír *edénye* (2. kép), mint általában a Dunántúl népvándorláskori kerámikája, pontos párhuzam nélkül áll. Szürke színű, gondosan iszapolt anyagú, korongolt készítmény. Mintája ismétlődő szakaszokban – metopékban – elhelyezkedő, egymást váltó halszálka vagy fenyő és sűrű, kusza, pikkelyszerű vonalkázás. Az edény alakja jellegzetesen elbai germán, az ún. „Schalengefäss” típus változata. Kisebb méretben díszítés nélkül hasonló hozzá a hegykői 8. sír és egy [135](#)pilisvörösvári⁹⁽⁸⁰⁾ sír edénye. A 62. sír edényének közelebbi előzményeit a morvaországi népvándorláskori germán temetőkből említhetem. A smolini IX. sír¹⁰⁽⁸¹⁾ és a holásky 2. sír¹¹⁽⁸²⁾ rokon alakú edényein ugyanis a mienkhez hasonló metopeszerűen osztott mezőkben ismétlődik a vonalas díszítés. Mindkét temetőt az V. sz. második felére lehet keltezni.

Az ásatás egyik legérdekesebb lelete a 34. sírből – sajnos összedobált és görbített állapotban – előkerült kétkarú bronz *pénzváltó mérleg*. Karja 14,5 cm hosszú, serpenyői kb. 5 cm átmérőjűek. Két súly tartozott hozzá: egyik Traianus erősen kopott nagybronz érme, a másik egy 2,83 g-os korongalakú ólomsúly (3. kép).

3. Bizánci eredetű bronz pénzváltó mérleg ólomsúllyal. VI. század

E mérlegnek elsősorban gazdaságtörténeti jelentősége figyelemre méltó. Szerepe a következő volt. Az V–VI. századtól kezdve Európában számos pénzverő műhely keletkezett és működött egy időben a különböző germán törzsektől megszállott egykori Nyugat-Római Birodalom területén. A Rajnán túli frank, alamann és nyugatigót országokban számos feudális úr és város megannyi súlyú és fajtájú pénzt veretett. Itália keletigót, Sirmium gepida királyainak, az ausztriai rugi államnak stb. szintén más-más érmelelésük volt. Mindehhez járultak még Bizánc anyaországi, itáliai és hispániai pénzverő műhelyei. Könnyű elképzelni, hogy ilyen zűrzavaros körülmények között a számtalan különféle pénz mennyi nehézséget okozott a kereskedelemben, a pénzforgalomban. Lebonyolítására gyakorlatilag csak egy mód volt: a pénzek súly szerinti értékelése és beváltása. Így maradt ez egyébként a középkor későbbi századaiban is Európa-szerte.

Nincs abban tehát semmi feltűnő, ha a merovingkori Európa harcos-kereskedő [136](#)arisztokráciájának sírjaiban viszonylag gyakran találkozunk a mindennapi felszereléshez tartozó, az övről lecsüngő bőrtarsolyban viselt, pénzváltó mérlegekkel. J. Werner [12\(83\)](#) alapos összeállításában 14 gyorsmérleg s mintegy 70 egyenlőkarú mérleg szerepel az V.–VII. századból, de nyilván, mint megannyi más tárgy, számos mérleg sem került sírba, hanem öröklődött.

Vajon miért fontos ez a mérleg-lelet a pannóniai germánok gazdasági életének megismeréséhez? Azért, mert hitelesen bizonyítja, hogy a korai merovingkori Pannónia, de mindenesetre nyugati pereme, kétségtelenül beletartozott az európai „Monetarlandschaft”-ba a Rajna-Duna vidéki pénzforgalomba. Vagyis a hegykői germánok nemzetségi arisztokráciája már túljutott a cserekereskedelem primitív formáján, és adás-vételi ügyeit pénz segítségével bonyolította le.

Területünkhöz közel eddig mindössze egy, a mienkhez igen hasonló mérleget és hozzátartozó két ólomsúlyt ismerünk a brnoi Kotlárska utcai [13\(84\)](#) leletből. Csakhogy ez az V–VI. sz. fordulója tájára keltezhető germán ötvös sírjában talált mérleg éppúgy nem bizonyít pénzforgalom mellett, mint a jutasi vagy

kunszentmártoni avar ötvössírok, nyilván nemesfém mérésre használt mérlegei. Ezért fontos a hegykői 34. harcos-sír mérleg-lelete.

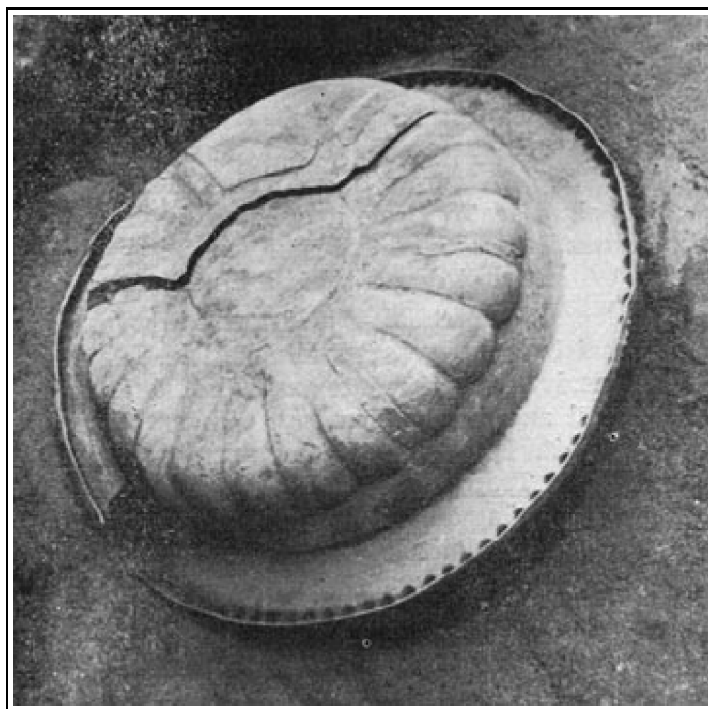
A nyugati merovingkori mérlegek olyanok, mint a helyi későrómai mérlegek. Méretük különböző. Karjuk átlagban 10–12 cm, csészéjük átlagban 3–4 cm között váltakozik. A hegykői példány tehát hozzájuk mérten feltűnően nagy méretű. Még a VI. században is meglehetősen ritkán fordulnak elő, mindössze 12 db keltezhető erre az időre, azok is többnyire a század második felére. A mi példányunk tehát igen korai is, a század elejére tehető.

Túlnyomó részük férfi-sírból került elő, mégpedig csaknem kizárólag fegyveres sírokból, sőt többnyire az arisztokrácia sírjaiból. Így van ez Hegykőn is, ahol a harcibaltás (s valószínűleg kardos) férfiúnak hatalmas bronztál melléklete is volt.

Súlyként bronzlapokat, vagy a mienkkel egyező ólomkorongokat használtak. Egy esetben a normandiai Envermuben egy VI. sz. első felébe tartozó sírban – éppúgy, mint Hegykőn – római nagybronz-érmét találtak súlyként. Ami tehát a hegykői mérleg tulajdonosának osztályhelyzetét, a mérleg szerepét és súlyegységeit illeti, ezek tökéletesen beleilleszkednek a nyugat-európai „pénzterület” viszonyaiba. Csupán a sír legfontosabb lelete nem tartozik oda: a mérleg. Bár az említett nyugati mérlegek alakja és szerkezete azonos, mérlegünk díszített végű száraihoz ott hiába keresünk párhuzamot. (Ugyanez vonatkozik a brnoi ötvös mérlegére is). Viszont tökéletes mását találjuk a jutasi korai avar temető 166. számú ötvös-sírában,¹⁴⁽⁸⁵⁾ mégpedig monogrammos, jellegzetes bizánci súllyal együtt. A jutasi mérleg kora a VI. sz. utolsó harmada.¹⁵⁽⁸⁶⁾

A Pannónia körzetében talált VI. századi mérlegek bizánci készítmények. Nincs ebben semmi különös. Nyugaton a későrómai kézművesipar a germán hódítás után is tovább készíti a megszokott mérlegeket. Észak-Pannóniában viszont, ilyen provinciális réteg hiányában – az egyébként azonos későantik ¹³⁷töről fakadó –, bizánci mérlegeket voltak kénytelenek vásárolni. Segítségével a hegykői mérleg tulajdonosa, mint a súlyok mutatják, a nyugati germán törzsekkel kereskedett.

Az ásatás legmutatósbab lelete a 34. sír *bronz tálja*. Feldúlt sírban, másodlagos helyzetben találtunk rá, aljával felfelé borítva a halott medencéjére dobták. A bolygatáskor megrepedt, peremének kis része le is vált. Az erősen kihajló szélű tálnak tekintélyes a mérete, átmérője 55 cm. Peremét poncolással gyöngyözött-szélűvé díszítették. Alját 24 szabályos gerezdre osztva kalapálták ki. A tál eredetileg alacsony hengeralakú felforrasztott talpon állott, de ez még a temetés előtt letörött róla. Az edényt már tulajdonosa életében javígtatták, alját ránított kisebb-nagyobb lemezekkel több helyen gondosan megfoltozták (4. kép).

4. A 33. sír nagy bronztálja a helyszínen kibontva

A tál az ún. gyöngyözött peremű bronztálak családjába tartozik. Ezek a meroving-kori Európa nagy részén megtalálhatók. A német szakirodalom Perlrandschüssel vagy -becken néven nevezi, északon Rygh dán kutató 348. típusának hívják. Ismert volt már eddig is a Duna-vidéki langobard sírokban, Várpalotán és Baumgarten a. d. March-ban. Elterjedésükről és eredetkérdésükről eddig összefoglalás nem jelent meg. Szerepének jobb megértéséhez ezért át kellett tekinteni az eddig közölt példányokat.¹⁶⁽⁸⁷⁾

138A gyöngyözött peremű tálak elterjedési adataiból a következők derültek ki. Az eddig bemutatott leletek (44 db) többsége a Rajna két partján elterülő (Németország, Belgium, Hollandia) frank és alamann tartományokban látott napvilágot (23 db). Legdélibb előfordulása a charnay-i alamann temető. (Francia orsz.). Németország belsejében elég gyengén van képviselve. Egy-egy példányt ismerünk Bajorországból, Thüringiából és Mecklenburgból. Legkeletibb előfordulása egy észak-lengyelországi darab. Dániai elterjedése részletes publikációk hiányában még nem világos, egyelőre mindhárom északi országból is csak egy-egy ilyen bronztálát közöltek. Végül Ausztriában és a Dunántúlon eddig szintén egy-egy példány volt ismeretes.

Az eddig publikált gyöngyözött peremű tálak korántsem teljesen egyformák. Akadnak közöttük majdnem hengeres testűtől egészen gömbszelet formáig alakuló változatok. Több mint felén nem maradt meg az aljára felforrasztott csótalp, néhányon pedig már eredetileg sem volt. A gyenge forrasztással felerősített talpak úgy látszik rövid használat után leváltak, s nyilván eldobták őket.

A nyugatról és északról közölt tálak átmérője átlagban 25–35 cm között mozog, a legnagyobb 40–42 cm-es. Valamennyit messze túlszárnyalja tehát a hegykői, eddig egyedülálló, 55 cm-es méretével. Továbbmenve, egy kivételével valamennyi bronztál sima testű. Csak a svédországi Harv-ban talált edényen találtunk a hegykőihez hasonló gerezdes aljat, bár sokkal kisebb, mintegy 30 cm-es átmérővel.¹⁷⁽⁸⁸⁾ A

hegykői darab tehát ezen a téren is figyelemre méltó.

A gyöngyözött peremű bronztálakat a kutatók túlnyomó része a 4–5. század fordulójának későrómai bronzművességéből vezeti le. Mindössze néhány kutató hiszi a VI. századtól kezdve fellépő sajátos rajnai germán készítménynek. A síregyüttesek kétségtelenül az előbbi véleményt támasztják alá, s igazolják a tálforma későrómai eredetét. E sorok írója a várpalotai 11. sír bronzedényének feldolgozásakor az angliai Traprainben a 4–5. század fordulóján elrejtett későrómai ezüstkincs hasonló gyöngyözött peremű edényeivel¹⁸⁽⁸⁹⁾ vetette össze a típust, s szintén későrómai eredete mellett szállt síkra. Az angliai Mildenhall-ban újabban előkerült későrómai kincs gyöngyözött peremű hasonló alakú ezüstedényei¹⁹⁽⁹⁰⁾ még inkább alátámasztják ezt a véleményt.²⁰⁽⁹¹⁾

Csakhogy kétséges, hogy mindez vonatkozik-e a hegykői bronztálra is?! Szembetűnő méretbeli eltérése és gerezdes alja ugyanis egyelőre alig áthidalható szakadékot húz nemcsak a nyugati, de még a helyi langobard temetők szintén nyugati típusú bronztáljai közé. Komoly alakban felvetődhet tehát annak a lehetősége, hogy a hegykői (és harvi) gerezdes aljú tálak nem nyugati készítmények. Közvetlen mintaképük ugyan kétségtelenül későantik, de éppúgy, mint a mérleg esetében, nem nyugatrómai, hanem bizánci.

¹³⁹Példaként említhetünk egy Cserdünj-ben talált és a VI. sz. 2. felére keltezett ugyanilyen alakú, gyöngyözött peremű bizánci mosdótálat,²¹⁽⁹²⁾ amelynek még a talpa is megvan. Jól ismert ugyanez a tálforma ezüsből a híres malaja-peres-csepinai kincsből, mégpedig gerezdes testtel. E kincsből még egy nagyobb gerezdes testű talpas tál említésre méltó.²²⁽⁹³⁾ Mindkettő VI. századnak tartott bizánci készítmény.

E néhány példa alapján valószínű tehát, hogy a hegykői 34. sír gerezdes aljú tálja szintén vagy bizánci készítmény, vagy annak helyi utánzata. E két lehetőség összehasonlító anyag hiányában ugyan egyelőre nem dönthető el, mégis az előbbi látszik valószínűbbnek. Ugyanezek vonatkoznak a harvi gerezdes aljú bronz-tálra is. Hogy a két tál között van-e valamilyen összefüggés, arról összekötő leletek híján szintén nem sokat mondhatok. Megemlítem azonban azt a történeti eseményt, hogy a langobardoktól 512 táján legyőzött és elűzött herulok népéből nagyobb csoportok a VI. sz. első harmadában visszavándoroltak skandináviai őshazájukba.²³⁽⁹⁴⁾ Talán ennek során jutott oda a harvi gerezdes aljú bronzedény?

Még néhány szót e bronztálak szerepéről és gyakorlati rendeltetéséről. Túlnyomó többségük férfi-sírból, mégpedig leginkább gazdag fegyveres férfi-sírból került elő. A várpalotai kivételével, amely a fej mögött feküdt – tudtommal – valamennyi az elhunyt lába környékén látott napvilágot. Nyilván így feküdt eredetileg a hegykői 34 sírban is, a kereskedő-arisztokrata harcos lábánál.

A későrómai és bizánci előzmények és párhuzamok mosdótálak voltak. Nyilván ugyanez volt a rendeltetésük a germánoknál is. Két évszázaddal később említik arab kereskedők, hogy a Volgán hajózó vikingek bronz mosdótálakat visznek magukkal²⁴⁽⁹⁵⁾ (ha nem is pontosan ilyeneket) s néhanapján használják is azokat.

Az ásatás befejezésére és a II. sírcsoport teljes feltárására előreláthatóan 1961-ben kerül sor.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Bóna István: VI. századi germán temető Hegykőn II. / Germanisches Graberfeld aus dem 6. Jh. in Hegykő. II.

Germanisches Graberfeld aus dem 6. Jh. in Hegykő. II.

Zusammenfassung

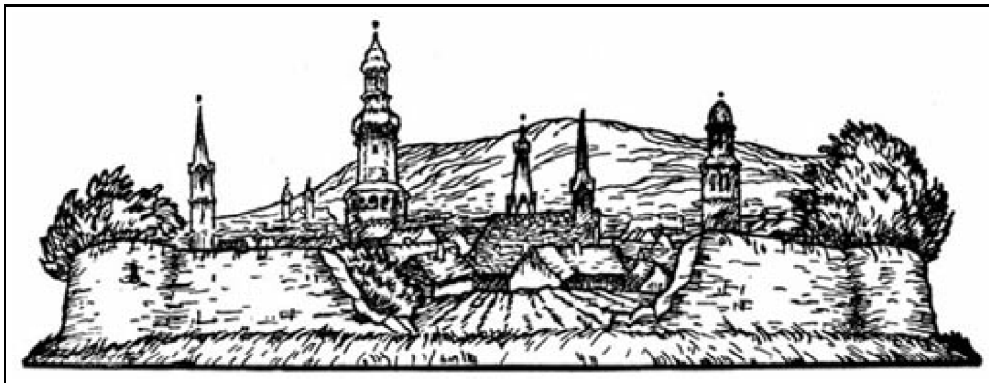
Verf. setzte in der Grabungskampagne 1960 die Freilegung des auf die erste Hälfte des 6. Jahrhunderts datierbaren germanischen Gräberfeldes von Hegykő fort. Die Anzahl der freigelegten Gräber beträgt 66. Es konnte die gruppenweise Anordnung der Gräber festgestellt werden. Die 49 Grabstätten umfassende Gruppe I hat Verfasser vollständig freigelegt, Die Grabung de Gruppe II wird ihren planmässigen Fortgang nehmen.

Besondere Beachtung verdienen in diesem Jahr die mit Spathen, Lanzenspitzen, Kampfbeilen, Pfeilspitzen und Schildbuckeln ausgestatteten Kriegergräber. Aus diesen Gräbern kamen auch silberne und bronzene Gürtelschnallen und Gürtelschmuck zum Vorschein. In dem einen Grab fanden wir die Überreste einer mit bronzenen Nietnägeln beschlagenen Ledertasche, der eine verzierte Schnalle mit Zellenarbeit und Glaseinlagen als Verschluss diente.

140 Bei der vollständig freigelegten Gräbergruppe I konnten wir beobachten, dass die Männer- und Frauengräber abgeordnet von einander je einen Flügel bildeten. Dies entspricht wohl der Sitte der getrennten Männer- und Frauengräberfelder, wie es in den Gebieten an der Niederelbe bereits in der Früh-Kaiserzeit üblich war, ein Totenritus, in dem die Erinnerung an den Wodankult weiterbestand.

Unter den Funden aus Grab 34 verdient es eine byzantinische gleicharmige Feinwaage – wie sie bei Geldwechslern gebräuchlich war – mitsamt der 2,83 gr schweren Bleischeibe, die als Gewicht diente, erwähnt zu werden. Aus Grab 34 war auch das grösste, uns bisher bekannte Perlrandbecken zum Vorschein gekommen. Der Durchmesser beträgt 55 cm; der Boden des Gefässes ist auf 24 Rippen aufgeteilt. Die einzige, auf germanischem Boden gefundene Analogie, die der Form nach unserem Gefäss ähnlich ist, befindet sich in Harv in Schweden.

Verf. vertritt die Ansicht, dass zwischen dem Perlrandbecken aus Grab 34 und den im Zeitraum vom 5. bis zum 7. Jh. in fränkisch-alamannischen Gebieten häufig zum Vorschein gekommenen, auf spätrömischen Vorformen beruhenden Bronzeschüsseln aller Wahrscheinlichkeit nach kein unmittelbarer Zusammenhang besteht. Die unmittelbaren Vorbilder, die spätrömischen Perlrandbecken aus Silber oder Bronze wurden von byzantinischen Goldschmieden zuweilen mit geripptem Unterteil angefertigt. Das ungewöhnlich grosse Perlrandbecken mit geripptem Bodenteil aus Grab 34 von Hegykő hält Verf. eben deshalb für eine byzantinische Arbeit oder aber für eine lokale Nachbildung. Er wirft die Frage auf, ob die Schüssel mit dem gerippten Boden von Harv in Schweden nicht möglicherweise durch die nach dem Jahr 512 nach dem Norden zurückwandernden Herulern mitgebracht worden sei, so dass eigentlich den Herulern die Vermittlerrolle zwischen den beiden Gebieten zuzuschreiben ist.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

---

141 HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / A Soproni Fésűsfonógyár munkásainak sztrájkja 1935-ben (Adatközlés)

***A Soproni Fésűsfonógyár munkásainak sztrájkja 1935-ben
(Adatközlés)***

Sopron sz. kir. thjf. város I. fokú közigazgatási hatóságának 1935. évi március hó 28-án iktatott 585. sz. iktatmánya a Soproni Fésűsfonógyár dolgozóinak sztrájkjáról szól.

A „Jelentés”, mely 1935. évi március hó 27-én kelt, arról számol be, hogy „a Sopronban megjelenő »Hétfői Ujság« 1935. március 26-án megjelent számában »Ma reggel 6 órakor sztrájkba léptek a soproni vöslai gyár munkásai« cimmal közlemény jelent meg, amely szerint a Sopronban a most letelepedett Vöslai Fésűsfonógyár munkásai az alacsony munkabérekre való tekintettel sztrájkba kezdtek. Az ujság

közlemény szerint a Sopronban működő Gazdasági Népmozgalom vezetősége a munkások megbízásából úgy a soproni gyár vezetőségével, mint pedig a gyár vöslai vezérigazgatóságával szóban ismételt és írásban is tárgyalt, azonban meghallgatást nem talált, minek következményeképpen a gyárnak 150 munkása közül mintegy 130 sztrájkba lépett.”

Az ennek az ügynek lefolytatásával megbízott városi aljegyző még március hó 26-án érintkezésbe lépett a Fésűsfonógyár soproni üzemvezetőjével, akitől azt az értesítést kapta, hogy a gyár munkásai, csekély kivétellel, valóban beszüntették a munkát, és hogy a munkások megbízottja ismételt tárgyalásokat folytatott már vele a munkások érdekében.

A munkások képviselője, akit az aljegyző magához kért, közli, hogy „...a hozzá bizalommal fordult fésűsfonógyári munkások már a múlt év végén olyan állapotban voltak a kifogásolt alacsony munkabérek miatt, hogy munkabeszüntetéssel fenyegetöztek és csak személyes befolyásának tudható be, hogy egész a mostani időpontig sikerült a munkabeszüntetést elkerülni. Minthogy azonban a helyzet nem változott, a munkások most már a vöslai vezérigazgatóságnak elutasító válaszára a munkabeszüntetéshez folyamodtak. A vöslai vezérigazgatóság ugyanis a hozzá intézett memorandumra azt válaszolta, hogy a bérjavításhoz évek kellene, mert a fésűsfonógyár munkásainak munkáját sem hetek, sem hónapok alatt annyira elsajátítani nem lehet, hogy nagyobb munkabérek fizetésére a Sopronban alig 5–6 hónapja dolgozó munkásság igényt tarthatna.” Előadja továbbá, a „...vöslai anyauzemben kifüggesztett bértarifa szerint a 35–42 órasi munkaidő után heti 52–60 schillinget keres egy-egy munkás, amivel szemben Sopronban heti 62 órasi munkaidő mellett a munkások tényleg 4–5 Pengőtől 14 Pengős hetibéreket kapnak és csak néhányan részesülnek 18 Pengő munkabérben. A munkások kora 14 évestől 24 évesig. A Fésűsfonógyár munkásságának az a kívánsága, hogy a megélhetési viszonyokat tekintve a gyár vezetősége az eddig fizetett éhbér helyett az Ausztriában fizetett munkabér 50%-át fizesse meg.”

A békéltető eljárás lefolytatása végett március hó 27-én de. 9 órakor a városházán összejöttek a gyár üzemvezetője, [142](#)könyvelője és ügyésze, a munkásság képviselője, a m. kir. iparfelügyelő, valamint az aljegyző. A tárgyalás megnyitása után ugyancsak megjelent a Fésűsfonógyár három munkásnője is, akik közül az egyik előadja, hogy 29 éves, öt hónapja dolgozik a gyárban, órábéra 18 fillér, heti keresete pedig 11 Pengő 22 fillér. A másik munkásnő 19 éves, ugyancsak 5 hónapja áll a gyár szolgálatában s keresete azonos az előbbiével. A harmadik 17 éves, 2 és fél hónapja dolgozik a gyárban, jelenleg 14 filléres órabér mellett. Heti keresete 8 Pengő 42 fillér.

„Mind a három munkásnő előadja, hogy az alacsony munkabérekre való tekintettel, amelyből megélni nem tudnak, csatlakoztak a munkabeszüntetési mozgalomhoz. Az általuk végzett nehéz munkára való tekintettel magasabb munkabérek fizetésére volna szükség.”

A gyár ügyésze előadja, hogy a „...munkásságnak a munka beszüntetésére tulajdonképeni oka nincs. A gyár néhány hónapos üzem. Gyakorlatlan, kezdő munkások dolgoznak az üzemben és ezek dacára a gyár által fizetett bérek nem maradnak el a Sopronban fizetett átlagos bérektől. A gyár vezetősége már kezdettől fogva az ügyesebb munkás részére bérjavítás lehetőségét biztosítja. Egyébként a munkát beszüntető munkásság visszatérhet a gyárba, bármikor munkába állhat és a munkabeszüntetésből kifolyólag hátránya nem lesz. A gyárvezetőség úgy mint eddig is, a jövőben sem zárkózik el attól, hogy a munkások panaszait, kívánságait előterjeszthessék. A gyár vezetősége a panaszokat és kívánságokat ezután is meghallgatja, megvizsgálja és indokolt esetben orvosolni fogja.”

A munkásság megbízottja, aki meghatalmazását felmutatta, amelyet 15–20 munkás írt alá, a következőket

mondja:

„A munka beszüntetése nem kívülről jövő biztatások szüleménye, hanem a ténylegesen fennálló elégedetlenség következménye. Elismeri, hogy a múltban a gyár vezetősége részéről történtek sérelmek orvoslása az egyéni felszólalókkal szemben, azonban lélektanilag érthető, hogy a munkanélküliség világában amikor egy helyett 100 is akad, indokolt félelemmel lép a munkás jogos kérelemmel a kenyéradó elé. És ebben található a sztrájk keletkezésének magyarázata, amely előzményeiben jóhiszemű. Szóbeli és írásbeli összeköttetésbe lépett a gyár vezetőségével az általánosan fennálló sérelmek és panaszok nemcsak individualiter való kezelése, hanem általános orvoslása érdekében.”

A gyár ügyészének válasza: „...minden külön fellépés nélkül a gyár vezetősége eddig is emelte a béreket az ügyességnek megfelelően. A gyár a jövőben is ezt az eljárást fogja folytatni. A sztrájk megrendezésének okát a gyár vezetősége el nem ismeri. A munkások fellépése és sztrájkbaló (!) lépése nem egyezik meg a törvényes rendelkezésekkel. De nincs összhangban a munkásság eddig folytatott gyakorlatával sem, hogy t. i. a gyár munkássága meg panasszal a gyárvezetőséghez.”

A munkásság képviselője erre megjegyzi, hogy a sztrájk a munkásságnak megengedett törvényes eszköze.

A tárgyalás ezzel véget ért, s a munkásság képviselőit elbocsátották azzal, hogy közöljék a munkavállalókkal a munkaadó álláspontját, s megbeszélések eredményét a hatóságnak haladéktalanul jelentsék be.

Az I. fokú közigazgatósági hatóság ebben az ügyben átír a soproni rendőrkapitányságnak:

„585/1935. Tárgy: A Soproni Fésüs- és Fonógyár munkásainak sztrájkmozgalma.

*M. Kir. Rendőrség tekintetes Kapitányságának
SOPRON*

Bizalmas uton arról értesültem, hogy a Soproni Fésüs-Fonógyár (ágfalvi ut) munkát felvenni akaró munkásait utközben a gyárnak volt férfimunkásai feltartóztatják és életveszélyes fenyegetésekkel a munkabeszüntetés fenntartására kényszeríteni akarják.

Kérem az ügy sürgős kivizsgálását, az eredmény közlését és a továbbiakban a sztrájk tartama alatt ily irányban való hatósági eljárását.

Sopron, 1935. március 28.

Olvashatatlan Aláírás sk
városi tanácsos.”

A válasz:

„M. kir. rendőrség soproni kapitánysága.
904/1–1935. sz.

143 Tárgy: A Soproni Fésüs és Fonógyár munkásainak sztrájkmozgalma.

V. szám: 585/1935.
Sopron sz. kir. thjf. város I foku

közigazgatási hatóságának
Sopron.

Tisztelettel értesitem, hogy a soproni fésüs-fonógyár környékét a sztrájk kitörése óta állandó ellenőrzés alatt tartom.

Megállapításum szerint a sztrájkoló munkások részéről ezideig olyan cselekmények nem történtek, melyek a dolgozó munkások munkaszabadságát veszélyeztetnék, vagy hatósági beavatkozást igényelnének.

Sopron, 1935. március 29.

Olvashatatlan Aláírás sk
r. főtanácsos
a kapitányság vezetője.”

(Sopron sz. kir. thjf. város elsőfokú közigazgatási hatóságának 600/1935. sz. iktatmánya.)

Az ügy lefolytatásával megbízott városi aljegyző április hó 2-án ismét jelentést tett a március hó 27-én tett, fentebb megjelölt jelentésének kiegészítéseképpen.

E jelentés szerint március hó 28-án is folytatott szóbeli tárgyalásokat a vállalat és a munkásság képviselőivel, de mind a vállalat ügyésze, mind pedig a munkásság megbízottja megmaradt eredeti álláspontja mellett. Mivel pedig a két álláspont összeegyeztethető nem volt, szükségesnek tartotta a munkabérlajstromokba való betekintést. Felkérte a munkaadó képviselőjét, hogy a munkabér kalkulációit és a munkabérlajstromot bocsássa rendelkezésére.

Ezekkel az adatokkal, illetve a legutóbbi fizetési jegyzékkel a gyár könyvelője meg is jelent március 29-én. A jegyzékek átvizsgálásánál a munkaközvetítő hivatal vezetője is jelen volt. Az átvizsgálás eredményeképpen a gyár alkalmazottainak minden foglalkozási ágából és fizetési fokozatából összesen 20 munkás kijelölése történt meg. Ezek március 30-ára, a munkaközvetítő hivatal főnöke útján, megidézettek. Ez utóbbinak állítása szerint ugyanis a munkások esténként az ő hivatali helyiségében gyűlnek össze.

A munkások március hó 30-án jelentkeztek is. Kihallgatásuk külön-külön történt meg.

Az első 22 éves. Előadja „...hogy mint fonó áll, 26 filléres órabérrel, a Fésüs-fonógyár szolgálatában 1934. június 4-től kezdve; ebből az időből 4 hónapig volt tanulni a gyár möllesdorfi gyárában. – Heti 60 és fél órai munkaidővel legutóbb 14 P. 80 fillért kapott kézhez. A fizetést kevesli, a munkabeszüntetésre senkisésem biztatta. Előadja még, hogy 1934. október 20-ika körül a gyár munkásai már be akarták egy izben szüntetni a munkát ugyancsak az alacsony munkabérekre való tekintettel. A gyárvezetőség már akkor is tett fizetési ígéreteket, de nem kapták meg a kellő fizetésjavítást. A sajtó nyomása alatt mégis némi javulás volt.”

Arra a kérdésre, hogy kik biztatják a gyár munkásait a sztrájkra, nevezett előadja, „...hogy a velük együtt dolgozó, illetve őket a soproni gyárban betanító osztrák munkások maguk biztatják a gyár munkásait a bérmozgalmakra, mert ezek az előmunkások a möllesdorfi magas béreken kívül Sopronban még heti 18 P. élelmezési költséget is kapnak.” – Az egyik ilyen osztrák munkás mondta neki a következőt (szabados fordításban): „Buták vagytok, ha nem nyitjátok ki a szátokat, így bizony a fejetekre nőnek!”

A kérdezett előadja a továbbiakban, hogy a gyárban 9 filléres munkabéreket is fizetnek. A kezdőbérenek – véleménye szerint – 18 fillérnek kellene lennie, míg a fonónak 40–50 fillér órabért kellene kapnia.

Egy másik, ugyancsak 22 éves fonó előadja, hogy „...1934. június 4-e óta van a gyárnál. Ebből az időből 4 hónapig volt tanuló Möllersdorfbán, jelenleg 26 fillér órábéré van. Heti 60 és fél órai munkaidő mellett az utolsó kifizetésnél 14 Pengő 80 fillért kapott kézhez. Azért sztrájkol, mert kevés a fizetése. November óta nem kapott javítást.” A gyár fizetési viszonyait ugyanúgy adja elő, különös tekintettel az 1934. októberi mozgalomra, mint az előbbi. Sztrájkra senki sem biztatta s megjegyzi, már a möllersdorfi osztrák munkások figyelmeztették arra, hogy a gyár vezetősége „nyomni” fogja őket.

„Előadja, hogy a munkásság kérelme az, hogy a gyár vezetősége írásban biztosítsa, hogy a fonó 45–50 fillér órábért kapjon amíg akkordba jut, a többi munkás 144pedig a textiliparban szokásos %-ban ennek az órábérnek bizonyos %-kát.”

A harmadik, egy 36 éves asztalos „...előadja, hogy 1934. július 9-étől kezdve van a gyárnál, ezidő szerint 26 filléres órábéré van. Heti 63 munkára után kézhez kapott 15 Pengő 45 fillért. Azért sztrájkol, mert a csekély hetifizetésből megélni nem tud, teljesen lerongyolódott. Az alacsony munkabérek miatt a gyár munkásai között általános az elkeseredés. Mint szakmunkás 40 filléres órábért kér. Véleménye szerint elfogadható bérjavítás esetén felveszi a munkásság a munkát. Előadja még, hogy Wasztl osztrák szerelőmunkás állítólag azt mondta a gyár munkásainak, hogy ha nem követelnek magasabb bért, nem kaphatnak javítást. Ugyanigy nyilatkoztak az osztrák mesternők is.”

A negyedik 40 éves, esztergályos. „...1934. augusztustól kezdve dolgozik a gyárnál, jelenleg 33 fillér órábért kap. 63 órai munkával heti tiszta keresete 18 Pengő 90 fillér. Csak egy hete kapott 3 filléres ráadást. Nyolc hónapig 30 fillérrel dolgozott és többszöri kérelme dacára ezalatt az idő alatt csak ígéreteket kapott. Mint tanulásra nem szoruló szakmunkásnak több fizetés járna. A munkabérmozgalomhoz azért csatlakozott, mert az eddig fizetett bérből megélni nem tudott.” – A bérmozgalmakra vonatkozóan ugyanúgy nyilatkozott, mint az első kihallgatott munkás. Neki is mondták az osztrák munkások, hogy mint szakmunkásnak, kevés a bére. A gyár bér tekintetében nem tesz különbséget szakmunkás és napszamos között – mondja – és csak akkor hajlandó felvenni ismét a munkát, ha 50 filléres órábért kap, és az üzem többi munkása is felveszi a munkát.

A következőnek, egy 34 éves kőművesnek, aki szakmunkásként kezdettől fogva van a gyárban, 26 fillér az órábéré. Heti 63 órai munka után 15 Pengő 38 fillér a tiszta keresete. Ezt a fizetést kevesli, mert családjával együtt ebből nem tud megélni: ha eszik, nem tud ruházkodni és fordítva. A sztrájkhoz önként csatlakozott, a munkát pedig akkor hajlandó felvenni, ha 40 filléres órábért kap.

Hatodiknak egy 21 éves fonó került sorra. „...1934. április 23. óta van a gyárnál. Möllersdorfbán hat hónapig volt. Jelenleg akkordban dolgozik, hetenként 16–17–18 Pengőt kap. A munkát azért szüntette be, mert a fizetés kevés. Ezzel szemben a munka megerőltető, úgyhogy 6 kg-ot fogyott. Az ő fizetése, illetve bére a kérdés elbírálásánál mérvadó, mert a többi munkás az ő bérének bizonyos %-t kapja. Az ugynevezett Aufstecker heti 6 P-t kap csak. A munkaadó éhbéereket fizet. Az ő munkájával az osztrák üzemben heti 60 schilling fizetés jár. A munka beszüntetésére semmiféle külső behatás nem bírta. A gyár alkalmazásában lévő osztrák munkások szószerint a következőket mondták. »Ihr müsst euch selbst helfen, passt auf, sonst bekommt ihr so einen niedrigen Lohn, wo durch auch Wir zugrunde gehen müssen.« A fonóknak legalább is 50 fillér órábér járna, a többieknek %-n kevesebb. Ausztriában a legalacsonyabb bérosztályban lévő Aufstecker kap annyit, mint a fonó Sopronban. A gyárvezetőségnek az a kifogása, hogy a soproni üzem munkásai, mint kezdő munkások nem dolgoznak jól és így nem fizethetők jobban, alaptalan. Ő önállóan dolgozik és kell, hogy okvetlenül jól dolgozzon, mert munkájában az osztrák felügyelő fonó sem talál

hibát.”

A következő, 25 éves fonóhelyettes előadja, hogy 1934. júliusa óta van a gyárnál. 14 napig volt Möllersdorfban. Jelenleg 62 órai munkaidő után 20 filléres órabér mellett, heti 11 pengő 14 fillért kap fizetésképpen kézhez, ebből megélni nem tud. Mint fonóhelyettes, a fonó bérének 85%-át kapja. Ausztriában hasonló beosztásban levő egyén 48 órai heti munkaidő után 42–45 Schilling bért kap. Sopronban neki legalább 36 filléres órabér járna.

Ezután egy 46 éves gyári napszámosra került a sor. „...1934. augusztusától dolgozik a gyárnál mint fűtő, gőzölő stb. Többszöri sürgetésre csak most kapott 2 fillér javítást 20 fillérről 22 fillérré. Nagy fáradtságának kevés az ellenértéke. Sokszor kérte a javítást, mert népes családjával 11 Pengő heti keresetből megélni nem tud. A munka beszüntetésére senki sem biztatta. A szőnyeggyárban az ő munkájához hasonlítható napszámos 50 fillér órabért kap. Ő megelégszik 35 filléres órabérrel. Előadja még, hogy az alacsony munkabér miatt a Sopronban járt főmesternek is panaszkodott. Ez azt mondta neki, hogy csak legyen türelemmel 145 tavaszra ezért a munkáért 30–35 Pengő heti bért kell kapnia.”

A nők sorát egy 32 éves munkásnő nyitja meg. „...1934. december 18-ika óta dolgozik. A gyár Werferei nevű osztályán dolgozik 16 fillér órabér mellett. Heti 63 munkaóra után legutóbbi kifizetése 9 Pengő 42 fillér, ebből megélni nem tud, miért is kénytelen volt a munkabeszüntetéshez csatlakozni. Az osztrák előmunkásnő biztatta a sztrájkra, mert az 35 schilling hetibért és 18 Pengő külön étkezési pénzt kap hetenként.”

A második női dolgozó egy 18 éves előkészítő munkásnő, aki 1934. júliusa óta dolgozik a gyárban. Möllersdorfban is volt. Órabére 22 fillér s jutalmat is kap. Heti 63 órai munka után – jutalom nélkül – 14–15 P. a hetibére. A munkabérmozgalomhoz saját akaratából csatlakozott. 40–45 filléres órabér biztosítását követeli, nehéz munkát végez és sok a büntetés. „Ha nem kapja meg a munkásság a követelést, ő inkább elmegy a gyártól, mert drágább neki egészsége és fiatalága. A gyár által fizetett bérből megélni nem képes. Jellemzősül előadja, hogy munkája kifogástalan, mert felszólalására 12 fillér órabérről azonnal 20 fillérré javították fel a bérét és miután evvel sem volt megelégedve 22 filléres órabért kapott.”

A fent írt adatok birtokában a tárgyalás a továbbiakban oda irányult, hogy megállapíttassék a Fésűsfonógyár által fizetett béreknek a Sopronban levő többi textilgyárak által fizetett bérekhez való viszonya. Hogy az összehasonlítás elvégezhető legyen, az iparhatóság vezetője tárgyalásra meghívta a Szőnyeggyár, a Wellesz-Schwitzler és Társa Gumiszalaggyár, a Trebitschgyár, a Selyemipar és a Pamutipar rt. igazgatóit április hó 1-én de. 11 órára. A meghívottaktól az egyes vállalatok munkabérjegyzékeinek a megbeszélésre történő elhozatalát is kérte.

A jelzett napon, a felsorolt gyárak igazgatóin kívül, megjelentek a Fésűsfonógyár megbízottai: az üzemvezető, a könyvelő és a vállalat ügyésze. A hatóság részéről ott volt a polgármester, az I. fokú közigazgatási hatóság vezetője és az ügy lefolytatásával megbízott aljegyző. Miután a Fésűsfonógyár dolgozóinak sztrájkjáról az általános tájékoztatás megtörtént, az I. fokú közigazgatási hatóság vezetője, egyúttal a tárgyalást vezető elnök, a megjelentek mint szakértők véleményét kérte erre a bérmozgalomra vonatkozóan. Az ügyel megbízott városi aljegyző pedig, nevek említése nélkül, sorban ismertette a kihallgatott munkások fentebb már leírt panaszait és ezzel kapcsolatban a gyár által kifizetett béreket.

Ezután a gyár ügyésze ismertette a kormánynak a terveit a gyári munkások bérének rendezésére vonatkozólag. „Eszerint a kormány minimális munkabért szándékozik megállapítani. Ez a kérdés azonban ezzel a törvénnyel vagy rendelettel Sopronban a munkabér kérdését megoldani nem fogja, mert a

Sopronban fizetett munkabérek jelenleg is az országos átlagbéreken felül vannak. Ha tehát a kormány ilyen rendeletet fog kiadni, tulajdonképpen a soproni munkabéreket még jobban le kellene szállítani.”

A meghívott gyárigazgatók közül elsőnek a Wellesz-Schwitzer és Társai Gumiszalaggyár igazgatója szólt a tárgyhoz:

„Véleménye szerint a sztrájkoló munkásságnak első sorban vissza kell térnie a gyárba, a munkát fel kell vennie és csak azután jöhet béremelési kérelmével. A hivatalosan közölt bérekre vonatkozóan azonban ki kell jelentenie, hogy a gyár által fizetett 12 és 14 filléres alapbér teljesen törlendő volna. Inkább adjanak a munkásoknak később fizetést, legyen a tanuló idő két, esetleg három hónap, de akkor fizessenek a munkásnak olyan bért, hogy abból megélni tudjon. Soknak találja továbbá a heti 63 órai foglalkoztatást, ami napi 11 órának felel meg, tehát reggel 6 órától este 6 óráig tart egy órai ebédszünettel. Tapasztalata szerint a munkás munkája bizonyos munkaidő után hanyatlik és ez a túlfeszítés sem a munkásnak, sem a gyárosnak hasznára nem válik. Figyelmébe ajánlja a Fésüsfonógyárnak, hogy több munkaerő beállításával pótolja a munkaidő megrövidítésével előálló termelésihiányt. Javasolja azonkívül, hogy a 12–14 filléres legalacsonyabb órabér eltörlése ellenében a legmagasabb órabéretet 26 és 28 fillérben állapítsa meg az eddigi 22–24 filléres órabérrel szemben. Ha a munkás elérte a 28 filléres órabért, akkor térjen át a gyár az akkordmunkára. Ami pedig a szakmunkásokat illeti, mint esztergályos, asztalos, 146lakatos, fűtő stb. ezeknek munkabére egyéenként állapítandó meg. ezek legtöbbször családos emberek, akiknek nem lehet fizetni olyan órabéretet, mint a Fésüsfonógyár teszi. Az ő gyárában alkalmazott asztalos pl. ezidő szerint 81 filléres órabérrel dolgozik. Véleménye szerint ezek a szakmunkások legalább is 36 fillér órabért érdemelnek meg, mert hiszen ezeknek nincs tanuló idejük, hanem kész munkások és teljes erejüket és képességüket a gyár szolgálatában állítani tudják.”

A Trebitsch-gyár igazgatója „...mindenben csatlakozik az előtte szóló véleményéhez, a munkaidő leszállítás kérdésén kívül. A Fésüsfonó által fizetett munkabéretet különösen a 12 és 14 filléres órabért megfelelőnek nem tartja. Megelégedett munkást csak úgy lehet kapni, ha a munkaadó megfizeti. A vezetése alatt lévő gyárban a munkások szó nélkül dolgoznak akár heti 72 órán át, ha tudják, hogy munkájuk ellenértékét megkapják.”

A Selyemipar igazgatója ugyancsak az előtte szóló véleményéhez csatlakozik.

A Szőnyeggyár igazgatója rámutat arra, „...hogy minden gyár alapításnál számításba kell venni a kezdet nehézségeit, amíg a gyár a megfelelő munkástörzset begyakorolja. Ez minden kezdő vállalatnál kb. 1 év. Tekintetbe véve, hogy a gyár már fél éve van üzemben, remélhető, hogy félév alatt a Fésüsfonógyár is annyi begyakorolt munkással fog dolgozni, hogy a kezdet nehézségein túl van, akkordra térhet át és a ráfizetés megszűnik. Csak hozzávetőleges számítása szerint a munkaadónak a Fésüsfonógyárnál a hátra levő időre hozható áldozata 2000–4000 Pengőre becsülhető. Ez az áldozat pedig nem olyan nagy, hogy a tőkeerős Fésüsfonógyár tulajdonosai azt meg ne bírassák és meg ne hozhassák.” Ezt a ráfizetést már a magasabb munkabérekkel kalkulálja, mert csatlakozva az első hozzászóló véleményéhez „...ő is kénytelen megállapítani, hogy a Fésüsfonógyár 12–14 filléres kezdő munkabérei a soproni viszonyokhoz mérten fenn nem tarthatók. Hasonlóképpen nyilatkozik a szakmunkások: gépész, fűtő stb. munkabéréről is, amelyeket nem lehet ugyanúgy kalkulálni mint a gyárimunkás bérét.”

A város polgármestere „...arra kéri a Fésüsfonógyár jelenlevő megbizottait, hogy ajánlják a munkaadónak a teljes megbocsátást a munkát beszüntető munkásokkal szemben. A mai súlyos gazdasági helyzetben nem célszerű, ha a munkaadó a megbocsátás helyett büntetne. A Fésüsfonógyár munkát beszüntető munkásai

tapasztalatlan, fiatal kezdő munkásokból áll, amit legjobban az bizonyít, hogy a rendelkezésre álló törvényes eszközök figyelmen kívül hagyásával bérmozgalmukban mindjárt a legutolsó fegyverhez: a munka beszüntetéséhez folyamodtak. Ajánlja a gyár vezetőségének figyelmébe, hogy megértéssel és különösen megbocsátással, a munkásság panaszainak jóindulatú mérlegelésével és orvoslásával igyekezzenek a kötelességtudó fiatal munkásgárdát példaadó munkásokká nevelni.

Miután a Fésüsfonógyár megbizottai megigérték, hogy az értekezlet eredményét a gyár vezérigazgatóságának elő fogják terjeszteni, az elnök megköszönte a megjelentek szives közreműködését és az értekezletet bezárta.”

Megjegyzendő még, hogy ezen az értekezleten a Welles-Schwitzer és Társai gyárának igazgatója „...javasolta az egybegyűlt gyári képviselőknek, hogy mint a jelen ügy is mutatja, szükséges volna, hogy a soproni textilgyárak képviselői az iparkamara kebelében esetleg a többi gyárosok érdekegyesületét alakítsák meg. Ezirányban a közel jövőben értekezletre fogja összehívni a helybeli gyárak igazgatóit.”

Az értekezlet után a gyár ügyésze jelenlétében az I. fokú közigazgatási hatóság megszövegezte – a jelen munkabeszüntetéssel kapcsolatban megjelent téves hírlapi cikkekre való tekintettel – a kiadandó hivatalos sajtónyilatkozatot:

A polgármesternek és a gyár ügyészenek kérésére összejöttek a soproni textilgyárak vezetői, hogy „...a munkásság érdekében a munkabér kérdését megbeszélés tárgyává tegyék. Az értekezleten megállapodtak abban, hogy az érdekelt textilgyári vezetők időnként készségesen összejönnek, hogy úgy a munkásokat, mint a munkaadókat érdeklő kérdéseket megbeszéljék és a szükséges intézkedéseket megtegyék, mert általános bérszabályozást 147ilyen értekezleten megállapítani nem lehet, amennyiben minden vállalatnál különleges viszonyok vannak.

A Fésüsfonógyár munkabeszüntetésével kapcsolatosan az értekezlet véleménye az, hogy a Fésüsfonógyár munkásai nem tartották be azt az elemi szabályt, hogy sztrájkbalépésük előtt mindent elkövettek volna, hogy a munka beszüntetését elkerüljék, nevezetesen nem kérték az iparhatóság közvetítését. Ezért az iparhatóság a másik fél jogát is mérlegelve nem tudott más eredményt a tárgyaláson elérni, mint azt, hogy a munkaadó a jogellenesen sztrájkbalépett munkásokat jelentkezésre újból munkára felveszi, s minden egyes munkásnak bérkövetelését panasz esetén egyéenként megvizsgálja és a jogos kívánságokat orvosolni fogja.

Az iparhatóság ezuton is a saját jól felfogott érdekében figyelmezteti a munkásságot, hogy a szabályellenesen beszüntetett munka felvétele végett jelentkezzenek, mert a gyárvezetőség eredeti álláspontja szerint is mindenki a munkát felveheti, a gyár vezetősége senkivel szemben semmiféle hátrányos következményt nem érvényesít, a panaszokat jóindulatul megvizsgálja és ha azok jogosak, orvosolja.

Az iparhatóság továbbá figyelmezteti a munkásokat, hogy bármilyen ügyükben elsősorban közvetlen munkaadójukhoz forduljanak, másodsorban az iparhatóság közvetítését vegyék igénybe. Sopron, 1935. április 1.”

Mivel a Fésüsfonógyár tulajdonosai nem tartózkodnak Sopronban s a munkabeszüntetési mozgalommal kapcsolatban is csupán a vállalat ügyésze tárgyalt, szükségesnek látszott, hogy az ügyész „...haladéktalanul közölje a gyár vezérigazgatóságával a megtartott textilgyárak képviselőinek értekezletén megállapított tényeket, nevezetesen, hogy a kezdő munkabérek mint túl alacsony bérek elhagyandók, a szakmunkások órabérei pedig a helyi munkapiacnak megfelelően felemelendők volnának.” Az a kérés is elhangzott a vállalati ügyész felé, „...hogy a vezérigazgatóság hozzájárulását, illetve válaszát az iparhatóságnál jelentse

be írásba való foglalás és a munkásokkal való közölhetés céljából.”

Az ügyész „...a vezérigazgatóságnál a munkások érdekében való jóindulatu közbenjárását, amint ezt a tárgyalások folyamán kezdettől kezdve ismételt hangoztatta, készségesen megígérte, azonban a munkásoknak a munka felvételéhez ragaszkodva felkért, hogy a munkásoknak a fent leírt iparhatósági sajtó-nyilatkozatot olvassam fel és a munka felvételére őket bírjam rá, mert a munka felvétele nélkül a bérjavításokat amelyeket a munkaadó – véleménye szerint – meg fog adni, elintézni nem lehet.”

Az ügy előadója s ennek lefolytatásával megbízott városi aljegyző – ígéretéhez híven – érintkezésbe lépett a hatósági munkaközvetítő hivatal főnökével, akinek közlése szerint a Fésűsfonógyár munkásai este 6 és 7 óra között hivatalának helyiségében megjelennek majd. Délután 6-kor még nem voltak ugyan ott a munkások, de 7 óra után a dolgozók nagy száma gyűlt össze a munkaközvetítő hivatal helyiségeiben. A hivatal főnöke magyar és német nyelven ismertette a munkássággal az I. fokú iparhatóság fentebb leírt sajtó-nyilatkozatát. Ennek bevégeztével felhívta a megjelenteket, hogy sorsuk felett maguk döntsenek, s elhatározásukat majd közöljék vele. Ezután az aljegyző hozzáfűzte még, hogy „...munka felvétel esetén az üzemvezetőség egyénenként a panaszokat meg fogja hallgatni, azokat jóindulatosan fogja vizsgálni és lehetőség szerint orvosolni is fogja. Majd kifejtettem az egybegyűlt munkásság előtt a jogi helyzetet és felhívtam figyelmüket a munka beszüntetés veszélyes, kétélű fegyverére és különösen a súlyos gazdasági helyzetre, amikor erre a csekély keresetre is a munkásságnak nagy szüksége van. Dolgozzanak türelemmel és kitartással, mert a gyár által most fizetett bérek csak kezdő bérek, gyakorlatuk és ügyességük fejlődésével az órabér-fokokatokban is emelkedhetnek és prémiumot is kaphatnak munkájuk után. Ezeknek előrebocsátása mellett javasoltam, hogy vegyék fel a munkát, legyenek bizalommal a gyár vezetőségéhez, amely egyenként a panaszok meghallgatása céljából tárgyalni fog minden egyes munkással.

Ezek után a munkásság egyedül maradt. Tanácskozásuk eredményét a munkaközvetítő hivatal főnökének hivatalos helyiségében 10 tagból álló küldöttség közölte. 148A tanácskozás eredménye az volt, hogy a Fésűsfonógyár munkásai panaszai meghallgatása, jóindulatu elbírálása és ennek folytán sérelmeik orvoslásában bizva április hó 2-án reggel 6 órakor a munkát kivétel nélkül a gyárban fel fogják venni.

Ezzel a munkabeszüntetési mozgalom a Fésűsfonó gyárban befejezést nyert, miről távbeszélő útján a Fésűsfonó gyárat értesíteni akartam, azonban ott senkisémet jelentkezett.”

A munkásság elhatározásáról, mely szerint a munkát újból felveszi, a munkaközvetítő hivatal főnöke a polgármesternek, az aljegyző pedig a főispánnak nyomban jelentést tett.

(Sopron sz. kir. thjf. város elsőfokú közigazgatási hatóságának 642/1935. sz. iktatmánya.

Tirnitz József

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Újjáépítések

Újjáépítések

Hatalmas lépést jelent a bombázások nyomainak eltüntetésében a két Templom utcai romtelek beépítése és a Lenin körúton dísztelenkedett sebek rendbehozása. Különösen a Lenck-átjáró emeletráépítése volt már esedékes, nemcsak esztétikai okokból, hanem az életveszély megszüntetése és a lakásínség csökkentése miatt is. Ezzel egyben a Bástya tér egyik oldala is rendbejön, csak az a kár – különösen a Mária-szobor

felől nézve –, hogy nem lett még egy emelettel magasabb az épület. Sokkal kedvezőbb arányai lennének.

A másik jelentős lépés: a Soproni Ingatlankezelő Vállalat rátért a sortatarozásra. A Lenin körút számos házán már eltűntek a bombaszilánkok nyomai és az elbontott, idejét múlt portálok alól előkerültek az eredetileg szépen megtervezett kőkeretek (pl. Lenin körút 70, 72, 74), és így nemcsak szebbek, de hitelesebbek is lesznek a homlokzatok.

Általában az egész városképet jelentősen megjavítja az, hogy a kopottságukban és szürkeségükben komor épületek helyén friss és vidám színekben pompázó utcásorokat láthatunk.

Megszüntették az Új u. 9. sz. épület veszélyességét, és helyreállították – a kutatás során előkerült középkori részletek figyelembe vételével – a homlokzatát is. Javítja a város képét a Pócsi u. 1–3. és a Magyar u. 9. sz. épületek helyreállítása is, ez különösen akkor érvényesül, ha valaki gépkocsin érkezik Győr felől városunkba.

Ennek az évnak a feladatait részben az elmúlt esztendő munkái határozzák meg. A Templom utcai lakóházakhoz kapcsolódik a Templom u. és Fegyvertár utca sarkán levő épületek felújítása. Ezt a Soproni Ingatlankezelő Vállalat még a Templom u. 22-vel kívánja megtoldani. Folytatódik a Hátsó-kapu és a Szent György u. szomszédos részeinek rendbehozása sorháztatarozás formájában, a Caesar-ház műemléki felújítása és ehhez kapcsolódik a Szent György utcai foghíj beépítése. Természetes, hogy a Lenin körúti és a Magyar utcai sortatarozást sem hagyták abba, inkább még a Színház utcára is kiterjesztik.

A felsoroltak tovább javítják a műemlékileg védett területté nyilvánított Belvárosunk megjelenését, de egyben még jobban hangsúlyozzák majd a legfájóbb sérülést: az Orsolya teret. A budapesti mesteriskolások tervpályázatán már szerepelt e kis – de nagyon szép – tér rendbehozatala. A tervek azonban nem vették figyelembe a város adottságait és gazdasági lehetőségeit. Egy városban, melynek főutcáján a múlt század közepén épített kétemeletes épületek mellett ott állnak még a XVIII. sz. elárusító bódéinak helyén emelt földszintes „üzletházak”, belátható időn belül nem lesz szükség 10–12 emeletes üveg- és acélpalotákra. Úgy vélem, sok soproni véleményét fejezem ki, amikor a varsói példák alapján azt javaslom, hogy az Orsolya teret (elsősorban az ún. Gyóni-házat a rendelkezésre álló fényképek, felvételi rajzok és kőmaradványok alapján, az eredeti állapotában kell visszaállítani. De **150** hogy ezt 1962-ben meg is csinálhassuk, szükséges, hogy a tervezés minél előbb meginduljon. A tér rendezésével kapcsolatban meg kellene már végre oldani a több mint egy évtizede ott dísztelenkedő Új u. 30. sz. épület ügyét is. Annál is inkább, mert azt a hamis látszatot kelti, hogy Sopronban nincs is lakáskérdés, hisz ott áll egy befejezetlen épület belvárosunk közepén.

149A Lenin körút 10. számú ház felújítása után. Szászvárosi József felvétele

A Lenin körút 2. számú ház felújítása után. Szászvárosi József felvétele

A sürgős teendők közé tartoznának szerintem: a Lenin körút másik romtelkének (a Lenck-átjáró és a Hátsókapu közötti rész, ahol jelenleg a sportpálya van; az épület terveit a tervező iroda már régebben elkészítette) és a Széchenyi téren a posta melletti romteleknek a beépítése, valamint a Lenin körúti, Széchenyi téri és Színház utcai közvilágítás megreformálása is. Itt a világítást úgy kellene megoldani, hogy a fény először a környező lakóházak homlokzatára essék, onnan visszaverődve világítsa meg a járdákat és az úttesteket.

A Pócsi utca 3. számú ház felújítása után. (Ebben lakott Bartók Béla 1905-ben.)
Szászvárosi József felvétele

A távolabbi jövőre nézve azt javasolnám, hogy a belvárosi munkák után – vagy még inkább azokkal párhuzamosan – a másik műemlékileg fontos területeket, a Sas tér környékét is részesítsük sortatarozásban. Ezzel nem csupán az ott lakók lakásviszonyait javítanánk, hanem a városunkba ellátogató üdülőknek is több és szebb látnivalót nyújtanánk, de a külföld előtt sem kellene szégyenkeznünk romházainkért.

Tompos Ernő

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Áchim L. András Sopronban

151 Áchim L. András Sopronban

Ebben az évben emlékezik meg az Alföld népe s vele együtt az egész magyar nép Áchim L. András születésének 90. évfordulójáról. A híres békéscsabai parasztvezér a századforduló táján és utána a haladó

eszmék tántoríthatatlan hirdetője volt, és bátor kiállításának következtében esett gyilkosság áldozatául.

Az Alföld a nyugati végvártól többszáz kilométer távolságban van, és így szinte hihetetlennek hat, hogy Békéscsabáról Sopronba érkezék a híres parasztvezér. Pedig ebben nincs is olyan nagy furcsaság. Sopron ugyan nem parasztváros, különösen alföldi értelemben véve nem, hiszen itt nagyjából kispárcellás gazdálkodás volt, a legnagyobb földesúrnak maga a város bizonyult, holott annak sem volt néhány száz holdnál nagyobb birtoka. Ezt is bérleménybe adta ki.

Annál inkább hasonlított a megye az Alföldhöz, hiszen Esterházytól kezdve jónéhány mágnásnak volt itt hatalmas birtoka. A mezőgazdasági munkásoknak ekkor hasonló az élete, mint az Alföldön. Ezt bizonyítja, hogy Sopron megye sem volt ment a mezőgazdasági sztrájkmozgalmaktól.

Áchim András azonban mégsem a mezőgazdasági mozgalmak szítása céljából érkezett Sopronba, hanem az egyik polgári párt, a radikálisok hívták meg, hogy tartson politikai beszámolót. A koalíció magatartása következtében ugyanis a radikálisok és a parasztok szocialista szárnyát képviselő párt szövetséget kötött. Erről a szövetségről kívántak hallani a soproni polgári radikálisok.

„Népgyűlés. A soproni radikális párt holnap, vasárnap du. fél három órakor a papréti tornacsarnokban népgyűlést tart, melyen a hír szerint Áchim András fog beszélni a politikai helyzetéről. Előadóként szerepel még Zsombor Géza is.” (Soproni Napló, 1907. szept. 1.)

Így adta hírül a gyűlést a Soproni Napló. Ez az újság beszámolt a gyűlésről is, azonban nem tulajdonított neki nagyobb fontosságot, s ezért csak egész röviden számolt be róla:

„Áchim András Sopronban. A soproni radikális pártnak vasárnap Áchim András, a híres békéscsabai parasztképviselő volt a vendége. Áchim két békéscsabai polgárral szombaton este érkezett Sopronba. Tiszteletére a párt a Rózsa szállóban vacsorát rendezett. A vasárnapi népgyűlésen, mely a Tornacsarnokban folyt le, csak kevés választó, de elég érdeklődő jelent meg, kik érdeklődéssel hallgatták a szép külsejű imponáló és rokonszenves megjelenésű magyar ember beszédét. Áchim András egy óra hosszáig beszélt a nép elnyomott helyzetéről. Utána Zsombor Géza szólt német nyelven az egybegyűltekhez. A gyűlést Schwartz Zsigmond városi képviselő vezette.” (Soproni Napló, 1907. szeptember 5.)

Ez az igazán rövid beszámoló is elárulja, hogy az alföldi vendéget kellő barátsággal és kedvességgel fogadták a soproniak. Tetszett a megjelenése, és minden bizonnyal tetszett a beszéde is. Hiszen kicseng a közömbös újság híradásából is. Minden bizonnyal a beszéd tónusa nyerte meg a soproniak tetszését, de a tartalma ellen sem szólhattak semmit a haladó gondolkodásúak. Ez kitűnik abból a beszámolóból, amelyet a Nemzetőr című újság közölt, amely lap ebben az időben, 1907-ben, a koalíció pálfordulásához híven mindinkább haladásellenes magatartást vett fel:

„Népgyűlés a tornacsarnokban. A békéscsabai népvezért, Áchim Andrást hozta el Zsombor Géza, hogy végkép megavasodott népszerűségét valahogy egészségesre kuruzsolja. Tegnap, vasárnap délután 3 órakor tartották meg a népgyűlést. Néhány helybeli, néhány vidéki hívó ült a nagy ... nagy teremben, aztán igen sokan – a kuriózum kedvelők közül. Áchimról megtudtuk, hogy kitűnő, sőt elsőrangú mókázó. De megállapítottuk azt is, hogy kiváló az emlékező tehetsége is. Merthogy a Budapesti Naplóban és a Népszavában tulong-tul olvasottak őszi virágzásra keltek abban a móka-füzérben, mellyel kedveskedni akart a soproniaknak. A »nemzet büvösszavu csalogánya«, »a nemzet primadonnája«-féle megfakult elmésségek mind rákerültek a füzérre, de nem feledkezett meg a »Liliom Gézák« megható hasonlatáról sem. És a

152hívek szinte tulvilági átszellemültségben lesték a »megváltás« fordulatot ígért a csabai Messiás szájáról, akiről meg kell állapítanunk, hogy alakjára nézve igazi fajmagyar. Alföldi típus. Széles piros-pozsgás arccal, a határnélküli alföldi róna nyílt derűjével rajta. A kuriózum óhajtók – meglátták a kuriózumot: itt a hepe-hupás határszélen – az Alföld emberét. Kíváncsiságuk betelt. Jól is mulattak, mert mint mondtuk: Áchim mókázónak kitűnő ... A vasárnapi népgyületről komoly krónikási tollal csak azt lehet feljegyezni, hogy teljes kudarccal végződött.” (Nemzetőr, 1907. szeptember 3., 2. oldal.)

Nagy hatású lehetett a beszéd s kitűnő a szónok, ha még ez a lap is kénytelen akarva-akaratlanul elismerni. Ha kuriózumot is kerestek a gyűlés meghallgatásával a soproniak, a beszédben kaphattak azonban olyan gondolatokat, amelyekért másként érdemes volt elmenniük. Ezt tudhatjuk abból is, hogy a Nemzetőr igyekszik bagatellizálni.

Vajon miről is beszélt Áchim Sopronban az 1907. szeptember elsején megtartott népgyűlésen. Könnyen megtudjuk, csak el kell olvasnunk azokat a gyorsírói jegyzeteket, amelyeket a rendőrség készített a gyűlésen, s amelyek a Soproni Állami Levéltár rendőrségi iratai között fennmaradtak.

Íme részletek a beszédből:

„Én ma nem ünnepeletet, nem díszszónoklatot tartani jöttem ide. – kezdte beszédét Áchim András. – Egyszerű munkása vagyok én is az elnyomott társadalomnak, éppúgy mint az önök legnagyobb része. Az én elemem a küzdés, a harc a jogokért. Én vagyok az az Áchim András, aki a nemzeti harc idején együtt izgattam, lázítottam Bécs ármánykodó uralma ellen az Alföld paraszt magyarságát. Együtt küzdöttem Kossuth Ferencsel, Apponyi Alberttel, Barabás Bélával. Csakhogy míg a nemzeti hősök nyeregbe jutottak, én maradtam a szegény nyomorgó proletarizmus mellett, ők meg sütkéreznek Bécs hatalmi fényeskedésében. Én azt az izgatást, amit folytatok, nem magamtól, hanem Apponyi Alberttől, Kossuth Ferencről tanultam. És nem is fogok ebben az izgatásban addig megnyugodni, míg el nem mondhatja magáról minden magyar ember, hogy szabad hazának szabad polgára vagyok. Elhoztam ebben az elvben egyesült százezer alföldi magyar paraszt kézzorítását Sopron város derék polgáraihoz...

...most csupán nemzeti szipolyozóink vannak, de a nép époly szegény, époly nyomorult, mint amilyen volt, sőt nyomorultabb, mert legszebb reményeiben csalódott.

Valamint hajdan – Jézus korbáccsal verte ki a templomból a kufárokat, akként kell a nemzeti hamis bálványokat a népnek az ő várából kiverni. És Magyarország elnyomott munkálkodó népe meg fogja vivni ezt a nagy küzdelmet. Nem fogja őt ettől elriasztani, sem a rágalom árja, sem az üldöztetés veszedelme... Nem lesz béke addig ebben az országban, míg az egyenlő, titkos választói jog meg nem lesz. (Helyeslés)

...mindaddig, míg ők csak hirdetik az általuk tudatlannak gondolt népnek, hogy ők elveiket fenntartják, de cselekszenek a maguk rabiátus meggyőződése szerint, addig a végsőkig feszített harcot kell folytatni ama hamis bálványok ellen.

Avagy mivel lett boldogabb ez a magyar nép? Kinek van könnyebbége csak önök között is...

Azt hiszem senki sem érez emiatt könnyebbéget, senkinek sem kevesebb az adója, mert a nemzeti lovagok jutottak a nyeregbe és nem is lesz ez másképp...

Boncoljuk egyenkint ezt a mostani kormányt:

Ott van először a liberalizmus kimagasló alakja: Wekerle Sándor.. Ő, kinek kormánya a progresszív adó

ígéretével jutott hatalomra, kijelentette előttem személyesen, hogy a fokozatos adóból semmi sem lesz...

Ott van másodszer a belügyminiszter, Andrássy, aki vállalkozott az általános titkos választójog megvalósítására. Dehogya is valósítja meg. Tudja ő, hogyha a nép választ, soha többé akkor semmiféle mágnás és pap abba a képviselőházba be nem kerül. Hanem ehelyett oszlatja föl egyre a szakszervezeteket, a munkásegyleteket s amellet a dob egyre szól, amelynek hangja mellett 153utolsó ruhadarabját viszik el az ország népének.

Ez a mai igazi koalíciós függetlenség. Most térjünk át ... Darányi Náci papára (derülség). Ez a szerencsétlen telekspekuláns, ez a minden megszorult tátrai urtól birtokot vásárló jó ágens, megcsinálta először a rabszolgatörvényt, azután a derestörvényt, amely nem ad, hanem sujt, úgy, hogy a magyar mezei munkások igazán Európa fehér rabszolgái lettek ...

Igy csinálja a mi földművelésügyi atyamesterünk a mágnások, meg a papok politikáját, ahelyett, hogy megakasztaná az óriási arányú kivándorlást, ahelyett, hogy a latifundiumokat, a hitbizományokat a szegény nép felsegítése végett azok között méltányos áron kiosztaná ... Szolgája lesz egyszerre az uraknak, s zsarnoka a munkásparasztoknak...

Akkoriban, mikor a kataszteri rendszert behozták Magyarországra szintugy uralkodott a vesztegetés, a galád csalás korszaka, mint ma is a protekció... a szegény paraszt fizeti meg a nagy urak adóját.

Küzd a magyar paraszt párt az ellen is, hogy a vallást a politikába bevigye...

...hol van a magyar vezényszó, melyért az urak velem együtt végig ordították Magyarországot, hogy addig pedig rend és béke nem lesz, mig magyar szóval nem viszik vágóhidra a magyar fiukat...

Az én elvem, az én radikalizmusom azt kívánja, hogy semminemű hadsereg ne legyen, legyen a népnek szabadsága, joga, kenyere, majd ha ez lesz, minden féle cafrangos hadsereg nélkül is meg fogjuk védeni hazánkat.

De addig, amig az urak hazáját védjük, amig a papok és a feudális nagyurak érdekeit kell védeni, elmegyek a csatába, de csak úgy, ha ágyut állitanak a hátam mögé, mikor látom, hogy mindegy, akár előlről, akár hátulról kell belepusztulnom. Nincs kedvem és nincs kedve Magyarországnak 200.000 parasztjának védeni azt, ami nem az övé, hanem a feudális uraké, hanem a papoké.

Szabad hazában jogot és kenyeret! Mig ez nem lesz meg, addig szó se legyen nemzeti követelményekről... Félreteszünk minden hazug közjogi frázist, hisz ezeket úgy a liberálisok, mint a 48-asok csak gyalázatos csalásaik eszközeivé használták fel. Nekünk nem közjog kell, nem nemzeti színű kardbojt, hanem kenyér és jog. Gazdasági és kulturális politika. Ki kell emelni ezt a népet a sötétségből, kenyeret kell adni, meg kell akadályozni a kivándorlást és ez a kultur- és gazdaságilag kifejlett nép eo ipso meg fog felelni politikai missziójának.” (578/1907/rksz.)

Eddig Áchim András beszéde. Ezeket olvasva egyáltalán nem csodálkozom azon, hogy a 48-as párt lapja, nem ujjongott örömeiben e népgyűlés alkalmával. Kemény szavak hangzottak el a 48-as függetlenségi párt részvételével alakított koalíciós kormány ellen. Egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, hogy a Nemzetőr nemcsak beszámolt a gyűlésről, a fentebb már idézett módon, hanem a politikai hatást ellensúlyozandó, éles és gúnyoros hangon rohant ki a soproni radikálisok és Áchim ellen egy másik cikkében, amely a beszámolóval egy napon jelent meg.

Felesleges kommentárt fűznünk hozzá, olvassuk el néhány részletét, abból meglátjuk, milyen düh fogta el a soproni 48-asokat a koalíciós kormány ellen felhozott vádak miatt.

„Egy furcsa kis gyülestről.

A gyűlés kitört, a gyűlés lefolyt. Elég volna talán ennyi annak megjelölésére, hogy vasárnap délután valami harmadfélszáz ember (a gyerekek is ebben a számban vannak) összegyűlt a tornacsarnokban s miután a pódiumról egynehány önmagát ugatónak tartó, de alapjában igen jámbor ember, megmutatta nekik a politika veteményes kertjének legujabban termett zöldségeit... az ottan bemutatott politikai kintornának siketítő rikácsolása csak annak szerezhetett gyönyörűséget, aki a verklit huzta... a fölséges népnek Csabáról idepottyant szemefénye ugyancsak nekidurálta magát, hogy valamiképpen kivetköztesse furcsaságából s megérthetővé és megemészthetővé tegye a parasztszocialisták és a fattyuradikalizmus forró ölekezéseit... Hiába ment végig az összes minisztériumokon s iparkodott nagy rugaszkodással kimutatni, [154](#) hogy azok mindegyike egy-egy nagy szemetesláda, amelyeket csak a polgári radikalizmus, meg a parasztszocializmus tud vállvetett erővel kitisztítani (hogy aztán a maga szemetjét rakja bele)... amikor szegény szájalomraméltó Apponyit szidta mint a bokrot, valami félénk hang hátul a sarokban »abcug Apponyit« kiált. S uramfia se szó, se beszéd, ezen radikális, parasztszociális, antiklerikális forradalmi néptelen gyűlésen annak a jólelkű és jótakaró radikális forradalmárnak arcán csattan el az első pofon, aki Apponyira kiált abcugot.

...kimondották a huszadik század politikailag legnagyobb horderejű szentszövetségét, a radikális szocialisták, vagy parasztradikalizmus, akarom mondani szociális parasztszociális teljes és fenntartás nélküli összekeveredését a közös népboldogító akolban Zsombor és Áchim főpásztorasága alatt...” (Nemzetőr, 1907. szeptember 3., 1. oldal.)

A gúnnyal azonban hiába akarta a Nemzetőr a gyűlés hatását lerontani. A radikálisok és a parasztszocialisták szövetsége létrejött. Mindenesetre furcsa szövetség. Természetesebb lett volna, ha a szociáldemokraták nyerik meg természetes szövetségüket, a parasztszociálisokat maguknak. A szociáldemokraták azonban nem velük, hanem ugyancsak a polgári réteg haladottabb gondolkodású egyéneivel akartak szövetséget kötni.

A bátor és merész hang, ha nem is sok, de jónéhány soproni ember fülébe jutott el. S minden bizonnyal Áchim András soproni beszéde nagyban hozzájárult ahhoz a nagy felháborodáshoz, amit Sopronban is kiváltott a békéscsabai parasztképviselő néhány évvel később bekövetkezett meggyilkolása.

Kölkedi István

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Király-König Péter, a „tiszteletbeli soproni”

Király-König Péter, a „tiszteletbeli soproni”

„Ép a szünidei nyaralásra való indulásom idején az osztrák állam vámháborút kezdett, megtiltván az élőmarháknak a beutazást Ausztriába, így én is a határon innen, Sopronban maradtam, nem azért, mintha szóról-szóra vettem volna az osztrák törvényt, hanem mert 250 pengő erejéig retorzióval akartam élni a rossz vámpolitika ellen.” Ezekkel a humoros szavakkal adott magyarázatot első soproni nyaralásának előzményeiről König Péter (1870–1940), a szegedi zeneiskola igazgatója, jeles zeneszerző és karnagy, a

nagy költőnek, Juhász Gyulának sógora.¹⁽⁹⁶⁾

König Péter a stájerországi Rosseg szülötte, iskoláit Grácban végezte, majd az admonti bencések közt kezdte zenei tanulmányait, melyeket utóbb a budapesti zeneakadémián, Koessler János tanítványaként folytatott. Orgonából és zeneszerzésből nyert oklevelei birtokában 1897-től különféle színtársulatoknál karmesterkedett, majd 1904-ben Michalovich Ödön ajánlatára elnyerte a szegedi zeneiskola igazgatói székét. 1906-ban Balázs Bélával együtt segített Bartóknak *első* népzene gyűjtő útján Szegeden és környékén. 1910-ben vette feleségül Juhász Margitot, a költő húgát. 1935-ig állott a zeneiskola élén, kiemelkedő szerepet töltvén be Szeged zenei életében. Zeneszerzői működése is jelentős, különösen egyházzenei alkotásai váltak ismertekké.²⁽⁹⁷⁾

*

Nyarait rendszeresen szülőföldjén töltötte, s csak *1932-ben* fordult meg először Sopronban. Amint bevezetőül idézett cikkéből kiderül, 1932 július közepétől augusztus közepéig nyaralt a városban. Cikkében – barátai és ismerősei sürgetésére – élményeiről számolt be. Arról is, hogy az uborkának, kedvenc csemegéjének ára ottléte idején kilónként egy fillére ¹⁵⁵esett, és Sopron zenei életéről is. A hegyeket – mondja – már csak alulról szereti szemlélni, így túl messzire nem merészkedett a városból. A várkerületen lakott a Molnár-szállodában, melynek udvarán egy ketrecben őrzött makimajom csődítette magához a város összes gyerekeit. Zongorát Müller János hangszerraktárosnál bérelt. Meghatottan számolt be írásában arról, hogy búcsúzásakor Müller nem fogadta el tőle az előre kialakított bérleti díjat.

Délutánonként autóbusszal az Erzsébet-kertbe ment, itt uzsonnázott, elolvasta az újságokat, megírta a haza szánt üdvözlő lapokat. Sopront csöndesnek találta: egy évvel előtte szedték föl a villamossíneket, így ez a zaj is hiányzik a város életéből. Csak a kirándulók hoznak némi pezsgést az öreg utcákba. Augusztus 7-én, meséli König, bécsi kirándulók jártak ott, és a jó és olcsó boroktól már délben „cikkakban jártak a főutakon és barátsággal ölelgették a lámpaoszlopokat”. „A bor jó, de a belvárosi por rossz” – írta, s ezért a kockaköves gyalogjárókat hibáztatta.

Rendkívül tetszett neki, hogy a zenei élet nyáron sem pangott, s a soproni muzsikusok lelkesen készültek szeptemberi szereplésükre, Haydn *Teremtés* c. oratóriumának szabadtéri előadására, melyet a rádió kívánságára magyar szöveggel kellett bemutatniok. Arról is elismeréssel számolt be cikkében, hogy a Soproni Férfidalkör aug. 6-án avatta föl a saját pénzéből épített székházát. Ez – úgymond – példa lehet más vidéki városok számára is. A helyi zenei élet képviselői közül *Altdörfer* Viktort és *Kárpáti* Sándort emelte ki, s dícsérettel szólt a katolikus egyházzenei életről is.

„Magam is felfrissültem – írta befejezésül – e pár hét alatt, mert a szomszédos stájer helyek átáramló üdítő levegőjét minden vámtilalom ellenére is szabadon élvezhettem.”

A következő nyáron ismét Sopronban pihent. Ezúttal is a Fehér Rózsában szállt meg,³⁽⁹⁸⁾ s részt vett a Soproni Magyar Férfidalkör rendes évi közgyűlésén, melynek megnyitóján *Völker* József elnök meleg szeretettel köszöntötte a szegedi vendéget.⁴⁽⁹⁹⁾ Ez alkalommal választották meg König Pétert tiszteletbeli tagnak. Az erről szóló díszes oklevél átadása alkalmával König Péter meghatottan mondotta, hogy „bár stájer származású, új hazájával szívvel-lélekkel összenőtt, és büszkén vallja magát magyarnak”.⁵⁽¹⁰⁰⁾

A *Sopronvármegye* névtelenül maradt munkatársa a katolikus konvent hűvös helyiségében, egy pohár jó soproni fehérbor mellett kért és kapott nyilatkozatot König Pétertől.⁶⁽¹⁰¹⁾ A riporter bevezetőül elmondja, hogy a vendég most nem tétlen, napi 3–4 órát dolgozik, s ekkoriban is egy misét komponált a budapesti

Belvárosi templom részére, Harmath Artúr megbízásából. Több más alkotása is született már Sopronban.

A szegedi zeneéletről adott tájékoztatás után Sopronról beszélt. Dicsérte az országos dalosversenyen második helyezést elért Férfidalkört, elismeréssel szökött Kárpáti Sándor prelodiumairól, a Dóm énekkarának működéséről, Müller György zongorajavító kitűnő munkájáról. „Nincs érdekemben – mondotta – dicsérni a soproni embert, de merem állítani, hogy olyan becsületes munkát, mint Müller csinál, Budapesten is alig lehet találni.”

A város zenei életének fejlődéséhez, mondotta még, szükség lenne az elvesztett katonazenekar pótlására a városi zenekar fokozottabb továbbfejlesztésére. „Ez a zenekar – úgymond – lenne hivatalva lassankint nemcsak a színházi zenekart helyettesíteni, hanem a filharmóniai működést, kibővítvé a kitűnő soproni zenetanárokkal és műkedvelőkkel, előrevinni, mert alkalmi muzsikussal nem lehet dicsekedni semmiféle zene előadáson.”

Egy évi szünet után 1935-ben nyaralt ismét a megszeretett városban Király (König) Péter.⁷⁽¹⁰²⁾ Ez alkalommal Péter-Pálkor a Szent Mihály-templomban és a Dómban is König egyházzenei műveiből mutattak be, sőt másnap, vasárnap a Dómban ¹⁵⁶maga König orgonált.⁸⁽¹⁰³⁾ Július elején a Szegedi Dalárda néhány vezetőségi tagja, bécsi szereplésükéről hazatérőben, König Péter meglátogatására Sopronba jött. „Mint nekünk elmondották – írja az erről szóló tudósítás⁹⁽¹⁰⁴⁾ – Sopron a valóságban még azoknál a színes képeknél is szebb, melyeket Király Péter Szegeden festett az ősi városról és ezért már tegnap meghosszabbították soproni tartózkodásukat...” A cikk Király-König Péterről, mint Sopron „lelkes öreg-ifjú barátjáról” beszél. A vendégek egyikével, Csomák Elemér szegedi székesegyházi karnaggyal az egyik helyi lap interjút is készített.¹⁰⁽¹⁰⁵⁾ Kevésbé utóbb Kárpáti Sándor írt tudósítást König munkájáról.¹¹⁽¹⁰⁶⁾ „Maga vallja – írta –, hogy sok új műve, vagy a régebbieknél a hangszerezése innen ered, mert sehol sem tud oly önfeledten elmerülni az alkotó munkában s oly nyugodtan dolgozni, mint Sopronban.” Új műveiből bemutatót szokott rendezni meghitt baráti körben. Ilyen házi hangversenyre került sor előző este is. „Legújabb szerzeményeiből bemutatot egy zongoraszólóra és zenekarra írt három tételes *koncertinót* (a három zenei gyöngyöt a mester maga játszotta Müller Jánossal két zongorán), azután egy zsinagógai témákra írt, érdekes, ötletekben gazdag *négykezes művet* (Preludium, téma változatokkal és fuga), melyet Schwabbauer Erik és Müller János adott elő nagy hatással. Majd Kóh Ferenc énekelt egy gyönyörű *egyházi dallamot* (Benedicta es tu), s végül a mester maga játszotta el korát megcáfoló ifjú hévvel és lendülettel „Tavaszi” című *keringőjét*. Az utóbbi mint zenekar-kíséretes vegyeskar, rendkívül hatásos és hálás hangversenyszám lesz, s erős versenytársat fog képezni a híres Donau-valzernek.” „A jelenvoltak – fejezi be Kárpáti Sándor beszámolóját – nagy élvezettel hallgatták e javarészt »soproni« kompozíciókat s hálás elismeréssel ünnepelték Király-König Pétert, a kifogyhatatlan invenciójú, bőkezű mestert, akinek derűs életfilozófiája, zamatos humora, gazdag ötletessége a muzsikussal mellett az embert is a legbarátságosabb oldalról mutatta be. Sopron városának Király-König Péter nemcsak mint nyaralóvendég, hanem mint itt szorgalmasan dolgozó művész is a megbecsülendő értékei közé tartozik.”

1936. július 25-én Király-König Péter részt vett Doborjánban a Liszt-ünnepségeken, majd ott volt a soproni Liszt utca sarkán elhelyezett emléktábla leleplezésénél is. Az ezt követő közös ebéden elmondott tréfás fölköszöntőjét az egyik helyi lap egész terjedelmében közölte.¹²⁽¹⁰⁷⁾ A szellemes pohárköszöntőt így fejezte be: „A rendezőseget pedig arra kérem, hogy a régi utcajelzőtáblát, mely a Liszt Ferenc utcát és az egyetlen házat, amelyen függött, *egy* számmal jelezte, és amelyet a relief miatt levettek, ismét helyezték a Liszt-emléktábla mellé, azzal a céllal, hogy az is kifejezésre hozza, hogy Liszt az *első és egyetlen* nagy zongoristánk volt.”

A Liszt Ferenc Zeneegyesület 1937. évi szezonzáró hangversenyének műsorában, melyet a rádió is közvetített, szerepelt a szegedi zeneszerző alkotása is. „A nagyszerű koncertet – írja ismét Kárpáti¹³⁽¹⁰⁸⁾ – Király-König Péter magyar stílusú szimfóniája zárta le. A nagy tudással és gazdag invencióval készült és ragyogóan hangszerelt mű a mester kifogyhatatlan fantáziáját bizonyítja.”

A nyáron Király-König már Sopronban volt, amikor egy másik művét közvetítette a rádió. A *Sopronvármegye* erre külön is felhívta a soproniak figyelmét: „A hét egyik napján nem mindennapi művészi élvezetben lesz része Király Péter országosnevű szegedi zeneszerző nagyszámú soproni híveinek. Az ősz Mester ezúttal is, mint minden esztendőben, Sopronban tölti a nyarat és itt meghitt soproni környezetében is frissen és fáradhatatlanul dolgozik.” A „Szól a kakas már...” c. virágének témájára írt orgonavariációjának ¹⁵⁷és fugájának rádióbeli bemutatásáról való tájékoztatás után a tudósítás még ezt mondja: „Itt említjük meg, hogy Király Péter itt Sopronban fejezi be a jövő évi Szent István jubileumra írt monumentális Szent István kantáta-ját, amelynek két utolsó tételét komponálja itt Sopronban.”¹⁴⁽¹⁰⁹⁾

Az elkészült Szent István-kantáta első bemutatójára is Sopronban, Müller György zongoratermében került sor. Kárpáti Sándornak a *Soproni Hírlapban* erről szóló terjedelmes tudósítását az egyik szegedi lap is átvette.¹⁵⁽¹¹⁰⁾ „Nekünk, soproniaknak – írta Kárpáti – König-Király Péter zsenijének újabb megnyilatkozása kétszeresen fontos és kedves: először, mert itt Sopronban fejezte be a mester ezt a művét is, másodszer, mert nálunk volt az eredeti első bemutatója. Hisszük, hogy a mester gazdag szépségforrása még sokáig fog buggyanni, s a soproni Molnár-szálloda erkélyes szobája meg a Müller-féle zongora-terem még sok remekmű születésének lesz a tanúja.”

A soproni lapok örömmel számoltak be König-Király Péter külföldi sikereiről is, s újból és újból fölhívták a soproniak figyelmét „Sopron szerelmesének, Király Péternek” rádióbeli szereplésére.¹⁶⁽¹¹¹⁾ A városba érkezéséről is rendre hírt adtak.¹⁷⁽¹¹²⁾ Sőt, ez alkalommal a *Sopronvármegye* egyik cikke – jellemző elírással – Királyt „az ismert *soproni* szerzőnek” nevezte!¹⁸⁽¹¹³⁾

A nyaralás végeztével hangversenyen búcsúzott el a kedves soproniaktól a szegedi muzikus. Erről szóló beszámolójában Kárpáti Sándor egyúttal leírja Király-König soproni napjait is.¹⁹⁽¹¹⁴⁾ „Rendes lakása – írja – a Molnár-szálló egyik napsugaras, virágdíszes szobája; de ide jóformán csak aludni jár. A mesternek egyéb ideje pontosan be van osztva. Félhétkor már ott ül a Royal-kávéház márványasztalánál s reggelizés közben böngészgeti az esti lapokat s aznapi soproni híreket. Utána rövid körsétát tesz a városban, de csakhamar célpontja felé: Müller György új utcai zongoratermébe tart. Mert Király Péter munkakedve nem ismeri a tétlenséget. Naponta délelőtt és délután is pár órán át vígan megy a komponálás, zsongnak a harmóniák, kergetődznek a témák és ritmusok, és egymás után születnek a szebbnél szebb zeneművek. Közben déli ebédszünet, utána kiadós pihenés, aztán folytatódik a munka uzsonna, vacsora idejéig. Az estéket mindig baráti körben tölti a mester. »Király«-hoz illően rendes »udvara« van, hol a Kat. Körben, hol a Fafa-néninél (a Sas téri Baumholzer), vagy pedig a Pannonia vagy a Wucsek-vendéglő egy-egy kedélyes sarkában. Ott aztán (szelíd alapon!) cseng a pohár, száll a tréfa, cikáznak az adomák s sziporkáznak a szójátékok. S ebben is kifogyhatatlan a mester, akárcsak a zenei invenciójában.”

„Sopron – folytatja tudósítását Kárpáti Sándor – azzal büszkélkedhetik, hogy falai között nyaranta születik meg jónéhány Király-opusz. Az idén is jó volt a termés: egy gyönyörű Graduale (In festo nominis Jesu) éneke és orgonára, egy pompás vonós Trió, két hegedűre és brácsára, egy másik Trió (hegedű-brácsa-zongorára). Ez utóbbi, valamint a Szent István-kantáta nagyvonalú ouverture-ja részben már tavaly készült, ugyancsak itt Sopronban.”

Rátérve a hangversenyre, erről így számol be a cikk: „Régi és kedves szokásához híven Király Péter mester az idén is egy nagyszerű házihangverseny keretében búcsúzott el nagyszámú híveitől. Mintegy harminchatan gyönyörködtek magának a mesternek és Müller Jánosnak színdús négykezes zongorajátékában (Szent István uvertűr), Hoffmann Jánosné melegcsengésű, kultúrált énekhangjában (a fent említett Graduale), a zongoratrió mesteri előadásában, amellyel Jausz Ottó, Wanek Károly és Struglitzné Hämrich Lujza szerzett nagy élvezetet a hallgatóságának.”

158A házihangverseny után a humoráról híres Király-König anekdotáival szórakoztatta a vendégeket, „emlékirataiból” olvasott föl vidám részleteket. „Hol magyarul beszélt, hol németül, hol az ő sajátos, kacagtatóan eredeti kevert nyelvén, hogy hallgatói alig tudtak betelni vele.”

Kárpáti cikkét így fejezte be: „Viszontlátásra a jövő vakációban!”

Ez a viszontlátás 1939 nyarán még elkövetkezett, de egyben ez lett Király-König Péter utolsó soproni nyaralása. Ősszel a soproni lapok örömmel adtak hírt a Szent István oratórium országos pályázaton elért sikeréről.²⁰⁽¹¹⁵⁾ „Mi, soproniak – írta a *Sopronvármegye* – örülünk annak, hogy Király Péter művészete ismét ily szép elismerést nyert, mert hisz mi Király Pétert büszkén félig-meddig soproninak tekintjük.”¹⁸⁽¹¹⁶⁾

1940 nyarán már nem pihenhetett és nem alkothatott szeretett városában Király-König Péter. Hetvenedik születésnapja előtt két héttel, május 13-án agyvérzés oltotta ki életét.

*

Móra Ferenc, aki gyakran pihent Makón, barátjának, a műveiben is fölemlegetett Diósszilágyi Sámuel kórházi főorvosnak vendégszerető házában, s kertjének ihlető csöndjében számos művét alkotta, többször is vallotta magát félig tréfásan „tiszteletbeli makainak”. Azt hiszem, Király-König Pétert joggal láthatjuk el ennek analógiájára a „tiszteletbeli soproni” epitetonjával.

Özvegye, amikor férje soproni tartózkodásai ügyében érdeklődtem tőle, azt írta: „Annyira megszerette Sopront, úgy érezte, mintha hazamenne... nemcsak ő rajongott Sopronért, de a soproniak is meleg szeretettel vették körül.”

S hadd örökítem meg befejezésül azt az anekdotát, amit Király Péterné őrzött meg emlékezetében. König Péter mesélte, hogy megjelenésében és művészkalapjával rendkívül hasonlított Storno Ferencre. Gyakran megesett, hogy a soproniak így köszöntötték őt: „Guten Tag, Herr Storno!” Sőt, amikor tiltakozott, hogy ő nem Storno, azt felelték: – Ach, Sie machen ja nur Spass!

*

König Péter életműve ugyan nem tartozik a magyar zeneművészet első vonalába, de a hazai zeneoktatás és énekkari kultúra, valamint az egyházzene történetében tisztos hely illeti őt meg. Juhász Gyula szövegeire írott kóruművei közül néhány ugyancsak megérdemli, hogy ne feledkezzünk meg alkotójukról.

Péter László

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból

159 Soproni árszabás a 17. Századból

A közlendő árszabás a már korábban közölt (Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Corpus statutorum V/1. 389–406. és Winkler Elemér: A soproni céhek története a XV–XIX. században.) 1724-es Sopron megyei árszabás mellékleteként található meg a Soproni Levéltárban Lad. XXXI. Num. 23. jelzet alatt. A terjedelmes 1724-es árszabás összeállításához felhasználták a korábbi limitációk másolatait, így a most közlendő magyar nyelvű és még két német nyelvű példányt is, melyek mind a 17. századból valók, amint azt nyelvezetük és felhasználási alkalmuk is bizonyítja. E 17. századi árszabások között igen közeli a rokonság, illetve a magyar nyelvűnek pontos mását olvashatjuk németül a mindkettőben előforduló mesterségek esetében, de a német szövegű ki van bővítve a magyar és német szabók, kovácsok, aranyművesek, balfi fürdősök, bécsi lerakati áruk, nürnbergi áruk munkáinak és árainak felsorolásával. A másik német nyelvű szövegbe pedig be vannak írva az új árak és áru-megnevezések is.

Az árak megállapítását a középkoron át a város tanácsa végezte, különösen az élelmiszerek, hús, kenyér dolgában, másrészt a céhek terjesztették a tanács elé áraikat jóváhagyásra, amire azután vigyáztak is, nehogy valaki olcsóbban merje közülök adni az áruját. Országos szinten csak az élelmiszerek árával foglalkozott időnként az országgyűlés, de akkor is elsősorban a katonaság élelmezése érdekében tette. A sok viszály és üzérkedés letörésére és a polgárság, majd a 17. században a falusi lakosság érdekeinek védelmére a város és a megye is hozott árszabályokat, és azok szigorú betartását büntetés előírásával igyekeztek elérni. Hivatalosan 1625-ben ad jogot az országgyűlés a vármegyéknek limitációk készítésére, melyet 1659-ben megerősítenek. Természetesen a kor zavaros hadiállapotában nem sok foganatja volt a megyei árszabásoknak, de a városiak miatt is állandó a viszály a tanács és a mesteremberek, céhek között. E viszályok megszüntetésére és a céhek túlkapásainak megakadályozására hozzák a törvényt 1715-ben, mely jogot ad a tanácsnak, hogy a túl magas céh felvételi díjakat korlátozza, és a céh akarata ellenére is felvétethessen mestert a hivatalosan megszabott felvételi díj lefizetése mellett, valamint súlyosan megbüntesse az árszabás ellen dolgozókat és ellenszegülőket. Ezekkel a lehetőségekkel élve készült a Sopron megyei árszabás 1724-ben, melyhez azonban a korábbi árszabások adatait is figyelembe vették.

Ebben az időben már jelentkeznek az egységességre való törekvés több megyében is. Így a szombathelyiek, pozsonyiak és a Zala megyeiek árszabásai azonosak vagy közeli rokonságban vannak a soproni szövegével, mely időrendben a szombathelyi után következik (Corpus statutorum V/1.).

A soproni szűcsök ónkupája.
1653. Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

A közlendő árszabás jelentőségét elsősorban nem az árak alakulásának bemutatásában látjuk, hanem abban, hogy ezek fényt vetnek a korabeli élet hétköznapijaira és ünnepeire, a főúri és városi polgári, valamint a paraszti életre egyaránt, és nem utolsó sorban képet alkothatunk 1600-évi iparágak mestereinek munkájáról is. Az árszabásról a város külföldi kapcsolatainak egy részét is kiolvashatjuk pl. a posztónyírók limitációjából, ahol a brassói posztó mellett a bergamói (lombardiai tartományban), londoni, görblitzi (Poroszország), morvaországi posztók is szerepelnek; máshol a görög, cseh és lengyel áruk tanúskodnak a távolabbi kapcsolatok mellett. Másrészt világosan tárul elénk a főúriak és városi polgárok fényűző, illetve jómódú élete, szemben a falvak jobbágyainak szegényes viseletével, lakásának felszerelésével. Egy főúri pegyvét süveg árán pl. egy hajdú és egy paraszt-asszony vehetett magának ködmönt, ráadásként pedig még egy szürdölmányt. A Fertőn való halászat a nagyhálóval természetesen elsősorban a földesurak ellátását szolgálta, a köznép pedig jobbra a mocsaras-lápos területeken könnyen fogható csikot fogyasztotta, amit azonban az urak sem vetettek meg.

Az alább következő tizennégy mesterség készítményeinek és árainak felsorolása helytörténeti, néprajzi és gazdaságtörténeti szempontból egyaránt érdeklődésre tarthat számot.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Kalmarok Limitacioja

Kalmarok Limitacioja

Az jo fele borsnak funtjat	dr. 90.
A keöz(önséges) borsnak funtiat	dr. 70.
Jo fele safrannak lattiat	f. 1. dr. 20.
Keoz(önséges) safrannak lattiat	dr. 60.
Alab valo safrannak lattiat	dr. 48.
Egy funt giómbert	dr. 45.
Egi lat szekfüet	dr. 16.
Egi lat szereczen dio viragot	dr. 16.
Egi funt riskasat	dr. 22.
Egi funt faolait	dr. 36.
Egi funt Mondolat (mandulát D. O.)	dr. 60.
Egi funt Jo fele czukort	dr. 90.
Kőzönseges czukort	dr. 75.
Tengeli szőlőnek funtiat	dr. 22.
Muskotal szőlőnek funtiat	dr. 40.
Egi lat vörös avagi Zold viaszszat	dr. 4.
Egi konc irnia valo fő paparossat (papirost D. O.)	dr. 10.
Alab valott	dr. 8.
Egi veg igen szep vikeni gallost	f. 9.
Közep szerút	f. 7.
Alab valonak veget (végit, végszám D. O.)	f. 4. dr. 50.

Egi Veg Silesiai vasznat kiben 15 reff vagion	f. 3.
Mivel az vaszon nem mind egiaraniu es egik veg kissebb az masiknál ahoz kepest nevezet Taxaja nem lehet. Az Jo fele Len vaszonnak refit	dr. 18.
Közep szerűnek	dr. 16.
Temerdekjebnek	dr. 15.
Vikeni kender vászonnak refit	dr. 12.
Az temerdekének	dr. 11.
Varrani valo seliemnek es sinornak lattiat	dr. 60.
Teles (? teljes) seliem sinornak refit avagi.....?	dr. 32.
Közep szerűnek	dr. 28.
Keskeni sinornak	dr. 20.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Bognarok limitacioia.

Bognarok limitacioia.

Egi öreg fa kereket vas ala valott	dr. 70.
Egi első tengilt rudastul	dr. 70.
Egi hatulso tengelt agastul	dr. 50.
Egi szep koczi oldalt sragliastul	f. 1. dr. 60.
Alab valott	f. 1. dr. 20.
Egi fürgetőt	dr. 14.
Ket rakonczat	dr. 4.
Egi kerek ui (uj) fottiaival ha o (rég) kerekbe foraszak	dr. 8.
Egi kerek agatul avagi külűtül	dr. 5.

Egi hoszu nioitotul (nyujtóért D. O.)	dr. 20.
Kissebtúl	dr. 14.
Egi ui eke gerendelt	dr. 30.
Egi koczi lóczótt	dr. 6.
Paraszt lóczótt	dr. 4.
Eőróg Tarszekerhez valo oldalt	f. 1. dr. 3.
Ket taliga kereket	dr. 70.
Tengeliyet egieb szerszamaval	dr. 25.

**1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból /
Áchok es Kőmivesek nap szama.**

Áchok es Kőmivesek nap szama.

Egi acz legeni nap szama etel ital nekünt	dr. 24.
Egy Acz Mesternek nap bere etel ital nekünt	dr. 28.
Kőmives legennek hasonlokeppen	dr. 24.
A Mesternek	dr. 28.
Mesz avagi keő hordonak a ki az keőmives kezehez szolgal	dr. 16.

**1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból /
Köteljartok rendi**

161 Köteljartok rendi

Hat eólni hoszu hatulso rudazo keőtelet	dr. 50.
Negi eólni hoszut	dr. 32.
Elő rudazo keőtelet	dr. 24.
Eőreg hoszú erős Istrangnak bokrat (párját D. O.)	dr. 20.
Kissebnek	db. 16.

Eőreg őkör Istrangot	dr. 4.
Kőzép szerút	dr. 2 1/2
Kissebet	dr. 1 1/2
Ruha szarazto kőtelnek őlit	dr. 2.
Kőzép szerűnek	dr. 1 1/2
Kisseb avagi vikonniabnak	dr. 1.
Vikonniabnak ket őlit	dr. 1.
Sák madzsagnak őlit kőzép szerűnek	dr. 1.
Egi eől putten szeles keőtelnek őlit	dr. 6.
80 eőlni hoszu fertő halohoz keőtelet (kőzel 160 m hosszu kerítőhálóhoz D. O.)	f. 2. dr. 40.
Egi fertali szőőr kőtelet	dr. 50.
Egi eőreg harang keőtelet	dr. 70.
Kender ostort	dr. 2.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Barbiliok Limitatioja.

Barbiliok Limitatioja.

Egi Fei tarollastul	dr. 8.
Egi fey mosastul	dr. 4.
Egi Err vagastul	dr. 8.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Fazokasok avagi Gerenczerek Limitacioja

Fazokasok avagi Gerenczerek Limitacioja

Mazas fazakoknak szazat	f. 1. dr. 20.
-------------------------	---------------

Ket fülű eőreg fazokat	dr. 16.
Kőzep szerút	dr. 12.
Három funt hushoz valo fazokat	dr. 2.
Két funthushoz valo fazokat	dr. 1.
Tot (tót D. O.) szűrű fazokaknak szazat	dr. 80.
Veőrős fazokaknak szazat	dr. 70.
Egi nagi eőreg bugiogos Korsott	dr. 6.
Kőzep szerút	dr. 4.
Kissebet	dr. 2.
Egi paraszt vőrős kalihat (kályhaszemet D. O.)	dr. 2.
Egi dúpla kalihat	dr. 4.
Egi kaliha öltetetistul (ültetéstül, rakástól, D. O.)	dr. 1.
Egi Zold kalihat	dr. 6.
ueltetéstül	dr. 1.

A soproni magyar cipészek céhpeccéje

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Fördösők Limitatioia.

Fördösők Limitatioia.

Egi kadtul az meli ember haiat (haját D. O.) el taroltattia es magat meg kópöliösteti ad az fördösnek	dr. 12.
Egi kadtul kópöliőzés nekúnt	dr. 6.
162Egi viz hordonak es merőnek italpenz	dr. 1.
Feordős legyenek ital penzt jo akarattiabul az ki mint ad szabad vele.	
Egi ökőr pasztor feje borotvalastul	dr. 4.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Sait, Giertia Hey, es Vai Limitacioia.

Sait, Giertia Hey, es Vai Limitacioia.

Che (cseh D. O.) orszagi saitnak funtiat	dr. 12.
Juh saitnak funtiat	dr. 8.
Holendi (Hollandi D. O.) saitnak funtiat	dr. 32.
Egi funt haiat (hájat D. O.)	dr. 20.
Egi funt giertiat (gyertyát D. O.)	dr. 10.
Egi funt szapant	dr. 12.
Egi funt vajjat	dr. 22.
Egi funt Iros vajjat	dr. 16.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Timarok Limitacioia.

Timarok Limitacioia.

Nagi es öreg Jartot eőkörbörnek keőteset. (Egy kötés = 10 db kikészített bőr D. O.)	f. 8. dr. 40.
Kissebnek és alab valonak	f. 7. dr. 20.
Tehen es Tuliok jartot börnek bokrat	f. 6.
Egi öreg Jartatot borgiu bort	dr. 65.
Kisseb szerűt	dr. 55.
Eőrők (öreg D. O.) Jartatot Juh bort	dr. 55.
Kissebet	dr. 45.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Szúr Szabok Limitatioia.

Szúr Szabok Limitatioia.

Egy Eőreg kőpőnieget	f. 2. dr. 40.
Keőzep szerű kőpőnieget	f. 1. dr. 60.
Kissebet	f. 1.
Egi dolman szűrt	f. 1. dr. 40.
Keőzep szerűt	f. 1.

A soproni csizmadiák cégpecsétje, 1655.
Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Seőchők Limitacioia (szücsők).

Seőchők Limitacioia (szücsők).

Egi haidúnak valo dolman keődment	f. 1. dr. 50.
Keőzep szerút	f. 1. dr. 25.
Kissebet	f. 1.
Egi paraszt aszoni ember keődment	f. 2.
Irhassan	f. 3.
Eőreg embernek valo mente bellestül (bélelésért D. O.)	dr. 80.
Keozep szerú mentetül	dr. 60.
Aszoni embernek valo szep es eőreg pegivet süveget	f. 4. dr. 40.

Alab valott	f. 2. dr. 40.
Paraszt pegivet süveget	f. 1. dr. 80.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Vargak Limitacioia.

Vargak Limitacioia.

Paraszt embernek valo nagi eőreg kettős talpu es egyszer varrot Tehen 163bőrből csinalt sarut (hosszúszárú lábbeli D. O.)	f. 1. dr. 60.
Borju bőrből csinalt eoreg kettos talpu sarut	f. 1. dr. 40.
Egies talpu rövid szaru sarut	f. 1. dr. 20.
Magas talpu kordovan sarut (kecskebőrből D. O.)	f. 3. dr. 20.
Eoreg embernek valo czipellest	dr. 55.
Keözep szerű paraszt czipellest	dr. 40.
Kissebet	dr. 30.
Aszoni embernek valo eőreg czipellest	dr. 40.
Eőreg Aszoniember sarut borjubőrből	f. 1. dr. 20.
Keözep szerűt	f. 1.
Egi par kiczin sarut	dr. 80.
Borjubőrből csinalt eőreg aszoni ember sarut az melinek az szarat be szoktak fűzni	f. 1.
Juh bőrből csinaltnak pariat	dr. 80.
Keözep szerűt borju bőrből fűzött szarut	dr. 80.
Barani avagi Juh bőrből	dr. 70.
Kisseb szerűnek parjat Borjubőrből	dr. 60.
Juh bőrből	dr. 50.

Kordovan czipellesnek keőteset Niderlandi bőrből czinalt harmos talpra es szepen megh tűzött kőrniűl	f. 1. dr. 20.
Keöz talpra czinalt kordovan czipellesnek parjat	f. 1.
Tűzetlen kordovan czipellesnek parjat	dr. 80.
Egi eőreg szaru (saru D. O.) feielléstűl Tehen bőrből	dr. 55.
Ha kisseb	dr. 45.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból / Sziartok Limitatioia.

Sziartok Limitatioia.

Egi kőzep szerű hamat egi lora valot	f. 1. dr. 20.
Kissebet	f. 1.
Egi par Niakba veteőt	dr. 80.
Egi dupla feket	dr. 70.
Egi kereszt giőplűt (féket D. O.) keöz zablaval	dr. 60.
Magiar forman czinalt czifra onazot (ónozott D. O.) fiket tzatos Zablaval	f. 1. dr. 20.
Allasbeli őreg keőtő fekőt	dr. 50.
Szijazat vankosos hevedert	dr. 80.
Szijazatlan hevedert	dr. 30.
Egi par keöz fek szarat	dr. 10.
Chatossan	dr. 16.
Egi eőreg keöz húvelet	dr. 4.
Kissebet	dr. 2.
Negi lohaito eőreg ostort koczisnak valot	dr. 32.
Ket Lo haito ostort	dr. 20.

Egi kiczin ostort	dr. 6.
Eőkőr haito öreg ostort	dr. 10.
Kiczin ostort	dr. 9.
Nemet hamba valo dupla es sziles oldal szíjnak kóteset	f. 1. dr. 13.
Köz odal szíjnak kótiset	dr. 80.
Harom hoszu sudarat	dr. 4.
Hatot rovidebbet	dr. 4.

**1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Soproni árszabás a 17. Századból /
Posztometők Limitacioia. (Posztómetszők, posztónyirók.)**

Posztometők Limitacioia. (Posztómetszők, posztónyirók.)

Chimazinnak refit (bergamói szövet D. O.)	f. 3. dr. 75.
Rassanak (szoknyának való lágy brassói szövet D. O.)	f. 2. dr. 80.
Carasianak (erős, durva posztó D. O.)	f. 1. dr. 20.
Saianak refit (sűrű szövésű posztó D. O.)	f. 2. dr. 70.
Stametnak (bársony D. O.)	f. 1. dr. 80.
Jo fele Maiszernak refit (Meissen-i ? D. O.)	f. 1.
Keoz Maiszernak	dr. 80.
Jo fele Septunak es Landisnak refit (londoni szövet)	f. 1. dr. 80.
A alab valonak	f. 1. dr. 60.
Zöld es feier kontulanak refit	dr. 65.
Vörös es fekete kontulanak	dr. 50.
Pranni (?) posztonak refit	dr. 32.
Gerliczinek (Görlitz-i posztó, Poroszorsz. D. O.)	dr. 40.
Morvai posztonak	dr. 60.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / A lózsi–peresztegi csata

164A lózsi–peresztegi csata

A történeti munkák lapjain ritkán találunk említést a lózsi-peresztegi csatáról, amely 1273 júliusában folyt le II. Ottokár cseh király csapatai és a várjobbágyokból összegyűjtött magyar hadsereg között. Pauler Gyula: „A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt” című munkájában tesz említést az ütközetről, azonban ennek a lefolyásáról bővebb magyarázatot nem ad.¹⁽¹¹⁷⁾ Forrásul egy 1274-ben megírt oklevelet használ fel, amely tulajdonképpen nem is a csata leírását tartalmazza, hanem a csatában részt vett Pécz Lukács várispán Benedek fiának hőstetteiről szól. Ez a Benedek a cseh király, II. Ottokár elleni harcokban több alkalommal „dicséretesen harcolt”, többek között a lózsi-peresztegi ütközetben is nagy vitézségről tett tanúságot, amiért a király a hú szolgálatai jutalmazásául a zalai vártól elvett Vindornya-Szölös birtokot adományozza neki.

Természetesen most már az érdekel bennünket, hogyan és miért jutottak el II. Ottokár hadai a nyugati határ felé.

IV. László uralkodása a történetírók megállapítása szerint zavaros körülmények között kezdődött. A nyugodt belpolitikai élet kialakulását az oligarchák küzdelmei akadályozták meg. Alig csillapodtak le a belpolitikai viszályok, alig foglalták el helyüket az új méltóságok, máris kívülről jövő ellenségekkel kellett felvenni a harcot. Győr várát osztrák csapatok foglalták el. Az új koalíciós kormánynak első feladata volt, hogy Győrt felszabadítsa az osztrákok megszállása alól. Sereget gyűjtöttek össze, többek között soproni várjobbágyokat is, és a város véres harcok után visszakerült a magyar király hatalmába (1273. június közepén). A cseh király sem akarta elmulasztani a magyar határvidékek megtámadását és azoknak elfoglalását. Meg is indította csapatait hazánk ellen. Könnyű szerrel foglalta el Pozsonyt, Nagyszombatot, majd híres fahídján, valamivel Dévény alatt átkelt a Dunán. A városok elfoglalása és a Dunán való átkelés ellenállás nélkül történt, mert a magyarok megfutamodtak, menekültek a csehek és ezek szövetségesei, a németek elől. II. Ottokár bevette Óvárt, majd Győrt szállta meg. A király seregei itt nem álltak meg, hanem Győrszentmárton irányában folytatták diadalmas útjukat. Azonban itt ellenállásba ütköztek. Pécz Gergely királyi parancsra embereivel szembeszállt a csehekkel. Ez az ellenállás váratlanul érte az előrenyomuló ellenséget, s a csata a csehek vereségével végződött. Ekkor a cseh király taktikát változtatott. Megmaradt katonáit visszavonta, és Nyugat felé, a Fertő tó felé fordult. Csapatai ütközben kisebb várakat dúltak fel és területeket pusztítottak. A cél Sopron elfoglalása volt.²⁽¹¹⁸⁾

Hogy a soproni ütközetig mi történt, kik álltak a magyar hadsereg élén és milyen hőstetteket vittek végbe, arról beszéljen az 1274-ben kiadott oklevél. „László, isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Croatia, Ráma, Szerbia, Gallícia, Lodoméria, Comania és Bulgária királya minden keresztény hívőnek, aki a jelen levelünket olvassa, örök üdvösséget az urban. Mindenkinnek tudtára akarjuk adni, most és mindenkorra, jelen soraink erejénél fogva, hogy figyelembe véve Pécz Lukács várispán Benedek fiának hűségét és

érdemes szolgálatait, amiket országunk kisebb hadjárataiban magát a szerencse forgandóságának kitéve számunkra szerencsésen véghezvitt, és különösképpen latbaesvén részéről az a szolgálat, amit akkor tett, mikor országunk hadseregét a cseh király birodalmába küldtük és zászlósuraink igazában nem tudták, vajon a cseh királynak van-e hadserege vagy nem, ugyanezek küldték el az említett Benedeket is, aki a szerencse kezére bízván magát igazi hírt hozott ezeknek az előbb említett cseh királyról, és midőn harcrakeltek, a hadseregben [165](#)mindenki szeme láttára vitézül harcolt. Éppen midőn magát Benedeket János soproni várispánnal együtt a soproni határ megvédésére küldtük, ez a Benedek a szembejövő ellenséget megtámadva egy nagy zászlót tartó katonát, aki bátran szemberohant vele, lándzsautéssel sebesített meg. Mikor ugyanebben a küzdelemben is, a cseh király hadserege legyőzve megfutamodott, az említett Benedek a menekülők közül nagyon sokat megölve, egy igen előkelő katonát ejtett foglyul. Idők multával, amikor a cseh király Győr vára előtt tábort ültött, az említett Benedek Dénes nádor zászlaja alatt harcolva az ellenfél csapatából egy jó katonát megsebesített, miután előzőleg már két katonát megölt. Éppen az említett János soproni várispán társaságában Pereszteg falunál, mikor a cseh király hadseregének egy kis része legyőztetett, ez a Benedek dicséretes teljesítményt vitt végbe a harcban. Egyébként midőn az említett János egy Lózs nevű helységben a cseh király hadseregének nagy sokaságát legyőzte, a gyakran említett Benedek, félretéve a halálfélelmet, maga elé tartott hajítódárdájával megtámadta a szembejövő ellenséget, egy katonát dárda ütéssel a többiek szemeláttára megölt, s még egy másik katonát is. Tudniillik ebben a küzdelemben győzte le az olmützi püspök hadseregének hadnagyát, dicséretesen harcolva, ezen kívül Dénes nádor vezérlete alatt Detrekő-vár alatt, [3\(119\)](#) mint bátor katona harcolt. Mi tehát a magunkra vállalt királyi méltóság kötelezettségeinél fogva kötelesek vagyunk az ő ilyenfajta szolgálatait megjutalmazni, zalai várunk egy földterületét, amelyet Vindornya-Szőlősnek hívnak, hasznaival és egész tartozékaival ennek a Benedeknek és rajta keresztül örökösöknek és az örökösök utódainak adtuk, ajándékoztuk és átruháztuk, hogy örök joggal és visszavonhatatlanul békésen birtokolja. Ennek a földnek tényleges birtoklásába magát Benedeket, hű emberünk, az Eneruh-falubeli Benedek által, a zalai konvent apátjának tanuskodása alatt, a szomszédos földtulajdonosok jelenlétében, akik nem mondanak ellen, miként ugyanennek a conventnek a levele világosan tanúsítja előttünk, beiktattattuk.”[4\(120\)](#)

Az oklevél tanúsága szerint a lózsi és peresztegi ütközetben a főhadsereg, amelyet maga a király vezetett, nem vett részt, csak a hadsereg egyes egységei, mégpedig az olmützi püspök katonái jutottak el fosztogatás és gyujtogatás közben Lózsra és Pereszteg alá, ahol János soproni várispán, akinek beosztottja volt az oklevélben szereplő Benedek, útját állta a kóborló hadseregnek, és végzetes csapást mért rájuk.[5\(121\)](#) Az elkalandozó csapatok mellett vall az a tény is, hogy miként a jelenben, úgy a múltban is ez a két falu távolesett a főútvonaltól. A főcsapat – Pauler szerint – a király vezetése alatt a Fertő déli részén vonult, és célja Sopron várának megközelítése, majd ennek bevétele volt. El is jutottak a város alá. Az ostromot maga a király irányította, de a derék soproniak most is, mint a későbbi századokban, hősiességgel védekeztek a túlerővel szemben, végül is a várnagy árulása folytán a város az ellenség kezére került. II. Ottokár itt sok zsákmányt szerzett magának és ezekkel megrakodva a Vulka folyón átkelve hagyta el az országot.[6\(122\)](#)

A két helységben, Lózson és Pereszteg alatt lefolyt harcok emléke idők folyamán a feledés homályába merült. Egyik falu életében sem találunk olyan nyomot vagy elnevezést, amely ennek az ütközetnek az emlékét megőrizte volna.

Mikó Sándor

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Ney Ferenc emlékezése Sopronra és Frankenburg Adolfra

166 Ney Ferenc emlékezése Sopronra és Frankenburg Adolfra

A soproni táj és városkép sok kedves emlékekkel gazdagítja az itt élőket és az ide látogatókat. Az eltávozók mindig szívesen gondolnak vissza Sopronra, az itt szerzett hatások egy életre szólóknak.

Ney Ferenc, a XIX. század egyik haladó gondolkozású és igen tevékeny pedagógusa, a magyar óvodaiügy első tudományos fejlesztője, ifjúsági és tanügyi író, az első pesti kisdédóvóképző intézet igazgatója életének első néhány esztendejét Sopronban töltötte, és idősebb korában is kedves meglepéssel emlegeti a soproni esztendőket emlékeit.

1814-ben született Pesten; három éves korában, 1817-ben költözik édesapjával Sopronba, Székesfehérvárról. A városban él 1822-ig, majd Szombathelyen telepednek le, ahol gimnáziumi tanulmányait is végezte. Bécsben orvosnak készül, de oklevelet nem szerez. 1841–44 között a Világ c. lapnál újságíró, de kedve a pedagógus pályára irányítja. 1844-ben a Tolnáról Pestre helyezte a kisdédóvóképző intézet igazgatójának nevezik ki. 1848-ban a Magyar Nevelési Társaság és az első egyetemes tanügyi kongresszus elnökévé választják. Ebben az évben jelenik meg „A népnevelés hatása a magyarhon népeinek erkölcsiségére” című munkája, amiben bátran, elsőnek követeli az óvodák felállítását az egész országban általánosan. „...most a kisdédóvást – a köznevelés ezen alapját – már nem bíznám csupán jótékony szívű egyesek vagy társulatok véletlen vagy esetleges jószándékára, hanem egyenesen állami intézményül ajánlanám és követelem, hogy a státusz legfőbb felügyelése és intézkedő hatalma alatt az ország minden községe kisdedeinek illő oktatása és neveltetéséről gondoskodni tartozzék...”

A nevelés az általános műveltségi színvonal és a szabadság fogalmát összefüggő, egymást feltételező egésznek tekinti. Helyesen érti meg, hogy az elnyomás elleni harc egyik nélkülözhetetlen fegyvere a műveltség és a kultúra terjesztése, és hogy a nevelés hosszú ideig tartó, szakadatlan ráhatás.

A szabadságharcban mint hadnagy harcol, amiért az önkényuralom idején bebörtönzik. Szabadulása után folytatja pedagógiai tevékenységét, 1858-ban tudományos munkássága elismeréséül a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, 1861-től a budapesti belvárosi főreáliskola igazgatója 1889-ig, haláláig. Számos jelentős pedagógiai munkát írt, főleg az óvodai nevelés didaktikájáról. Költeményei, eredeti és fordított elbeszélései, politikai, társadalmi, közművelődési, esztétikai cikkei, kritikái számos folyóiratban és évkönyvben jelentek meg. A Nemzeti Színház számára operaszövegeket fordított, színdarabokat írt, amelyek közül többet bemutattak. Mint ifjúsági író is ismert. Sopronban töltött gyermekkorára 1882-ben így emlékezik vissza:¹⁽¹²³⁾ „...Atyám nagyon szeretett, de nem tarthatott magánál egy ilyen apró jószágot, ki még sok és folytonos gondoskodásra szorul, elhelyezett tehát egy ismerősnél, akit Spitzkának hívtak, szabó mester és egy cseh eredetű német...”²⁽¹²⁴⁾ Voltaképpen nem is rossz emberek Spitzkéék, de azért visszakerült minduntalan zsenge lelkem elé a fehérvári bácsi és néni s elborultam. Rágódtam az elmúlt napok emlékein... Napos világos lakás helyett: komor, sötét szoba, verőfényes udvar, finom homok helyett: szálkás görcsös padló, vigan mozgó, rezgő szövöszék helyett: üreges varrószék és mogorva némaság. Ami a legfőbb, a kedvesen hangzó, megszokott »Ferkó« megszólítás helyett »Frici«. Atyám minden este meglátogatott, tudakolta hogyléteimet, megcsókolt és elment. Milyen élénken emlékezem a termetes tölgyfaasztalra, mely alá kuporodtam szedegetve a hulladék posztót és selyem darabokat... A legkedvesebb helyem az iskola volt. Kezdetben nagyon nehezen másztak a fejembe a német betűk kacskaringós, szálkás hegyes, szögletes alakjai, de tul ¹⁶⁷e nehézségeken játék volt a tanulás. Examenen csak úgy pörgött a nyelvem németül. Olvasni magyarul is tanultam valamicskét. Ez Kár József főtanító

érdeme mert hivatalosan nem sokat törődtek a magyarsággal...”

Kár József volt az első soproni tanító aki a reformkorban először magyarul tanított. Síremléke az öreg Szt Mihály temetőben megvan.

„Ez a tanító nagyon kedves tanítványának tartott engem. Csak a jobb tanulókat, akik rá is értek egy kis mellékfoglalkozásra, szokta maga mellé venni segédekül selyemhernyó tenyésztésre.

Télen fonogattuk a szalma gyékényeket, nyáron lestük a petékből kikelő hernyócskákat. Elhelyeztük a gyékényre, tápláltuk eperfalevéllal, később a gubók legombolyítása pompás mulatsággal szolgált. A munkálatoknál én lettem az egyik fő inspektor. Ime az elemi tanító milyen hasznosan tudta elfoglalni magát és növendékeit is. Mai napság azon panaszkodnak a tanítók, legalább a városiak, hogy nem érnek rá semmire. Vajon mi lehet ennek az oka?...” Talán az elméleti oktatás és a gyakorlat összekapcsolásának első spontán feltűnése ez Sopronban.

„...valóban hálára kötelező az, hogy emlékeim nemesebb csirái Sopron kebelében fakadoztak. Még az a körülmény is hálára kötelez, hogy a rémes álomlátások sötét örvényéből kelt ki az a világos határozottság, mely szilárdan nevelt, a gondolkodás fénye: hogy gyűlölök minden babonát és mindent, ami avval rokon és határos. Ez tehát az aranyláncszem, mely emlékeimet Sopron városához köti. De a hosszú és visszakanyarodó láncszem utolsó karikája, az öröm feszlő rózsakelyhe, a vénség öröme. S miben áll ez az öröm? Volt már szerencsém jelezni, hogy annak mintegy kipattanására Frankenburg Adolf tanuló társam és barátom soproni működése a magyar szellemű körben adta az alkalmat.

De hogy ez világos körvonalakban tűnjék elő, be kell kapnom a kanyargó láncba és annak még az elején, közel a gyermekévekhez fűződött szemecskéjét megragadom, talán éppen azt, mely valódi gyöngyül ragyog a fűzérben, t. i. miképpen és milyen alapon keletkezett a mi barátságunk.

Volt nekünk ifju éveinkben az akkori filozofiai tanulmányok osztályaiban egy társaságunk – ma önképzőkörnek nevezik – a Magyar Társaság, melynek Adolf barátom volt az éltető lelke. Szép intézmény vala ez a Magyar Társaság, mely évek óta állott fent a liceumi ifjuság körében. A liceumi első évem idején az ifjusági elnök Tolnai Károly, titkára vagyis főjegyzője Frankenburg Adolf vala. Itt ezen társaság kebelében kezdett kinyilvánulni: kiben lakik önálló erő, kit ihlet teremtő szellem, kit milyen irányban hajtának a lelkén visszatükröződő eszmék. Ki bír önön eszméinek irányt szabni és azokon uralkodni.

Ez a kör kicsinyben az élet iskolája volt. Mint mikor a villanyozó gépet körülállva, mindnyájunk idegeit egyszerre rázta meg a villamos szikra ütése, ekkép cikkázott át a Magyar Társaság minden tagján ama csodatevő lángsugár, mely a nemzeti önérték és honszeretet szentelt tűzhelyéről kiindulva fel melegíté, átteremté velemennyiünk keblét.

Midőn egyik társunk, a szemüveges Frankenburg felolvasta tolláról serkedett »Hushagyó keddről szerdára maradt árva fánk viszontagságait«, általános örömmel fedeztük fel benne a jövő humoristáját. Közös vala itt minden: gyűlés, könyvtár, munka és öröm. Csak itt készülhettünk fel arra, hogy később az élet viharában is csodálattal adózzunk Széchenyi főséges tervének és Petőfi költészetének elragadó szárnyain repüljünk fel a csillagos egekbe.

Ime ez a rózsakelyhekből alakult láncszem mely öreg napjaim egyik öröme visszavon Sopron kies tájaira.

Azt a szikrát mely közösen gyújtá fel keblünket az ifjusági társaságban, hosszú irodalmi működés után

Frankenburg átültette egy újabbkori, higgadt férfiakból álló társaságba...”

Ney visszaemlékezése fényt vet Frankenburg fiatalkori irodalmi tevékenységére, azonban az említett Magyar Társaság nem azonos a soproni Magyar Társasággal, amelyet Kis János alapított 1790-ben. Ney a gimnáziumot Szombathelyen végezte, együtt járt ott Frankenburggal a liceumban. Ney emlékezésében összefonódik a soproni és a szombathelyi emlékek képe. Frankenburg Adolf önéletrajzában, az „Őszinte vallomások”-ban **168**említi Ney Ferencet és a szombathelyi Magyar Társaságot:

„A Magyar Társaság Szombathelyen, tagjai a bölcsészeti tanulmányok első és másodéves hallgatói voltak. Elnököt jegyzőt és gazdát a magok kebeléből választottak. A jegyzői hivatalt a második félévben én viseltem. Minden héten kétszer, de néha többször is összegyűltünk a liceum termében s ez alkalommal saját műveinket vagy másokéit felolvastam, azokról írott vagy szóbeli véleményünket a következő ülésben terjesztettük elő. Minden tanév végén megjelent évkönyv, mellyben a szótöbbséggel legjobbnak találtatott művek szerzőik által beirattak, jóforma vastagságra terjedt, s nem egy munkát foglalt magába... Felszólításra humorisztikus elmefuttatást írtam egy hamvazó szerdára visszamaradt fánknek viszontagságairól, s akkoriban (1830-ban) nagy kedveltségnek örvendett Kisfaludy-Auróra-ba küldtem.

A társaság jobb és kitűnő tagjai közé tartozott Ney Ferenc barátom is, utánam járt egy iskolával, a mi egyébiránt nem akadályozta hogy jeles tehetségeit elismerve figyelemzetéseit szívesen ne fogadtam volna.” Frankenburg szavai eloszlatnak minden félreértést és megoldják Ney emlékezéseinek ellentmondásait.

Simkovics Gyula

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Vízzsabályozási egyezség Sopron vármegyében 1696-ból

Vízzsabályozási egyezség Sopron vármegyében 1696-ból

A Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztályának (Levéltárak Országos Központjának) megbízásából 1957 őszen tanulmányozni volt alkalmam a jugoszláv levéltárakat. E tanulmányútam során jutottam el a Jugoszláv Tudományos Akadémia levéltárába, Zágrábba.

A levéltárak anyagának anyagának csupán futólagos tanulmányozása során szemembe ötlött a XVI. századból származó, mintegy 50 db magyar nyelvű levél. A levelek mellett találtam ezt a XVII. század végéről, pontosan 1696. július 31-ről kelt egyezséget, amelyet az alábbiakban betűhíven közlök.

A szöveg fotómásolatát – e közlemény kéziratának leadásával egyidejűleg – végleges megőrzésre a Soproni Állami Levéltárnak ajándékoztam. A fotómásolat alapjául szolgáló mikro-filmet pedig a Magyar Országos Levéltár filmtárában helyeztük el.

Hosszabb kutatást igényelt volna annak megállapítása, hogy miként került ez a vízzsabályozási egyezség eredeti példánya a Jugoszláv Tudományos Akadémia zágrábi levéltárába. Feltevésem szerint az egyezség eredetije egy olyan földbirtokos család levéltárából származik, amely családnak Sopron megyében és az egykori Horvátország területén egyaránt földbirtokai voltak. A család levéltárának sorsában osztozott ez a vízzsabályozási egyezség is.

A szép magyar nyelven írott szöveg lényegében arról szól, hogy a frankaiak (répcesarudiak) és a

kalastromiak (borsmonostoriak) között viszály tör ki bizonyos vizek miatt, amelyeket hol az egyik, hol a másik fél elrekesztvén, a szomszéd földjére és erdejére zúdította, hogy a sajátjait megkímélje. A vita végül egy bizottság közbejöttével ér véget, amely bizottságban Felső Büki Nagy István ítélőmester, Sopron vármegye alispánja vezetésével több megyei tisztviselő és az érdekelt földbirtokok képviselői vesznek részt.

A bizottság megvizsgálván az ügyet, úgy találta, hogy a vízfolyás okozta károk eltávolítására alkalmasabb lett volna, ha mind a frankaiak, mind a kalastromiak árokmal vezették volna a vizet a Répcébe, nem pedig egymás határába. Az egyezés szerint mindkét fél saját területén árkot ásatván a víz Répcébe vezetésére, engedélyt tesz egymásnak.

A szöveg elején a következő megjegyzés áll: Niji registrano 1696. Maga a szöveg a következő:

My Felseő Büki Nagy István Itélő Mester, edgyütt Nemes Sopron Vármegyének [169](#)Vice Ispánnya, Billákovics György, azon Nemes Vármegyének Vice Szolga Birája és Illyési Sigmond, Mersics György Eskütti Adgyuk tudtára mindenknek: Hogj minek utánna, dii datarum *praesentium*, velünk edgyütt lévén Tisztelendő Pater Dionysius Brayer, Liliium Felti Cistertiensis Barátok közül való, és most ugjan az megh irt Liliium Felti Conventuál rendeltetett Kalastromi, à vagj Monostori Superior, mint Földes Ur, az Kalastromi Falibéli lakosok részéről, Nemes és Vitézlő Dongo Geréb, Budai Pater Jésuiták Kőszöghi Dominiumhoz tartozando Józágh Tisztartója, Frankai lakosok részéről; és magok is nagyobb részről, mind az Frankai, mind pedig Kalastromi lakosok személyek szerint: pro Vicinis pedig, Tisztelendő Gusics Jakab Jóseph Frankai, Gludoborác Györgj ketheli, Sgodics András Peresznyei Plébánosok, Nemzetes Vitézlő Deákovicz¹⁽¹²⁵⁾ Ferencz, Grubánovics Ferencz, Keğjelmes Urunk eő Herczeghséghe Kőszöghi Várának, és ahoz tartozando Józághinak, Schenk Pál, ugján *praetitulált* Méltosságos Herczegh Lékai Várának, és Józághinak Tisztartói, Keöszöghi Hosztoti István uraimék, az Szentséges Romai Imperiumzéli Herczegh, magjar Országgi Palatinus, Királyi Locumtenens, Fraknai Esterás Páll, Keğjelmes Urunk eő Herczeghsége Parancsolattja mellett, az emlétett Frankai és Kalastromi Földes Urak, és magok is azon helységhek béli lakosok közakarattjokbul, Kalastrom, és Franko között lévő Viz folyásoknak tovább való Veszekedéseknek el távosztatására nézve valo el igazétásokra ki jöttünk volna, és

A borsmonostori cisztercita kolostor

Mind Kalastromiak, s-mind Frankaiak, az Viz folyásoknak eredetitt, és azokbul származott karaikat-is oculariter megh mutatták volna, joll lehet találtatott károsnak lennyi, az Frankaiak részéről, hogj tudnyiillik valamennyi Viz az Udvardi, és Pulyai Mezőkrül, az kalastromi Mezőnek Felső részére az Ketheli Utigh, és azon uton lévő statuáigh deriváltatott azon uton lévő statuáigh deriváltatott azon Ketheli Utt szélén alól egész az Frankai Erdőigh, az Kalastromiak, magok Földei düleit föl árkolván, az egész Vizett az Frankai Erdőre bocsátották, mely által, mind az Erdőn lévő Pascuatioban, s-mind pedigh az Mezejekben Frankjaknak feles károkat szerettek: Ellenben károsnak találtattak Kalastromiak-is abbul, hogj Frankajak-is, az föllyeb irt károkat eltavosztatnyi akarván, nem csak az Kalastromi Mezőrül reájok Szoritott Viznek, hanem à mely Viz eleirül foghvást ugjan Udvardi és Pulyai Mezőkrül Frankai Erdőnek 170 Kalastrom felől valo külső Szezeretin vett magának folyást, és azon Erdőnek szélén egész a ketheli Utigh, onnénd pedigh belleb az Frankai Erdőben, annak-is folyását az nevezett Ketheli Utnál megh gátolván, az Kalastromi Mezőn, és rétekre vettettj²⁽¹²⁶⁾ à kalastromi Rétek között, Frankai Erdő Répcze felől valo végére, azon Viz folyást-is Frankajak árokkal megh gátolván, Kalastromiak Rétein tapasztalható képpen tartoztattak à Vizett. És noha ugyan ezen karoknak el távoztatására nézve mi alkalmasabnak itéltük volna, hogj az ketheli uttol foghvást, az Frankai Erdő Szélén, ugjan az Frankai és Kalastromi határon végigh egész à Repcze folyásáigh kalastromiak, és Frankajak által ássottatot volna egj árok, à mellyen mind az Kalastromi Mezőrül, s – mind pedigh az Frankai Erdő szélén le jövő Viznek Szabad folamottja lehetett volna, mind azon által a megh irt Parsok ugj edgjeztenek megh előttünk, hogj Vdvard és Pulya felől, valamely Viz megjen az Kalastromi Mezőre, azon Vizett tartozzanak Kalastromiak

az magok határán Frankajaknak minden károk nélkül, az Répczében le bocsáttanyi, és deriválnyi. Ellenben Frankajak-is azon Vizet, à mely ugjan Pulya, és Udvard felől az Frankai Erdőnek Kalastrom felől levő külső Szegeretin megyen bé, és vészen folyást magának, azon Erdőnek ugjan Kalastrom felől valo szélén, egész a Ketheli Utigh tartoznak à magok Erdein által bocsáttanyi, és az Viz folyást ugj conserválnyi, hogj azon Viz kalastromiaknak kárt ne tegjen. Másodsor Tartoznak Frankajak, az Kalastromi Rétek között jövő Vizfolyáss ellen vetett árkont föl nyitnyi, és azon Viz folyást, nem ugjan az előbbenyi régi folyásában, hanem harántékosan, ugjan az Frankai Erdőn által ásván à Repczében be bocsáttanyi.

Mindezeknek szentül, örökössen és megh másolhatatlanul való megh állására kötelezik à megh irt Felek magokat Stipulatis manibus, Sub poenâ Violentiae et refusionis damnorum, toties, quoties incurendâ. Amely büntetést à káros fél comperta Solummodo rei Veritate, ezen Nemes Vármegyének Vice Ispánnya által, ezen Transactionális levél mellett, à Nemes Vármegyenek minden ki bocsáttása, nap hagjás, à Vagj Certificatio nélkül minden Prokátori fogásokat és Törvént megh gátolo okokat ki rekesztvén, ezen Transactiot megh nem álló, vagj in fringáló félnek javaibul exeqváltathassa és megh vehesse. Melynek nagyobb bizonságára adtuk ezen Recognitionalis Levelünket, kezünk irásával és pöcsétünkkel megh erőssévtvén. Datum in Possessione Franko die Trigesima Prima Mensis July Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo Sexto. Felseo Büki Nagy István Itéleo Mester es Sopron.

Vármegyei Vice Jspán m. p. (*Pecsét*)

Billakowicz György Nemes Soprony Vármegye Vice Szolga Biraia m. p. (*Pecsét*)

Mersics György Nemes Soprony varmegie Esküttie m. p. (*Pecsét*)

Kívül: Za grabu od pulyanszkoga Határo da Rebcza

Baraczka István

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Kugotowicz Manónak, a Magyar Földrajzi Intézet megalapítójának soproni évei és későbbi pályája

171 Kugotowicz Manónak, a Magyar Földrajzi Intézet megalapítójának soproni évei és későbbi pályája

Az iskolai és a polgári térképészet technikai, művészeti és pedagógiai szempontból való értéke a századforduló idején hirtelen megváltozott. A régi eljárásokkal, felfogásokkal szemben egészen más, újszerű lehetőségek adódtak, amelyeknek lényegét természetesen a századra jellemző technikai fellendülés határozta meg. A nyomdatechnikában bevezetett új eljárások, új gépi berendezések szinte máról holnapra érvényre juttatták a térképeknél olyannyira fontos sokszorosítási, színhasználati lehetőségeket, amelyeket azután a térképészet teljes mértékben kihasznál.

Hazánkban a 19. szd. vége felé olyan litográfiai üzem, amely térképek készítését tűzte volna feladatául maga elé, még nem működött. Ebből a hiányból adódott, hogy az oktatás magyarított külföldi térképtermékekkel volt kénytelen beérni.

A 19. század végén jeles pedagógusok végezték el a külföldi és nálunk használatba kerülő atlaszok, térképek, földgömbök magyarítását. Ezeknek a műveknek a belső tartalma azonban mindvégig megmaradt idegennek, csupán a nevek, feliratok szerepeltek rajtuk magyarul.

Ez idő tájt változott meg a pedagógiai felfogás is, és csak természetes, hogy az oktatók, megismerve a külföldi pedagógiai elveket, a magyar szakfolyóiratokban sorra jelentették meg dolgozataikat, követelve bennük a tansegédletek modernizálását.

Az új oktatásmódszertani elvek alapján kívántak használhatóbb térképeket, kiadványokat. Szinte forni látszott nemcsak a pedagógia területe, de az egész társadalmi élet is.

Ebben a forrásban levő időszakban kezdte meg Sopronban Kogutowicz Manó is tevékenységét. Eleinte sok nehézséggel kellett megküzdenie, de végül is éppen a számos új kíváncsi vezette el ahhoz az állomáshoz, ahonnan elindult mai fejlett térképészetünk.

Az állomás éppen Sopron volt, mégpedig a „Soproni Tanító Egyesület.” Ennek vezetősége ismerte fel, hogy Kogutowicz Manó által megoldhatja azokat az égető kérdéseket, amelyek abban az időben annyira előtérben állottak.

Kogutowicz Manó a morvaországi Seelowitzben (Zidlochovice) született, 1851-ben. Atyja, Kogutowicz Mátyás itt hivatalnoki teendőket látott el. A család lengyel származású volt. Amikor a fiatal Kogutowicz

alapvető tanulmányait elvégezte, a katonai pályát választotta élethivatásul és előbb a bécsi, majd a tulli műszaki akadémián tanult. Ott is avatták hadnaggyá, és onnan osztották be egyik műszaki ezredhez. Csapatszolgálata idején már nagy kedvvel foglalkozott a térképészettel, a matematikával. Kiváló rajzkészsége már akkor felébresztette benne a térképszerkesztés, rajzolás utáni vágyat, bár nincs tudomásunk arról, hogy a bécsi Katonai Földrajzi Intézetbe való beosztását szorgalmazta volna. Ennek valószínű magyarázata abban rejlik, hogy időközben megismerkedett a Sopronban lakó Montagh [172](#)Rózával, akit azután – a leány szüleinek ellenére – feleségül is vett, és kedvéért főhadnagy korában elhagyta a hadsereget. Montagh Róza – jómódú soproni ügyvéd leánya – anyai ágon az olasz Capello család sarja; nagybátyja, Carlo Capello udvari karmester volt Schönbrunnban. Kogutowicz ekkor igen szerény fizetésű tanár volt. Noha nem volt tanári képesítése, mégis a soproni Lähne Frigyes-féle tanintézetben oktatott, mégpedig fizikát, matematikát és a francia nyelvet. Montagh ügyvéd érdemtelennek találta a kiugrott katonatisztet leánya férjéül. A fiatalok azonban másként határoztak és romantikus körülmények között mégis házasságra léptek. Az esküvőt a leány bécsi nagynénje segítette elő. [1\(127\)](#) – Érthető, hogy Kogutowicz meg akarta mutatni a haragvó szülőknek, hogy semmiképpen sem méltatlan a szép, és gazdag leány kezére, és ezért szinte emberfeletti erőt fejtett ki új munkakörében. A bizonyosság nem maradt el és a szülők is megbékéltek.

A fiatal pár soproni otthona a munka otthona lett. Kogutowicz Manó művészi tehetségét a térképezésben óhajtotta érvényesíteni. Tanárkodása és egyéb elfoglaltsága mellett arra törekedett, hogy a tanintézet földrajzi szertára részére térképeket rajzoljon. Így alkotta meg Sopron vármegye térképét. Ez a munkája oly szépen sikerült, hogy a Soproni Tanító Egyesület elhatározta annak sokszorosítását. Ennek érdekében a budapesti Posner-féle grafikai műintézettel állapodtak meg. Ez a műintézet ekkoriban még nélkülözte a térképészeti litográfiát, miért is felkérte a mű szerzőjét, Kogutowicz Manót, hogy egy ilyen osztályt Budapesten szervezzen meg. Kogutowicz a megbízást elvállalta, és ezzel elindult azon az úton, amely végül is a Magyar Földrajzi Intézet megszervezéséhez és felállításához vezetett.

Kogutowicz a Posner-féle műintézetben 6 évig dolgozott. Ekkor (1883) készítette el Gönczy Pállal együtt azokat a megyei térképeket, amelyek lekisebbitve belekerültek a Pallas Lexikonba. Mint érdekességet lehet itt megemlíteni, hogy ezekről a lekisebbitett térképekről lemaradt Kogutowicz Manó neve. Simonyi Jenő [2\(128\)](#) Kogutowicz megyei térképeiről szólva ezt írja: „...a gothai térképrajzolók egyik legjelesebbike, Vogel, a Petermann féle Mitteilungen-ben Kogutowicz megyei térképeit ismertetvén azokat mintaképpül ajánlja a német térkép-rajzolóknak.” „Kogutowicz megyei térképeinek Vogeltől említett egyik fő jelessége a rajz és írás szabatosága, újra és még világosabban kitűnik most, hogy azok a Pallas nagy lexikonában annyira kicsinyítve és mégis oly olvashatóan és el nem mosódva jelennek meg.” – Így megdicsérve a művet, Simonyi megjegyzi: „Nem tudom, a Posner féle intézet miért törölte róluk Kogutowicz nevét és miért hagyta rajtuk Gönczy-ét, holott köztudomású dolog, hogy Gönczynek mi része volt a térképi munkánál.” A firtatott ok valószínűleg az, hogy Gönczy Pál, a térképek szellemi tervezője már 1893-ban meghalt, és a nagy térképész-pedagógusnak a Posner-intézet így akart emléket állítani.

Kogutowicz Manó már 1883-ban gondolkozott azon, hogy egy olyan intézményt kellene megszervezni, amely kizárólag térképek szerkesztésével, előállításával foglalkozna. Sennyei bárótól támogatva be is nyújtott egy tervezetet a Közoktatásügyi Minisztériumnak (ekkor Trefort Ágost volt a miniszter), rámutatva arra, hogy az anyagi megtakarításon kívül még mily nagy volna az erkölcsi haszon, ha önálló magyar térképművek kerülnének a magyar iskolákba. A minisztérium ugyanis 1874 óta 10 év alatt 350 000 forintot költött, hogy idegen nyelvű térképészeti anyagot vásároljon a magyar iskolák számára. „Trefort teljes elismeréssel adózott Kogutowicznak, de véleménye szerint ezen csak magánvállalkozás útján lehet

segíteni, amit viszont az állam támogatni fog, ha a térképek előállítására kifogástalan leendő.”³⁽¹²⁹⁾

Ez súlyos, de nem megoldhatatlan probléma volt. Emiatt a javaslat csak 1890-ben jutott el odáig, hogy testet ölthetett az a nagyszerű térképszerkesztői [173](#)intézmény, amelyet Kogutowicz Manó aránylag elég rövid idő alatt hívott életre.

1890. június 28-án jött meg a miniszteri engedély. Azonban hiányoztak az anyagiak. Ezt úgy oldotta meg, hogy a bécsi, illetve olmützi Hölzel Ede céggel társult. Így tehát a kiadványok kezdetben Hölzel és Társa név alatt jelentek meg, bár már ekkor is használták a Magyar Földrajzi Intézet elnevezést. Mindez azonban még mindig nem jelentette az önálló magyar tudományos munkát. A vállalkozás önállósulása felé vezető út további állomása volt 1892-ben, amikor Hölzel elhalálása után a céget „Kogutowicz és Társa” névvel jelölték, majd a századforduló után egy évvel, 1901-ben megalakult a „Magyar Földrajzi Intézet r. t.”

Ebben az intézetben Kogutowicz már teljesen önállóan intézkedhetett. Elsősorban is a használatban levő régi Hölzel-féle térképeket igyekezett a sajátjaival pótolni, ami – természetesen jelentős nehézségek árán – csak részben sikerült. Teljesen önálló magyar tervezések csak 1911-től számíthatók, sőt még ekkor is sok Hölzel-féle alaptérkép (18 db) került az iskolai atlasz-lapok közé, bár alapos átdolgozás után.

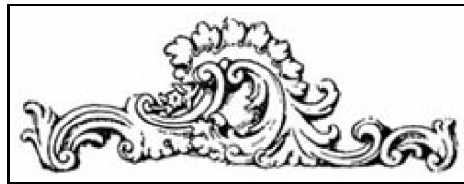
Mindenesetre, még a sok nehézségek ellenére is, Kogutowicz Manó munkássága nemcsak idehaza vívott ki elismerést, hanem külföldön is. Jegyezzük fel pl. azt az esetet is, hogy az 1900. évi párizsi világkiállításon, ahol a Földrajzi Intézetet aranyéremmel tüntették ki, az oroszországi delegáció hazautaztában Budapesten felkereste az Intézetet, és két orosz középiskola részére megrendelte a magyar nyelvű kiadványokat.

Kogutowicz, hogy kiadványai minél nagyobb mértékben megfeleljenek a minisztériumi követelményeknek, és a magyar iskolák haszonnal alkalmazzák azokat, mindig neves magyar tudósokat vont be a munkába, valahányszor új térképek tervezésébe kezdett. Ezáltal elérte, hogy térképei mindenkor a legújabb felfogásban tárták a tudományos eredményeket a tanuló ifjúság elé.

Az 1890-től 1908-ig terjedő 18 év nem mondható hosszú időnek, mégis az a jegyzék, amely felsorolja Kogutowicz Manó munkásságát, csodálatba ejti az olvasót. Iskolai atlaszok, falitérképek, földgömbök, közigazgatási térképek, atlaszalbumok és egyéb térképművek sokasága emberfeletti akaratra utal. De mindezekon túl a Magyar Földrajzi Intézet technikai kifejlesztése kizárólag térképművek előállítására, egymagában is elismerést kiváltó tevékenység volt. Kogutowicz Manó intézete nevelte nemcsak a magyar ifjúságot, hanem a nagyközönséget is. Hogy a magyarság ezen a téren oly kitűnő térképismerővé vált, az részben Kogutowicznak is köszönhető.

Ezt a nagy lendületű munkásságot lassította le a súlyos betegség, amelyet majd egy évtizeden át nagy türelemmel viselt, míg végül is 1908. dec. 21-én, 57 éves korában kiesett kezéből az a készség, amellyel megalkotta nagyszerű elgondolásait, művészi térképeit. Kogutowicz Manó „18 évi munkásságának gyümölcse az a hatalmas kartográfiai gyűjtemény, amely egységes program szerint készült és tartalom, valamint kivitel tekintetében mindenkor megállja helyét a tudomány, műízlés és technikai reprodukció ítélszéke előtt.”⁴⁽¹³⁰⁾

1958-ban volt 50 esztendeje, hogy örök nyugalomra helyezték a farkasréti temetőben. A nagy kulturális jelentőségű, egyben úttörő munka mindenkor figyelmeztető jel lesz a magyar térképészek előtt, hogy legalább egy pillanatra emlékezzenek és tisztelegjenek ekkora akaraterő, szakmai szeretet és ekkora szaktudás előtt. Halálának 50. évfordulóján ezt az emlékezést és tisztelgést mi is teljesítjük.

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Egy soproni matematika-könyv 1810-ből

174 Egy soproni matematika-könyv 1810-ből

A Pressburger Zeitung-ot lapozgatva, annak 1810-es évfolyamában, a november második szám német nyelvű hirdetései között váratlanul egy magyar szöveget pillantottam meg:

„Magyar Mathesisről való Tudósítás.

A Mathesis tsaknem minden tudománynak és Mesterségnek gyökere; melyet a tudósok tanubizonyosságokon kívül megmutat az, hogy az embernek alig van egy mozdulása vagy tselekedete, mely Mathesis nélkül megeshetne: melyről itt többet szólni nem lehet, – másutt lesz helye.

A Szándék ez: Egy valaki, a kiért azonkívül, hogy már több munkáiról is esméretes a két Magyar Hazában, kezes leszsz e szóban forgó Munka is, kinállja ezen tudósítás által a két Haza olyan Kavallérijait két darab Törsök Munkával, a kik mind a Haza szűz Nyelvét, mind a Tudományoknak ezen egygyik feszesen kapaszkodó gyökerét, a Mathesist, nem tsak tudják betsülni, hanem kívánnak is azoknak előtseperedésében és virágzásokon törekedni.

Az I. darab kézírásban van az egész mathesisi Számvetés (arithmetica universalis) a II. Darabban a Terjedtségmérés (geometria), 212 Formával; és a lapos¹⁽¹³¹⁾ háromszögletümérés (trigonometria plana), az azt illető Formákkal egygyütt. – Ezt a két Darab Munkát ajánlja a Szerző, Hazafiai hasznokra ilyen meghatározott feltételek alatt, ingyen:

1. A ki ezt a Munkát, ha érdemét megesmervén kinyomtatni szándékozik, akárki légyen az, vegy jó néven ha azt kénytelenitetünk kivánni, hogy azon esetre, ha a kézírás, minekelötte kinyomttatna eltalálna veszni, magát 6000 forintig kárpótlásúl lekötelezni tartozik.
2. Mivel az egész munka kinyomattatása, 10 vagy 15 réztáblákkal egygyütt is, legfellyebb tsak 3000 forintba kerül, megkivánja a Szerző, hogy az tökéletes, szépséggel és a Szerző gondja alatt, a ki ezt a mesterséget tökéletesen érti, menynyen végbe.
3. Hiteles írásbeli jótállás (cautio) mellest elsüldi²⁽¹³²⁾ a Munkát a Szerzőt oda a hova jó szándékból kívántatik, kemény próba és vizsgálás (critica censura) alá.
4. Ajánlja a Pártfogó, hogy 10 Római, 10 Reformata és 10 Aug. vallásbéli főbb iskolák számokra egygyetegygyet, a Szerzőnek 10et, egygyütt 40, két Darabból álló könyvet fog ajándékozni.

5. A többit csak 10 századbér (procento) haszonnal és nem többel, ha Kavallér, 15-tel pedig, ha Könyváros³⁽¹³³⁾ fogja eladatni.

Ezen öt tizkelyt, kavalléri indulatjához mérsékelve, a maga nemes szive gyönyörűségére változtathattja tetszés szerént ugyan, de minden esetben kedves Nemzete hasznára.

Ezen 18 esztendeig készült Munka tökéleteségéről semmit sem szollunk, hanem az itélettételt egészen a Pártfogóra és a Tudós próbálókra hagyván, azt kérjük, hogy ha valami magyarosított szónak tökéletlenségére csak legkisebb ellenvetések lenne is, melyet nehezen reménylünk, annak óltalmazó fontos erősségeit a Szerzőtől kivánni levél által méltóztassanak.

A levél vezetékje (adresse) légyen ez: á Monsieur F. de Magyar mathematicien á Oedenbourg.”

Képzeltető érdeklődéssel fogtam a munkához, hogy kiderítsem, ki ez a soproni matematikus, és akadt-e *kavallér*, aki a nagyra tartott munkát kinyomatta.

Ami az első kérdést illeti, Magyar nevű tanárról a 19. század elejéről nem tudtam, Szinnyey Magyar írók élete című 14 kötetes műve sem említ olyan Magyar nevű író, akit F. kezdőbetűs keresztnévvel a számtan soproni művelőjének lehetne hinni. A reménytelennek látszó kutatás közben mégis felöltött bennem a gondolat, hogy a hirdetés írója nyelvújító, és ezt büszkén hirdeti is magáról. Sopronban pedig ebben az időben Pethe Ferenc gazdasági író gyártott új magyar szavakat, amelyek nagy részét a hivatásos nyelvújító, Kazinczy Ferenc elég szigorúan visszautasította. És íme: Szinnyey 175 megfelelő kötetében valóban Pethe Ferenc munkái közt (X. kötet 889–894 hasáb) megtaláltam a két részes Mathesis című könyvet (I. Mindennemű számvetés. II. Terjedtségmérés, bécsi nyomás 1812-ből).

Ami Pethe életrajzát illeti, 1762-ben született Szatmár megyében, hosszabb tanulmányúton volt Angliában és Utrechtben, itt több vallásos természetű dolgot nyomtatott ki magyar nyelven; mivel pedig nyilván Hollandiában alig akadt magyar nyomdász, maga látott a munkához, amire a fenti hirdetményben célzott is. 1796-ban hazakerült, Bécsben gazdasági lapot indított, majd a következő évben Festetich György alkalmazta a Georgikonban. Szinnyey érdeméül írja, hogy a szélmalomokat hazánkban meghonosította, jöllehet Sopronban már a középkorban is volt ilyesmi. 1801-től sorsa bizonytalan, de nyilván akkor került Sopronba, vagy annak közvetlen közelébe, itt jelent meg 1805-ben a Pallérozott mezei gazdaság c. könyvének első része. És a hirdetmény is itt kelt 1810-ben. A megjelent könyv címlapján magát hercegi főtisztnek nevezi. Így tehát az Esterházy uradalmat szolgálta. 1814-ben Bécsben lapot indít, attól fogva egy bolygás az élete, hol Pesten tűnik fel, hol Erdélyben, ennek északi részén, Szilágysomlón halt meg 1832-ben. Igen sokat fordított, írt, mindúntalan gazdasági folyóiratot kezdett és volt kénytelen megszüntetni.

A hirdetésnek sem igen lehetett visszhangja, kavallér nem akadt, és így nyilván a nádorhoz, József főherceghez fordult, aki valóban nagy buzgósággal támogatta a nemzeti törekvéseket és Pethének is megadta a lehetőséget, hogy számtanát kinyomtathassa. Természetesen a könyv neki ajánlva jelent meg és a hálálkodó szavak nagy betűkkel nyomtatva így hangzanak:

„Főhertzségednek és a Magyar Hazához hajló tántoríthatatlan buzgósága által, Főhertzséged Fővezérlése alatt, itéltetett ez a Magyar Mathesis, az Ország Gyűlésen, hosszú életre, – éppen akkor, mikor Főhertzséged szives izzadozásai, a Felséges Haza Szószóllóinak buzgó iparkodásaival eggyesülvén, a Tudományoknak a Hazában, Anyai Nyelvünkön való előtseperedésén törekedtek. Hova kell ennél tapinthatóbb jele Főhertzséged gondos szeretetének, a Hazafiaknak Tudományokban lehető nyomos

előmenetekre?

A Magyarok Jó Isten, – ez az Igaz Jutalomosztogató, – lessz Főhertzegséged buzgóságának Hatalmas Megjutamaztatója; s azok a hathatós elmével bőven bíró Magyar Szülöttek, kiket a föld örömmel emel, igaz Meghálálói.”

A figyelmes olvasó észreveszi, hogy az ajánlás egyes kitétele azonos a hirdetménnyel, mint po. az „előtseperedésén törekedtek”, de az olvasóhoz intézett bevezető szavakban is találunk azonos fordulatot: „Egy ember sints a föld hátán, a kinek az ilyen könyvre szüksége ne vólna; egy sints, a kiből a Mathesis már embert ne tsináljon; – ez minden Tudománynak a gyökere.” Síkraszáll a maga magyarosított szavaiért: „mindazokkal okvetlen meg fogsz elégedni: de ha itt vagy ott megütköznel benne; úgy, tsak engem huzz rámára, én, vagy megfelelek azokért, vagy pedig neked egy szives köszönettel fogok tartozni jobbakért.” Valóban egy és más szava, mint az együttható = *coefficiens*, fennmaradt; de az okoskodomány = logika örökre elsüllyedt, számos társával együtt. Egyébként itt a XII. lapon egy soproni vonatkozást itt találunk. Arról van szó, hogy csak magyar ember magyarosítsa a nyelvet, ne olyan, aki ezt mondja: „hozz ebbe a glázliba a fisergassebeli Lámpel virtzhauzból fél szájlti vérmatot.” A soproni Bárány-kocsma ugyan nem a Halász utcában volt, hanem a szomszédos Balfi utcában, mégis városunkra vonatkozott a példa.

Magának a kettős könyvnek taglalására nem térünk ki, a szerzője az első magyar nyelvű matematikai könyvnek nevezi. Szily a Magyar nyelvújítás szótára számára átdolgozta, de a hirdetményt nem ismerte, a századbér = százalék szavat tehát vagy 30 évvel későbbre keltezi.

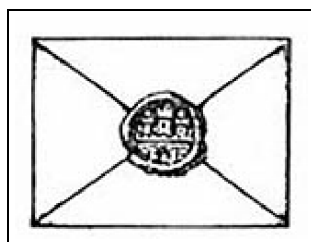
Pethe a könyvben gyakran hangsúlyozza, hogy közérthető akart lenni, és a magyar szavak az idegenek helyett szinte folytak maguktól az ajkáról, de a megvilágító példák is sokszor nemcsak világosak, hanem humorosak is. Egy pár példát felhozunk erre is. „Egy medveláb hasonló egy gerendához, ágyuhoz, elefánthoz, tzigányhoz, tallérhoz annyiban, a mennyiben mindenkiben feltaláltatik az *egy* egyszer, de már ezen tulajdonságára 176 nézve – szőrös – nem mindenkireh hasonló.” „Egy könyvet, egy sorompót, egy tzabákot, egy hegedüt, egy zabolát, három prókátort nem lehet ugy összeszámlálni, hogy szám vagy egész legyen belőle.” A tudomány, jelesül a mathesis hasznát fejtegetvén kijelenti, hogy ha az nem lett volna, „a kereskedő az arany intézet helyett, talán ma is a tiz ujjain számlálna, s a köszörüs a borotvát még ma is tsak a kősziklához, vagy talán ahhoz sem dörgölné.” Elismeri, hogy a természet diktál némely matematikai törvényt, amelyet nemcsak az ember, de az állat is használ, persze nem tudatosan: „Miért nem fekszik az ökör az egész oldalára, vagy éppen a hasára, hanem inkább *mechanice* fele hasára és fele oldalára? miért nem lép az két jobb lábával egyszerre s a két ballal azután? Miért usz a hal örömöstebb a folyóvíz ellen, mint mentében? Miért kéntelen a gólya, ha a szárnyait tsak kiterjesztvén, nem billegeti, a földre leszállani? Miért nem tud a kigyó, lavirozás nélkül egyenes huzomban tsuszni?”

Még felmerül az a kérdés, miért használt a hirdetményben Pethe álnevet? Tán attól tartott, hogy bár hosszú évek munkálkodására hivatkozik benne, nevéhez mégis inkább más tudományok tapadtak, és így kevesebb bizalmat keltett volna. Ez csak feltevés. Mindenesetre a soproni tudományosság története egy eddig új szakkal és annak kapcsán új névvel gyarapodott.

Csatkai Endre

Dorfmeister elpusztult freskója a soproni városháza dísztermében
Rupprecht M. felvétele 1890 körül

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI LEVELESLÁDA

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI LEVELESLÁDA / Frankenburg Adolf tudóstársasági folyamodványa**Frankenburg Adolf tudóstársasági folyamodványa**

Frankenburg irodalomtörténeti jelentősége eléggé ismert, s a róla elnevezett soproni irodalmi kör évtizedeken át ápolta emlékét. Most csak röviden vázoljuk életpályáját, bevezetőül az Akadémia Könyvtárban, az ún. *Akadémiai Levéltárban* nemrég előkerült, s most először közölt pályázó levele kapcsán.

Frankenburg 21 éves korában Széchenyi cenki kastélyában dolgozott egy angol-szanszkrit szótár cédulázójaként, de tíz hónap múlva otthagyta, nemsokára katonai éveit szolgálta le, majd Somogyban bérelt birtokot s megnősült. Betű-imádata s a magyar irodalom szeretete a reformkor fővárosába, a magyarosodó Pestre csalta. Első cikke 1833-ban jelent meg a *Regélő* és a *Honművész* c. hetilapokban, aztán állandó munkatársa lett 1836–39-ben a *Koszorú*, a *Rajzolatok* és a *Hajnal* című eléggé rövidéletű lapoknak. Igen bántotta önérzetét, hogy az Athenaeum félelmetes triumvirjei: Vörösmarty, Bajza és Toldy Ferenc nem álltak vele szóba, s így került a „másik oldalra”, az ifjúság körébe, akikkel együtt sokszor csipkedték a konzervatívokat.

Széchenyi azonban – úgy látszik – szívesen támogatta egykori irnokát, mert épp itt közölt érdekes folyamodványára fölvették a Tudós Társaság irnokának, 1837-ben. Állásában nem sokáig maradt, nem bírta ki az öregek légkörét, s a *Regélőben* cikket mert írni kenyéradója kiadói munkásságát bírálva, hogy miért nem adnak ki több eredeti magyar művet a sok fordítás helyett, – ezért aztán el kellett hagynia az *Urak utcája* 3. szám alatti hivatalt (a mai Petőfi utca volt ez). Mátray bejuttatta a *Nemzeti Zenedébe*, titkárnak s már 1838 nyarán ott működik, rendezzi a nagy jótékony-koncerteket a pesti árvízkárosultak javára. Szerkeszti az ún. Jótékonyági Emlékkönyvet, titkárkodik az első magyar *Gyermekórházban*, a híres Mérey-Schoepf Ágost (volt soproni diák) igazgatása alatt, s más hazafias ügyekben is buzgólkodik. Ismerte a reformkor valamennyi szereplőjét, az ifjabb írókkal a legbensőbb barátságot tartva.

Liszt Ferencsel szinte együtt nőtt fel, és tartotta élte végéig a régi Sopron megyei atyafiságot... Ennek köszönhető *Liszt föllépése* az árvízi koncerten! Frankenburg is szerepelt némelyik írói estén, humoros elbeszélésekkel, versekkel. Persze ezekből lehetetlen volt megélni, immár családotstul, s így 1838 őszén kincstári fogalmazóságra pályázott; meg is kapta.

Nagy Ignáccal együtt, az akkori elburjánzott lapoknál jobbat akart szerkeszteni, de mint budai kir. kancelláriai tiszt, nem kapott engedélyt. Kossuth, alighogy kiszabadult börtönéből, 1840 őszén megindította a Pesti Hírlapot, mindjárt ötezer előfizetővel, – ami a magyarság öntudatára oly jellemző szám! Ennek lett alkalmi munkatársa a bátor, izzóan hazafias érzésű Frankenburg is. Kossuth ékesszólása, merészsége s *nemzeti igazsága* egyre szaporította az előfizetők számát, de a „rebellis” kör miatt Frankenburg szigorú feddést kapván, egyenest eltiltották a publicisztikától. Így maga indít irodalmi lapot 1843-ban; a *Magyar*

Életképeket, melynek címét 44-ben *Életképekre* változtatták.

Ugyanekkor Frankenburg szorgalmasan írt Garay János *Regélőjének* hasábjaira, ott alkotta meg a „Fővárosi Tárcacikk” fogalmát, sorozatát. Az *Életképek*ben legnagyobbjaink írói útját is egyengette a derék Frankenburg! Munkatársai közt nem kisebbek nevét látjuk, mint Petőfi, Arany, Vörösmarty, Jókai, Pákh Albert, Nagy Ignác, Vas Gereben stb. Kossuth is itt tette közzé híres „Iparegyleti” beszédét...

178Derék Frankenburgunk „Életképek”-je nemcsak jó ízlésével s igaz művészetével tűnt ki valamennyi magyar lap közül, hanem éppen a legkiválóbb munkatársakkal s tartalmi értékeivel is a kor legjobb folyóiratává vált. Ezért is választották akadémiai taggá 1845-ben Frankenburgot. A *Névkönyv* 1847-i kötetében, a 15. lapon olvashatjuk róla: „A’ m. kir. udvari kamara levéltári hivatalában járulnok (= díjnok), s ns.’ Esztergom vármegye t. bírása. Lakik Budán: Hidalja. Lika-ház. Választák 1845. nov. 22.-én.” Ugyanebben a *Névkönyv*ben, a 104. lapon ez áll: „(Tagok munkálkodása...) Frankenburg az *Életképeket* szerkeszti és sok saját czikkkel nevelte”, – vagyis növelte, gyarapította e lapot. Mindössze ennyi az akadémiai elismerés irányában... De kárpótolta mindenért a legnagyobb költő: Petőfi barátsága, akire rá is bízta a lapot, mindön a hivatali főhatósága parancsára megvált a szerkesztéstől. Így Petőfi és Jókai folytatták, ahol ő félbehagyta. 1847. jún. 25-én adott búcsúlakomát, s adta át ünnepélyesen a lapot barátainak. Előbb Jókai neve alatt ment tovább, majd 1848-tól Petőfi és Jókai együttesen irányították. Frankenburgot már 47-ben hivatalosan eltávolították Pest-Budáról, fölfelé buktatták: Bécsbe, udvari tolmácsnak. Ezt a „kitüntető” áthelyezést lehetetlen volt visszautasítania. – A szabadságharc vezető köreivel való „paktálása” miatt kapott aztán 49-ben háromhavi várfogságot, majd ártatlansága tisztázódván, már 1850-ben fogalmazó lehetett Bécsben a főtörvényszéken, s tíz évi szolgálata után még feljebb került, titkárnak az udvari kancelláriához.

Bécsi évei alatt kettős csapás érte: felesége s fia hunyt el. Erejét, írói kedvét ez sem törte meg: munkatársa Nagy Ignác *Hölgyfutárjának*, majd Kemény Zsigmond *Pesti Naplójának* (bécsi leveleivel).

Kétkötetes novellagyűjteménye ma már alig kapható, kevés is köztük az örökéletű alkotás („Sírvigadók” és „Zsibvásár” a kötetek címe). Bécsben szerkeszti s adja ki a „Bolond Miska naptára”, szép anyagi sikerrel. (Később Tóth Kálmán vette át e címet, élclapjának.) Hosszabb regénybe is kezdett: *Művész-család* címmel, de nem fejezte be. Többek közt bécsi munkatársa a Hon, az Athenaeum, Fremdenblatt stb. lapoknak is. Rokonszenv fűzte a magyar Nemzeti Színházhoz s operához is: az akkori világ legnagyobb énekesnőjét: Lagrange asszonyt ő tanította magyar szövegekre, hogy Erkel remekműveiben felléphessen!

Amikor 1866-ban udvari kamarai titkárként nyugalomba ment, újabb lapszerkesztéshez látott: a „Magyarország és nagyvilág” képes lapéhoz, de szorgalmasan küldte cikkeit a Fővárosi Lapokba, sőt a rövid életű és forradalmi színezetű „1848” c. napilapot is szerkesztette 1867-ben.

Hazavágyott szülőföldjére: 1868-ban *Sopronba* költözött élettársával. Az ünnepelt író a Társas Kör elnökévé választotta s maga is új, *Irodalmi és Művészeti Kört* szervezett. Első írói alkotásának félszázados jubileumán, 1879-ben az Akadémiát Nagy János és Zichy Antal rendes tagok képviselték, de nem sokkal élte túl ünnepeltetését: 1881-ben gyógykezeltetésére Pestre költözött, később egy Grác melletti szanatóriumba, ahonnet már csak hült tetemeit hozhatták 1887-ben haza az imádott hazai földbe. Sírjánál Jókai és Paulay Ede beszélt az íróvilág nevében, majd Vadnay Károly az Akadémia és a Kisfaludy Társaság képviselőjében búcsúztatta, – később ünnepélyes akadémiai emlékbeszéddel is, mely az Akad. Emlékbeszédek sorozatában, a IV. kötetben meg is jelent. Életrajzi adatain kívül egész írói és lapszerkesztői érdem-sorozatát kidomborítja ebben a mesteri emlékbeszédben.

Íme most bemutatjuk az *akadémiai pályázó-levél* pontos szövegét, 345/1836. sz. (Utólagos ezidei iktatásunk!)

„Tekintetes Tudós Társaság!

Miután alulírt az ide mellékelt hitelesen lemásolt bizonyítványok szerint a törvényi és gyakornoki pályát elvégezvén a Tek. Királyi Tábla hites jegyzőjének felesküdt, és méltóságos gróf Széchenyi István úr mellett tizenegy hónapig irnoki hivatalt viselt; azonban censuráját még eddig a hosszadalmas országgyűlése végett letenni nem tudván, tek. ns. Somogy vármegyében öngazdaságával foglalatzkodott: bátorkodik a *Tekintetes Tudós Társaság* keblében megürült irnoki hivatalért alázatosan könyörögni.

179Ő magyarul, deákul, németül jól, francziául is keveset ért és beszél: szorgalmának és előhaladási iparának több, noha még igen gyenge jeleit a Regelő és Honművész divatos folyóiratban adá, mellyek, bár túl nem érik a közönségeset, szerzőjeket a tökéletesbe törekvéstül el-nem-ijeszthetik, ki életét a tudományoknak és elmebéli tehetségeinek komolyabb kifejlésére szentelni igen igen ohajtaná; főkép olly jeles és elhíresült Intézetnél, melly olly igen rövid idő alatt annyi tökélyre emelkedett, és a melynek lelkes példái egyedül iparát kettőztetni képesek.

Többnyire ha alázatos esedezése siker nélküli nem lenne, és ohajtott céljához közelébb juttatná, azon kegyességet fáradhatatlan szorgalmával meghálálni, és magát napról napra reá jobban érdemesíteni legszebb kötelességének tűzi ki a

Tekintetes Tudós Társaságnak alázatos szolgája:

Frankenburg Adolf.
Nagy Gombán, Martius 5.-én, 1836.

Lengyel Pál
(Budapest)

A Kolostor utca 1870. körül
(Tiefbrunner S. felvétele)

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Dr. Roth Gyula 1873–1961.

Dr. Roth Gyula
1873–1961.

Dr. Roth Gyula Kossuth-díjas ny. egyetemi tanár, a mezőgazdasági (erdészeti) tudományok doktora, az Erdészeti Kutató Intézet volt vezetője, az Erdészeti Kutató Intézetek Nemzetközi Szövetségének volt elnöke, majd dísztagja, az Országos Erdészeti Egyesület tiszteletbeli elnöke, a Munka Érdemrend aranyfokozatának, a Finn Fehér Rózsa középkeresztjének tulajdonosa, a magyar erdészeti felsőoktatás és tudományos kutatás nesztora, a magyar erdészet egyik kiemelkedő büszkesége, a hazánk határain messze túl ismert és elismert tudós kutató professzor nincs többé. 1961. január 7-én hosszú szenvedés után, életének 88. évében elhunyt.

1873. szeptember 26-án született Sopronban. Apja és nagyapja pék, anyja, Hackstock Emilia, asztalos leánya volt. A középiskolát szülővárosában végezte s ugyanitt 1891-érettségizett 1892-ben. Utána leszolgált önkéntesi évét, melynek végével kitüntetéssel tett tiszti vizsgát, és megkapta a tartalékos hadnagyi rangot. 1893-ban ment Selmechányára, ahol szaktanulmányait szintén kiváló eredménnyel (43 vizsgaeredményből 37 jeles, 6 jó) végezte az 1893–1896. években. Kitüntetéses oklevelét 1898-ban szerezte meg Budapesten.

1896-ban lépett az államerdészet szolgálatába a lugosi erdőigazgatóság mellé rendelt erdőrendezőségénél. 4 év múlva a görgényszentimrei erdőőri szakiskolához helyezték át. 1904-ben – Vadas Jenő szorgalmazására – Selmechányára került a központi erdészeti kísérleti állomáshoz.

Ettől az időponttól, helyesebben már görgényszentimrei működése kezdetétől, tehát 1900-tól 1940 végéig, 40 éven át dolgozott a magyar erdészeti kutatásügy szolgálatában, messze kimagasló eredményekkel.

1919-ben elsősorban Roth Gyula harcolta ki, hogy az első világháború után hajléktalanná vált selmechányai bánya- és erdőmérnöki főiskola Sopronban kapott második otthont, ami a továbbiakban aztán a messze jövőre kiható eseménynek bizonyult.

A háború után Vadas Jenőt helyettesítette annak betegsége idején, mind a tanszéken, mind a kutató intézet vezetésében. Vadas halála után, 1923-ban átvette az erdőművelés-, vad- és halgazdaságtani tanszéket, 1924-ben pedig az erdészeti kutató intézetet is. 1926-ban újból életre hívta és szerkesztette az intézetnek a háború vége óta szünetelő tudományos folyóiratát, az „Erdészeti Kísérletek”-et, melynek révén csereviszonyt teremtett az egész világ erdészeti köreivel.

Az első világháború után újjáalakult az Erdészeti Kutató Intézetek Nemzetközi Szövetsége, amelynek 1929. évi, Stockholmban tartott VII. kongresszusa Roth Gyulát alelnökévé, majd az 1932. évi, Nancyban rendezett VIII. kongresszusa elnökévé választotta. Ebben a minőségben szervezte meg hazai földön a IX. kongresszust, 1936-ban.

A kitűnően megrendezett kongresszus után az Erdészeti Kutató Intézet személyzetét a felsőbbség áthelyezések útján leépítette, ezzel munkásságát teljesen megbénította, úgyhogy Roth Gyula már nem tudta vállalni az elsorvasztásra ítélt Intézet mindinkább csökkenő munkájáért a felelősséget, és 1940 végén lemondott annak vezetéséről. Ezzel azonban nem szűnt meg véglegesen a magyar erdészeti kutatásügyhöz fűződő kapcsolata, s folytatódott az 1949-ben Erdészeti Tudományos Intézet néven újjáélelt intézménnyel való együttműködésben, a szálaló erdőgazdaság tanulmányozása terén. Ebben, mint az Országos Erdészeti Egyesület szálalóerdő munkabizottságának elnöke és felelőse, töltött be igen tevékeny szerepet élete végéig.

Mint egyetemi tanár 1944-ben vonul nyugalomba, de mint meghívott előadó 1946. őszeig továbbra is ellátta a tanszék teendőit. Sőt a hal- és vadgazdaságtant még a későbbi évek során is előadta (1944–1952, 1957–1959).

Népi demokráciánk – érdemei elismerésül – 1952-ben a mezőgazdasági tudományok (erdészet) doktora címmel, 1954-ben a Munka Érdemérem aranyfokozatának, 1955-ben pedig a Kossuth-díj II. fokozatának adományozásával tüntette ki.

Rendkívül sokoldalú munkásságáról a rendelkezésre álló szűk keretek között még távirati stílusban sem lehet megfelelő képet s kellő méltatást adni. Az elmúlt félszázad alatt alig merült fel hazánkban az erdészeti kutatásügy és az erdőművelés tárgykörében olyan probléma, mellyel kapcsolatban nem foglalt volna állást, vagy ami elkerülte volna kutatói figyelmét. Munkássága kiterjedt az erdőgazdaságnak mind tudományos,

mind gyakorlati terére. Kezdetől törekedett arra, hogy az elmélet minél hathatósabb támogatást nyújtson és irányt mutasson a gyakorlatnak. Ennek a célkitűzésnek jegyében született első előadása is, melyet 1906 decemberében tartott az Országos Erdészeti Egyesület hallgatósága előtt (*Az erdőlélek gyakorlati keresztülviteléről*).

A mai értelemben vett, s Roth Gyula által már akkor propagált *állományápolás* nálunk a század első éveiben a külfölddel összehasonlítva még a szakirodalomban is egészen jelentéktelen szerepet játszott – a gyakorlatról nem is beszélve –, mely rendületlenül a tarvágásos gazdálkodás és a minimális mértékű állományápolás alapján állt.

Mint ahogy a tarvágásos gazdálkodás és *Hartig* szellemében keresztülvitt ún. **182**állományápolás velejárója a mesterséges felújítás, ennek pedig a monokultura lett, ugyanúgy következik a záródásbontó és biológiai alapon álló tervszerű, állományápolások után a természetes felújítás, a többszintű, többé-kevésbé természetes összetételű elegyes erdő. Tehát amennyire úttörő volt nálunk Roth Gyula a biológiai alapokra helyezett s az erdő összetételét és fejlődését jelentősen befolyásoló állományápolás terén, ugyanúgy elsőként harcolt a *természetes felújítás* érdekében.

Az új eszmék, az új rendszer, az erdőgazdaság fejlesztése, a haladás érdekében kemény harcot kellett vívnia mind az erdőbirtokosok, mind a fakitermelők, de még a konzervatív erdészekkel szemben is.

Szóban és írásban fáradhatatlanul hirdette az újat, a jobbat, a természetesebbet, a több gondot, tudást és fáradságot, kiadást igénylő, de végeredményben többet, jobbat, értékesebbet ígérő, biztosabb alapokon álló, a messzebb jövőt is szem előtt tartó gazdálkodást. Minthogy azonban tudta, hogy minden szép előadásnál és a leglogikusabb érvelésnél is meggyőzőbb és tanulságosabb a példa, a szemünk előtt lefolytatott összehasonlító kísérlet, kezdetől igyekezett a meggyőzésnek ezzel a fegyverével is élni. Így születtek meg a különböző állományápolási és természetes felújítási kísérletek előbb a mai Szlovákia (Kisiblye, Likavka), majd Selmechánya elhagyása után számos egyéb hazai területen.

Ugyancsak Roth Gyula volt az első, aki hazánkban felhívta szakembereink figyelmét a *száraló erdőre*, s vezetett be ezen a téren is kísérleteket.

Már az 1900-as években behatóan kezdett foglalkozni a *famagvak származásával*. Számos kísérletsorozatot indít meg Likavkán, Teplicskán, a gödöllői arboretumban, Ásotthalmán, Malackán, Kecskemét-Bugacon stb.

Sokat és előszeretettel foglalkozott *külföldi fajok meghonosításával*.

Nagy súlyt helyezett a *nemzetközi kapcsolatok* minél messzebb menő kiterjesztésére és ápolására a szakirodalom terén is. Számos külföldi folyóiratnak volt munkatársa és tudósítója.

Meglepően sokoldalú érdeklődésére és tájékozottságára vall *gazdag és széleskörű irodalmi munkássága*. Számptalan előadást tartott a legkülönbözőbb fórumok előtt a kísérletügy, az erdőművelés és vadászat köréből. Cikkeinek, tanulmányainak száma 200 körül mozog. Ezek tárgyak szerint igen megoszlanak.

Irodalmi munkásságának mégis koronáját jelenti az 1935-ben megjelent *kétkötetes Erdőműveléstana*, mely általános erdőműveléstani kérdésekkel foglalkozik, az akkori legfejlettebb fokon. Nyugalomba vonulása után írta meg a különleges magyar erdőgazdasági kérdéseket tárgyaló III. kötetet („A magyar erdőművelés különleges feladatai”), mely 1953-ban jelent meg.

Komoly hála kötelezte a magyar erdészetet az erdőgazdasági üzemek, az állományápolás, a

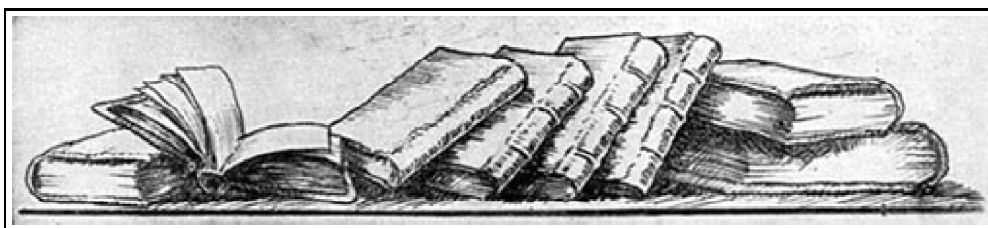

felújító-vágások és a száraláló erdővel kapcsolatos fogalmak tisztázásával és jó magyar elnevezéseivel.

Egészen kiemelkedőek *nemzetközi szereplései*, amikor nemzetközi kongresszusokon, vagy ezeket megelőző bizottsági tárgyalásokon képviselte a magyar erdészeti kutatás ügyét. Ezen a téren, de egész életpályáján a csúcspontot az Erdészeti Kutató Intézetek 1936-ban, hazánkban megtartott IX. nemzetközi kongresszusának előkészítésével, megrendezésével, s mint elnök, annak mintaszerű lebonyolításával érte el, ami az erdészeti tudományos kutatás egész nemzetközi fóruma előtt mind a magyar erdészet, mind a maga számára a legnagyobb elismerést vívta ki. A résztvevők Sopron–Farkasgyepü (Bakony)–Balatonfüred–Pécs–Szeged–Budapest–Püspökladány–Debrecen–Lillafüred vonalon végigvezetve, pompás áttekintést kaptak nemcsak erdőgazdaságunk keresztmetszetről, hanem hazánk számos jellegzetességéről és szépségéről is.

Roth Gyula halála a magyar erdészet súlyos vesztesége, amit enyhít a tudat, hogy tanításaiban, könyveiben s egyéb irodalmi hagyományaiban, mint a lelkes szakszeret, a fáradhatatlan tevékenység és tudás példaképe örökké él közöttünk és utódaink között!

Magyar Pál

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

---

183 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Szabolcsi Dénes és Bartha Dénes:
Zenetudományi tanulmányok Haydn emlékére Bp. 1960. Akadémiai Kiadó 713 lap

**Szabolcsi Dénes és Bartha Dénes: *Zenetudományi tanulmányok Haydn emlékére*
Bp. 1960. Akadémiai Kiadó 713 lap**

Zenetörténeti körökben régóta röstellkedve hangoztatják, hogy a magyar tudományos kutatás egyre adós Haydn életrajzával. A fent jelzett kötet felel arra a kérdésre, miért nem vállalkozhatott a nagy feladatra öntudatos zenetörténész. Az óriási könyv ugyanis nem életrajz, hanem úgy fogható fel, mint az operák nyitánya, a később feldolgozandó motívumok összefoglalása: ebben a nagy munkában inkább a forrásanyagot találjuk lefektetve, amiről majdan – remélhetőleg rövid időn belül – avatott toll megírja a régóta sóvárogva várt életrajzot. De ez az életrajz az egész európai Haydn-kutatásnak szól majd, mert egy

nagy kérdésre is fog felelni, ami csak magyar zenekutatók részéről fejthető meg: micsoda hatásokat váltott ki Haydnból a több évtizedes magyarországi tartózkodás.

Egyébként a külföldi Haydn-kutatás is nagyobb és tudományos méreteken most kezd csak szedelőzködni, mert bár részletkérdésekben sok eredmény született, de összefoglaló nagy munka csak egy volt, annak is két első kötete még a múlt század utolsó évtizedeiben jelent meg, és csak az első világháború után a záró kötet, az első kettőt Pohl C. F. írta, a harmadikat Botstiber Hugó. A legtöbb életrajz, amelyek száma az egyes Haydn-jubileumok idején alaposan felszökött, jobban-rosszban erre a nagy háromkötetes munkára megy vissza, így Pap Viktor kis füzeté is, amely évtizedekig az egyetlen magyar nyelvű életrajznak számított.

Ezekből a művekből a maga nyugodt életvonalából és művészetéből ki nem zökkenhető, kedélyes öregúr képe világított ki, akit méltán neveztek Haydn-papának. A Zenetudományi tanulmányok kötete az elemzések sokaságával megdönti az így kialakított képmást, megmutatja Haydn kapcsolatait a néplélekkel és új helyet jelöl ki számára a zenetörténetben. Történik pedig ez olyan dolgozatok kapcsán, amelyek meggyőzőek, és aki foglalkozik zenével, a közölt bőséges példa alapján meggyőződhetik az állítások igazságáról; a laikus pedig a szó megdöntő ereje révén fogadhatja el az új megállapításokat. A külföld számára alapos német összefoglalások teszik hozzáférhetővé az eredményeket. Nemcsak a magyar zenetudománynak kitűnő nyeresége a könyv, de hasznát látja az egyetemes kutatás is. Kár, hogy lapunk terjedelme nem engedi meg, hogy minden egyes tanulmány tartalmát, ha még oly tömören is kivonatolhatnók, így csak szűkszavú utalásra nyílunk terünk.

Kodály Zoltán rövid akadémiai beszéde nyitja meg a sort. Hivatkozik rá, hogy Haydn igazi demokrata művész: a nép hangján szólt, törekvése az volt, hogy mindenki megértse, és megvalósította a szólamok egyenjogúságát. Első volt, aki a magyar zene minden mástól elütő sajátosságát világszerte megismertette.

Az 1952-ben elhunyt Einstein Alfréd tanulmánya következik, amely már 1939-ben készült, főleg azt hangsúlyozza, amit a kötet egyéb tanulmányai is aláhúznak, hogy Haydn különösen attól az időponttól fogva, hogy a főúri udvar nyűgétől megszabadul, mennyire forradalmár a zeneszerzés terén.

184 Siegmund-Schultze Walter Haendel oratóriumainak hatását fejtegeti Haydn hasonló fajta műveire, amelyek 1790 után keletkeztek, mikor ugyanis Angliában Haydn megismerkedhetett a főleg itt működő előddel.

A kötet egyik legszebb darabja Szabolcsi Bencének Haydn a jövő zenésze c. értekezése. A magyar földön élt mester 1790 után kétszer is megy Angliába. Megismerkedik a tömegdallal, maga is ír ilyent, ez a sajnos nekünk bizonyos okokból ellenszenves osztrák néphimnusz. A francia forradalom hatása is érződik Haydn művészetén, már nem a klasszikus szimfónia érdekli, hanem a vonós négyeseknek új korszaka nyílik. Szabolcsi főleg ezek menüett-tételeit boncolgatja és kijelenti, hogy ezek a jövő emberét mutatják. Az angol utak után készült darabok „közvetlen nyitánya a romantikának.” Ebben a dolgozatban nagyon megkapóak a magyar irodalomból vett párhuzamok, például a fiatalabb és korábban elhunyt Mozart és az idősebb Haydn kapcsolata, párhuzamba állítva Arany és Petőfi viszonyával.

Gárdonyi Zoltán Haydn oratórium-formálása címmel a fiatalkori Tóbiás hazatérése oratóriumot fejtegeti, amelyben lírai és epikus részeket egyaránt kimutat, a sovány cselekményt a recitativók foglalják magukba. A Teremtés kiszabadul már az opera közelségéből, öncélú koloratura nincs már benne. Az Évszakok egyik legelső mű, amely népi életet mutat be.

Bartha Dénes Sopront felette érdeklő tanulmányának ez a címe: A Sieben Worte változatainak keletkezése

az Esterházy-gyűjtemény kéziratának tükrében. Mint oratóriumot 1805-ben adták először Sopronban ezt a művet; a múlt század végétől fogva a vonós-négyes változat évente előadásra került, Haydn sírja fellett Kismartonban a soproni zenészek előadásában. A kutatásokból kiderül, hogy az oratóriumot először egy passzai pap dolgozta át Haydn zenekari művéből, Haydn maga is hallotta Passauban és úgy vélekedett a maga szerény módján, hogy azt biz ő jobban megcsinálta volna, egynémely részlet átvételében azonban maga is elkészítette az oratóriumot. A kiadók azonban összekeverték ezt a passzai változattal, és még most is gyakran Haydn zenéjeként adják a tételek előtti tordalékokat. A hajdani Esterházy levéltár közkinccs, a benne eddig elzárt anyag hozzáférhető; Bartha maga is említi, hogy Sandberger müncheni tudós, akinél Esterházy Pál zeneelméletet tanult fiatal éveiben és a dán Larssen láthatták csak a Haydn-anyagot; ezért sajnáljuk, hogy a szerző egyéb külföldi kutatóknak mintegy szemrehányást tesz, hogy a korábbi tévedést nem derítették ki, hanem egyik a másik nyomán adta közre a helyt nem álló adatot. (108, 131. lap).

Sólyom György terjedelmes, de rendkívül fontos megállapításai ezzel a címmel: A klasszikus századforduló, érdekesen világítják meg, mit tartunk régi zenének. De ezt az újabb zenétől nem választja el olyan erős cenzúra, mint a klasszikus zenét a romantikától. Az előkészítők egyike Haydn, kései muzsikájával, aki Mozarttal és Beethovennel együtt a népi zene beolvasztója.

Ujfalussy József Haydn zongoraműveiben található különös formacsoportot elemez a következő tanulmányban, majd Somfai László érdekes kísérlete következik: A klasszikus kvartetthangzás megszületése Haydn vonósnegyeseiben. Kotta példákkal és szóbeli magyarázattal sikerül neki ez a nehéz, szinte leküzdhetetlen feladat. A cikk elé egy prologusszerű szövegrész került, igazi dicsőhimnusz a vonósnegyesre, amire minden igazi zenebarát szívesen mond áment, bosszantó, hogy ezen az egy lapon négy kellemetlen sajtóhiba éktelenkedik, ami egyébként a kötetben elég ritka.

Sopronban gyakorta hallhatni Haydn-miséket, így érdeklődéssel olvassuk Rajeczky Béni cikkét: Jegyzetek Haydn hat nagy miséjéhez. Elmondja, mennyi támadás érte e miséket, hogy túlságosan világiak. Az író védelmébe veszi Haydnt: ha úgy adnák elő e szerzeményeket, ahogy Haydn írta, tehát minden szertelenségtől mentes, az énekekre fektetve a hangsúlyt, akkor a tiszta áhitat törne magának az előadásban utat.

Szabolcsi Bence Haydn és a magyar zene cikke értékes elemzéseivel viszi közelebb a bonyolult kérdést a megoldásához. „Holmi exotikus lokálkolorit, nem több”, ezzel csökkenti az eddigi túlzó hangokat.

Vécsey Jenő gondos összefoglalása, az Országos Széchényi Könyvtár Haydn autográfjai, valamint Somfainak második cikke, Ismeretlen Haydn kéziratok az eszterházi színház operarepertoárjában a leendő teljes Haydn-életrajz számára nemcsak 185 tégglák, hanem szinte előre elkészült épületrészek. Ebbe a sorba tartozik Valkó Arisztid gondos válogatása az Esterházy levéltárból ezzel a címmel: Haydn magyarországi működése a levéltári akták tükrében. Itt sok soproni adat is került napfényre, például Fischer könyvkötőre, a Siess nyomdára, és nem utolsó sorban Szluha Károly özvegyének műgyűjteményére. (568. lap). Úgy látszik, Haydnak a soproni Esterházy palotában valami helyisége volt, amelyért az egyébként a hercegnek ingyen szolgáló házmestert a művész díjazta. Elég furcsa dolog és 1797-ben Haydn akarták a házmester valami adósságát a hercegség részéről behajtani, ekkor írta Haydn, hogy szomorú, amikor szolgálja a szolgát, karmester a házmestert fizesse. Mint érdekességet említjük az akták közül, hogy 1772-ben a herceg néhány neves művész nevéjén kívül nem engedte meg, hogy a zenészek hites feleségei Eszterházában mutatkozzanak.

Folyóiratunk szerkesztője, Csatai Endre is képviselt. Cikke a süttöri anyakönyvekből adja a hercegi zenészekre vonatkozó adatokat.

Benkő András Haydn Teremtésének kolozsvári eladásairól szól, hasonló tanulmányt korábbi adatokkal lehetne Sopronról is írni.

Az utolsó tanulmány Katona Imrétől való: Fertőd Haydn századában értékes összefoglalása a környék múltjának és alaposan átdolgozott építési története a híres kastélynak, számos nehéz kérdést oldva meg.

A kötetet tömérdek fénykép és kottamelléklet kíséri.

Veszprémi László

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / ARRABONA 1. A Győri Múzeum Évkönyve 1959. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1959. 173 pl.

ARRABONA 1. A Győri Múzeum Évkönyve 1959. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat 1959. 173 pl.

Örvendetes jelenség, hogy fellendülő kulturális életünkben a vidéki múzeumok is részt kérnek és vállalnak. A most megjelent Győri Múzeum Évkönyve bizonyíték arra, hogy a múzeum egy város, sőt ezen túlmenően távolabbi területek tudományos életének irányítására, összefogására is képes. A kötetben megjelent cikkek, tanulmányok, adatközlések Győr történetének megismerése mellett a közeli Sopron, de a magyar föld egészének megismerése szempontjából is fontosak.

Méltó és helyénvaló, hogy a győri történeti kutatások elindítójáról, Rómer Ferenc Flórisról szóljon a kötet első írása. Rómer működésének jelentősége messze túlnő Győr, de sokszor egész hazánk területén. Benne tiszteli a hazai régészet igazi megalapítóját s népszerűen megírt első nagy összefoglalójának a „Műrégészeti Kalauz”-nak szerzőjét. Legmaradandóbb alkotása a ma már 70. kötetéhez közeledő Archeológiai Értesítő életre hívása és szerkesztése volt. Banner János ismeretlen vagy kevésbé ismert adatok felsorakoztatásával hozza emberi közelségbe Rómer rokonszenves alakját. A cikkhez egyetlen hozzátenni valónk lenne. A jegyzetektől kitűnik, hogy az OSZK. kb. félszáz Rómer levelet őriz. Ezeknek a tudománytörténetileg rendkívül becses leveleknek talán helyet lehetne biztosítani az Évkönyv következő számában.

A Győri Múzeum rövid történetének ismertetését Uzsoki András vállalta magára. Feltűnő, hogy már igen korán, a XV. században ismerjük a győri Victoria-követ egy humanista (Antiquus) leírásából. A Győr környéki feliratos kövekről Apianus és Bonfini tesznek említést, 1516-ban pedig Megyerichei János össze is írta őket. E kutatásoknak csupán kultúrtörténeti jelentőségük van. A tervszerű és rendszeres kutatás megindítása Rómer nevéhez fűződik. Az egymást váltó vezetők közül Börzsönyi Arnold, Méry Etel, Börzsönyi Arnold és Lovas Elemér neve érdemel csupán említést. A felszabadulás utáni helyzetet külön tárgyalja a szerző. Figyelemre méltó a múzeum látogatottságának rohamos emelkedése. A gyűjtemény fontosságára jellemző, hogy hazai kutatóink rendszeresen, külföldiek pedig sűrűn tanulmányozzák az anyagot.

Kanozsay Margit a „Győri Történelmi és Régészeti Füzetek” cikkeit, szerkesztési elveit vette vizsgálat alá. Az 1861–1865 között Rómer Ferenc Flóris szerkesztésében megjelent füzetekről megállapítja, hogy hiteles okmányok, régészeti leletek alapján látni, láttatni és becsülni tanította azt, ami a múltból becsülést érdemel.

186A múzeumépület történetét Jenei Ferenc írta meg. Az épület előkelő helyet foglal el a magyar építészet történetében. Első írásbeli említése 1599-ből való. Jenei dicséretes szorgalommal kutatta fel egykori

gazdait, az épület megújítására, átalakítására vonatkozó adatokat. Buda és Sopron kivételével országosan is kevés olyan műemlékünk van (magánháza gondolok), melynek történetét ennyire jól ismernénk. A mennyezetet Schaller István festőművész freskói borítják. A magyar művészettörténeti irodalom csak az utóbbi negyedszázadban foglalkozott érdeme szerint ezzel a jelentős, működésével elsősorban Győrhez és Sopronhoz kapcsolódó mesterrel.

A mosonszentmiklós-jánosházpusztai bronzkori temető anyagát ásatója, Uzsoki András tette közzé. Az 1958-ban történt leletmentés 57 bronzkori sírt eredményezett. Bár a szerző több ízben hangsúlyozza, hogy csak előzetes jelentést kíván adni, a cikk mégis túlnő célkitűzésén. A lelőhely, a temetkezési formák leírása, az előkerült kerámia csoportosítása már komolyabb feldolgozás csíráját rejti magában. Fontosnak tartjuk kiemelni a Keresztély Béla által végzett mészbetét vizsgálatokat, melyek megállapították, hogy az Észak-Pannon mészbetétes kultúra (lelőhelyük ebbe a körbe tartozik) erdényeinek mészbetétje kalcinált csont és kagylóhéj keverékéből áll.

Őskori aranyosásunk tárgyi anyagát Téglás G., Cserni B., Rákóczy S., Ortvy T. munkássága nyomán elsősorban Erdélyből ismertük. Uzsoki András most történeti és régészeti adatokkal igazolta, hogy Dunántúlon is folyt aranyosás. Módszere, bár régészet-kronológiailag fordított sorrendet követ, mégis jónak mondható. A múlt századi leírásoktól és néprajzi megfigyelésektől nyomoz visszafelé. Bebizonyítja, hogy az ún. krásznai aranyrudak dunai aranyból valók. Ezzel természetesen azt is igazolja, hogy a rómaiak ideje alatt, de előttük is folyt aranyosás a Dunán. A szerző bizonyítottan látja, hogy a szigetközi és csallóközi dunaszakaszon a rézkortól napjainkig – esetleges megszakításokkal – üzték az aranyosást. Ami a korai vaskor és a bronzkor anyagát illeti, minden esetre kívánatos lenne számos aranyelet százalékos összetételének megvizsgálása.

Szóke Béla cikkét (Fejezetek Győr koraközépkori történetéből) tartjuk az Évkönyv legkiemelkedőbb írásának. Nincs itt helyünk és módunk, hogy a tanulmányt – akár röviden is – ismertessük. Minden sora, minden mondata, egyszerű és közérthető magyarsága mellett is, lényegbevágó, az egészből ki nem ragadható. Néhány adatával (Nagy Károly avarellenes hadjáratának útvonala, avarok áttelepítésének oka a Carnutum–Sabaria közé eső területre, a honfoglaló magyarság szállásai, földrajzi elhelyezkedése, Kisalföld birtokbavétele, az árpádkori Győr várát övező települések helyhezkötése stb.) országosan vitás és kutatott kérdések megoldásához segít közelebb.

Kozák Károly közleménye a győri múzeum legrégebb kézi tűzfegyvereiről szervesen kapcsolódik a Folia Archeológicában írott korábbi cikkeihez, sőt egy lépéssel többet is jelent. A győri fegyverekről ugyanis kétségtelenül megállapította, hogy azok ugyanazon műhely termékei. Értékes következtetéseket vont le a szakállas puska kovácsolási technikájára, a megrongálódott csövek kijavítására vonatkozóan is.

A győri élet hódoltságkori szakaszának bemutatását tűzte célul Jenei Ferenc hosszabblélegzetű tanulmánya. Győr 1598-ban történt visszavétele után sohasem volt török kézen a város. Ám a török jelenléte az ország nagy részében, döntően meghatározta a város belső életét, fejlődését, piaci lehetőségeit is. A közlésből világos képet nyerünk az idegen zsoldos sereg és a lakosság, valamint a mindenkor idegen főkapitány és a bíró viszonyáról. Érdekes vonása Győr történetének, hogy a kiöregedett katonák továbbra is a városban maradtak, ezeket nevezték regement alattvalóknak. E jelenség vizsgálata országosan is kívánatos lenne. (Jogi helyzet, szolgáltatási kötelezettség stb.) Igen alaposan vizsgálja meg Jenei a társadalmi különbségeket. Ez amúgy is jó dolgozatának legerősebb oldala. Egykori leltárakkal érzékelteti a gazdag és szegény házatájának vagyoni viszonyait. Feltétlenül jó és követendő az a módszertani elv, melyet itt a szerző következetesen keresztül visz: közepes leltárakat és nem szélsőségeket hasonlít össze. Az

eredmény így kézzelfoghatóan jobban tükrözi a való képet.

Lengyel Alfréd cikke a Győr megyei jobbágyok sorsát vizsgálja a felszabadító háborúk idejében (1683–1699). A témaválasztás rendkívül szerencsésnek mondható. 187E kérdésről ugyanis nincs speciális monográfiánk, mely megvizsgálná a bécsi udvar gazdaságpolitikai törekvését. A korábbi irodalom kizárólag felszabadító jelleget tulajdonított e harcoknak s egyáltalán vagy alig emlékezett meg a nyomukban fellépő fosztogatás, sanyargatás tényéről. A jegyzetanyagból megállapítható, hogy főleg a korabeli közgyűlési jegyzőkönyvekre és a közigazgatási iratokra támaszkodott. Ezekből azonban csak általánosságokat közöl, pedig maga is említi, hogy a fosztogatások során keletkezett anyagi károkról jegyzőkönyvek is készültek.

Győr műemlékvédelmének történeti vázlatát Czigány Béla írta meg. A rövid összefoglaló nem nyújt többet címénél, de mint ilyen jó, korszakbeosztása világos, áttekinthető, használható. A jövő kutatásnak csak a hézagokat kell kitöltenie.

Bárdosi János tanulmánya a magyar Fertő tapogató halászatáról azáltal, hogy a tapogató készítését és használatát jó megfigyelőkészséggel részletesen leírja, házagpótló néprajzi irodalmunkban.

Az egész kötetben érződik az a határozott törekvés, hogy minél sokoldalúbban, a teljesség igényével mutassa be Győr egykori történetét. Jó szerkesztésével, gondos kivitelével méltán emelkedett az Arrabona első kötete a vidéki múzeumok Évkönyveinek legjobbjai közé és számos soproni vonatkozása folytán folyóiratunk olvasóinak érdeklődésére is számot tarthat.

Kőhegyi Mihály

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Tanulmányok Budapest múltjából XI–XIII. kötet Bp., 1956. 450 l., Bp., 1957. 572 l., Bp., 1959. 608 l.

***Tanulmányok Budapest múltjából XI–XIII. kötet*
Bp., 1956. 450 l., Bp., 1957. 572 l., Bp., 1959. 608 l.**

A Tanulmányok Budapest múltjából, Budapest főváros 1932-ben megindult várostörténeti tanulmánykötetsorozata a felszabadulás óta három újabb kötetten bővült. Úgy véljük, ismertetésük a Soproni Szemle olvasói számára sem felesleges. Egyrészt azért nem, mert a kötetek tanulmányaiban felvetett kérdések jelentős része vagy közvetlenül, vagy közvetve, de általános várostörténeti vonatkozásokat is tartalmaz, s így alkalmas lehet a soproni várostörténeti kutatások szempontjainak gazdagítására. Másrészt a felvetett kérdéseket a budapesti tanulmányok általában helyesen oldják meg, s így felvetésük mellett egyszersmind utalnak a megoldás lehetőségeire is. Végül hasznos megismerésük azért is, mert – különleges adottságainál fogva – Sopron országos viszonylatban is olyan helyzetben van, hogy a budapesti kötetekben felvetett kérdések jó részét Sopron történetén, annak fennmaradt gazdag forrásanyagán, az esetek nagy többségében ugyanúgy – sőt a Mohács előtti korra s a XVI–XVII. századra vonatkozólag Budapesténél még jobban is – tanulmányozni lehet, nagy hasznára ezáltal az általános hazai várostörténeti kutatásoknak is.

A kötetek általános jellemzéseként különösen ki kell emelnünk, hogy a rendkívül változatos témájú tanulmányok túlnyomó részükben nemcsak adatszerűleg hoznak sok újat a főváros történetének kutatása szempontjából, hanem módszertanilag is, az egyes problémák széleskörű, tág összefüggésekből való

vizsgálata által, az általános várostörténet szempontjából is komoly előrelépést jelentenek a tanulmányosorozat még 1944 előtt megjelent tíz kötetéhez képest. A Soproni Szemle hasábjain való részletesebb és helyenként kritikai ismertetésüket ez az újszerű vonásuk a fenti okok mellett különösen is indokolttá teszi.

Az alábbiakban a három kötet tanulmányait tárgyi csoportokban, azokon belül témáik időrendjének megfelelő sorrendben fogjuk ismertetni, arra, hogy melyik kötetben jelente meg – összesen 3 kötetről lévén szó – felesleges lenne külön utalni.

A régészeti tárgyú tanulmányok közül Szilágyi János tanulmánya („Barbár” betörések és belső harcok Aquincum terében) a kérdést, melyet az antik irodalmi adatokból csak hiányosan ismerünk, új forráscsoport, a feliratos köemlékek újszemléletű elemzése alapján kísérli meg megoldani. Már a régészet módszerét a középkori várostörténet kutatásához használva *Székely György* tanulmánya (A pannóniai települések kontinuitásának kérdése és a hazai városfejlődés kezdetei) a pannóniai kontinuitás különböző lehetséges elemeire rámutató régészeti eredmények összefogásával, [188](#)ez alapok értékelését és azon törvényszerűségek felvázolását kísérli meg, melyek a középkori városi településeket létrehozzák. Rámutat a pannóniai római telepek eljelentéktelenedésére, városi funkcióiknak a népvándorlás alatti megváltozására, s a középkori városfejlődésben a római topográfiai adottságoknak (úthálózat, épületmaradványok stb.) lehetséges szerepére. Végeredményben azonban oda konkludál, hogy a XII. századi magyarországi mezővárosi fejlődés, melyből a speciális magyarországi városfejlődés kiindul, már nem ezekre a továbbható római elemekre támaszkodva jön létre.

A klasszikus várostörténeti tudományágnak számító *topográfiai* tanulmányok közül *Horler Ferenc* és *Weidinger György*: A budai vár 1687. és 1696. évi helyszínrajzai c. cikke pontos térképmellékletei segítségével a budai vár 2 különböző időpontból származó helyszínrajzát hangolja össze egymással. *Fügedi Erik* tanulmánya (Topográfia és a városi fejlődés a középkori Óbudán) Óbuda középkori topográfiájának a rendelkezésre álló forrásanyag gondos forráskritikai elemzésen alapuló szép rekonstrukcióján túl a város társadalomtörténetének problémáit s ezen át a középkori magyar várostörténet egy fontos elvi kérdését is igyekszik tisztázni. A városon belüli társadalmi ellentétek szerepét erősen hangsúlyozó és éppen ebből új indításokat is nyerő fejtegetései alapján (ugyanúgy, mint Székely elvi jellegű cikkéből is) egy speciálisan magyar kezdeményű, de városias településtípus fejlődése bontakozik ki előttünk, cáfolataként a német nacionalista történetírás a városalapításokat Kelet-Európában mindenütt a németiségnek tulajdonító elméletének. Fügedi cikke érdekesen elemzi e várostípus idő előtti elsorvadásának okait Óbudán: a kereskedelmi útvonalak irányának megváltozásával magyarázva ezt. Jegyzeteiből különösen kiemelendő az „apothecarius” szó kereskedő értelemben való magyarázatának finom mikrofilológikus indokolása.

Nagy Lajos a XVIII. századi Terézváros kialakulását ismertető cikke sem elégszik meg azzal, hogy rendkívül alapos topográfiai munkával, térképeket és telekjegyzőkönyveket egyaránt felhasználva, szinte telekről-telekre haladva állítsa elénk e terület betelepülésének folyamatát, hanem értékes – bár véleményünk szerint egyes pontokon még tovább is fejleszthető – elvi megállapításokat is tesz a külvárosodás folyamatáról, és ezt Terézvárosnál konkrétan kialakító tényezőkről.

Az *építéstörténeti* tanulmányoknak a téma természete szerint már meglehetősen kialakult módszerét követve íródott Ybl Ervin értékes cikke (A budai várpalota helyreállítása a XIX. század derekán). A cikkből világosan és adatszerűen állapítható meg a helyreállítás története, s az, hogy az 1945-ben leégett palota még a Hauszmann-féle bővítést megelőző részének belső berendezése is utolsó formájában csak a

XIX. század fordulóján alakult ki, s abban Mária Terézia korának emlékei már nem igen voltak képviselve.

Zakariás Sándor tanulmánya (Adatok Buda építészetéhez a XIX. század első felében) szerencsés kézzel aknázza ki a budai Baucommissio anyagát a rendelkezésre álló forrásanyag teljességre törekvő feldolgozásával. Munkájának különös értéke, hogy ennek révén lehetővé válik a terület kiterjedt építetési tevékenysége, helyes arányainak s az egész jellemző kisszerűségének felmérése és értékelése. A tanulmány több mint félezer épületre vonatkozó adatot sorol fel, több mint 400 tervrajzot ismertet, s eredményesen igyekszik megállapítani a működő, viszonylag legjelentősebb építőmesterek építészetének jellemző jegyeit is. Kár, hogy mindebből távolabbi elsősorban társadalmi következtetések levonását a szerző nem kísérli meg.

Igen érdekes új témakörként jelentkezik a kötetekben a Nagy-Budapest kereteibe csak 1950-ben bevont korábbi *peremvárosok történetének* kutatása. Itt a témaválasztás maga jelent egészen újat a korábbi kötetekhez képest, de figyelemre méltó az a módszertani újdonság is, mely egyéb források híján elsősorban a statisztikai anyag használata s elemzése alapján vonja le következtetéseit. *Kubinyi András* két tanulmánya Újpest és Csepel 1848-at megelőző történetét vizsgálja. Újpest történeténél meglehetősen nehéz problémát okoz a forrásanyag – egyszerű földesúri alapítású telepítésről lévén szó – csekély volta, mely a megállapítható, jórészt topografikus adatok összegyűjtésén kívül távolabbi következtetések levonására már nem [189](#)igen nyújt alkalmat. A szerző azonban ezt a munkát nagy pontossággal és körültekintéssel végezve el a szegényes forrásanyag adta kereteken belül is lehető szilárd alapot teremt a város történetének későbbi szakasza kutatásának számára. Csepel esetében azonban a szerző, élve a már régóta községi keretben élő helység forrásanyag szempontjából sokkal kedvezőbb lehetőségeivel, valóban minaszzerű történeti-statisztikai forráselemzést végez: adatainak ügyes kombinációja révén igen sikerült következtetéseket tud levonni a község lakosságának alakulására, társadalmi, nemzetiségi, vagyoni stb. tagozódására vonatkozólag. A kép: hogyan jelentkezett a község életében és társadalmának alakulásában már 48 előtt is a fejlődni kezdő főváros szívó hatása, elsősorban ennek a sokoldalú elemzésnek következtében válik meggyőzővé.

Lakatos Ernő cikke (Budapestkörnyék 1848-ban) ugyancsak megfelelően támaszkodva a statisztikai jellegű forrásanyagra összefoglaló képet nyújt a főváros környékének 1848 előtti viszonyairól, társadalmi rétegződéséről, gazdasági helyzetéről s földesúri viszonyairól, s végül 1848-i mozgalmairól. Az összeállítás természetesen változatos, és korántsem teszi feleslegessé a további részletkutatásokat, a fejlődés eddig inkább sejtett vagy következtetett főjellemzőinek, adatszerű megállapításával (a környék lakosságának országos viszonylatban igen gyors emelkedése, ezen belül a zsellérség különösen erős gyarapodása stb.) s a felhasználható források forrásértékének elemzésével (ha az egyházi ematizmusok demográfiai forrásértékét jelentősebbnek tartjuk is mint Lakatos), azonban használható s időtálló alapokat teremtett a további kutatások számára. E témakörön belül azonban nagy érdeklődéssel várjuk az e vidék 1867 utáni történetének: munkásnegyedekké alakulásának történetével foglalkozó cikkeket is.

A kötetek mennyiségileg és terjedelmileg legjelentősebb részét a város *gazdasági életének történetére* vonatkozó tíz tanulmány teszi ki. A gazdaságtörténet ily erős jelentkezése már önmagában is jelentős fejlődés a korábbi kötetekhez képest, jelentőségét azonban csak emeli, hogy ennek keretébe tartozik a felszabadulás előtti kötetekben gyakorlatilag csak igen kevésé átlépett 1848-as időhatáron túl vitt kutatások igen jelentős része is. Amellett természetükből kifolyólag e témák keretében számos jelentős társadalmi, sőt igazgatási vonatkozású kérdés is tisztázásra kell hogy kerüljön: komplex, más témák kutatásait is erősen érintő, sőt befolyásoló szemléletre leginkább itt van szükség.

Nagy István két tanulmánya (Buda adóterhei a töröktől való visszafoglalástól a Rákóczi-szabadságharcig; Buda város gazdálkodása és adósságai a XVIII. század első felében) összességében Buda város gazdálkodásának történetét tartalmazza, igen gazdag forrásanyagot példás alaposággal használva fel. A cikkek nyomán tisztán áll előttünk e háromnegyed évszázad városi gazdálkodása: a kamarai és katonai szervek kíméletlen kizsákmányoló tevékenysége, a város kétségbeesett kísérletei a kamara által elherdált városi javak akár adósságok árán is elérhető visszavásárlására, a városi jövedelmek forrásaira, mennyiségére, a város kapkodó hitelműveleteire (melyek egyszersmind a kor hitelviszonyaiba is igen jellemző bepillantást adnak) s végül a városi magisztrátus panamákkal terhes üzelmeire.

Problémafelvetésénél s módszerénél fogva egyaránt igen figyelemre méltó *Nagy Lajos* tanulmánya a mezőgazdaság szerepéről a XVIII. századi Pesten. A tanulmány a témával kapcsolatos kérdéseket igen sokoldalúan veti fel. A határ rendjének kialakulásában ismét mintaszerű topográfiai munkát végez, lehetőség szerint azonban már itt is igyekezőn előremutatni a város topográfiai kialakulásának napjainkig ható elemeire is. A mezőgazdaság jelentőségének vizsgálatánál pedig erős figyelemmel van ennek társadalmi hatásaira is: a földtulajdon megoszlására az egyes foglalkozási kategóriák között, a földbirtoknagyság kategóriáinak egyre erősödő polarizálódására, s a korábban kizárólag mezőgazdasági művelés céljából tartott telkeknek, a fejlődő város területi növekedése által kínálgató telekspekulációk során, a polgári vagyon kialakulásában szerzett jelentőségére. Mindezeknek révén Pest XVIII. századi mezőgazdaságát sikerült szervesen és sokoldalúan beépítenie a város fejlődésének történetébe.

Tematikájánál fogva újszerű *Rózsa Miklósnak* a budapesti cukrászipar kezdeti 190-történetéről készült vázlatos összefoglalása. Az egyelőre csupán a felhasználható szakirodalom alapján készült alapvetés – ha talán kissé túlságos részletességgel állítja is be a budapesti cukrászipart a cukrászat általános történetének folyamatába – szerencsésen egyesíti az iparág mesterségbeli része történetének alapos ismeretét a fejlődés társadalmi vonatkozásainak leírásával. A cukrászat elterjedésében helyesen látja meg a polgári életformának a polgárisodás felé mutató elemét. Most már szorososan a budapesti cukrászat belső életének helyi levéltári adatokkal is alátámasztott történetét is érdeklődéssel várjuk.

Kosári Domokos tanulmánya (Pest-Buda és a Kereskedelmi Bizottság 1791-ben) már a kapitalizmus kialakulásának kezdetéhez vezet el az olvasót. Kár, hogy cikke megelégszik csupán az országgyűlés és különleges bizottsághoz a testvérvárosok részéről beérkezett javaslatok, tervezetek egyszerű ismertetésével, nem törekedve megrajzolni és elemezni a javaslatok háttérét és talaját: e városok XVIII. század végi (esetleg az ország többi, ugyancsak javaslatokat tevő városának munkálataival összevetett) kereskedelmének helyzetét.

Vörös Károly

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON BIBLIOGRÁFIÁJA (1958.)

SOPRON BIBLIOGRÁFIÁJA (1958.)

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRON BIBLIOGRÁFIÁJA (1958.) / Társadalmi tudományok 2.

rész

Társadalmi tudományok 2. rész

Adatgyűjtők: Csapody István, Csatkai Endre, Faller Jenő, Thirring Lajos,

Rövidítések: SSz = Soproni Szemle. VUH = Volk und Heimat.

BglHbl: Burgenländische Heimatblätter

Csatkai Endre: Kallódó Haydn-emléktárgyak. Kisalföld 1958. XI. 22.

Csatkai Endre: Kalappal, vagy kalap nélkül? Kisalföld. 1958. XII. 9.

Csatkai Endre: Régi választások Sopronban és környékén. Soproni Egyetem 1958. 2. sz.

Csatkai Endre: Thirring Gusztávné. SSz 1958. 3. szám. (Neokrológ)

Csatkai Endre: Újabb adatok a soproni kártyafestők működéséhez. SSz. 1958. 4. szám

Csatkai Endre: Vörösmarty és Toldy Ferenc körlevele Sopron tanácsa előtt 1836-ban. SSz. 1958. 4. szám

Cs. E. XVII–XVIII. századi soproni írók. SSz. 1958. 3. szám

Dávidházy István: Soproni vélemény a kőszegi posztósok festési újtásáról. Vasi Szemle 1958. II. kötet

Dömötör Ákos: „Szöcsinküldők” Mihályiban. SSz. 1958. 1. szám

Dutka Mária: A múltját őrző város. Értékes régészeti leletek Sopronban. Magyar Nemzet. 1958. VIII. 10.

Entz Géza: A soproni Szent Lélek-templom újabb előkerült gótikus részletei. Műemlékvédelem 1958. 1. szám

Erdei László: A soproni táj legkorábbi jelentkezései az irodalomban. SSz. 1958. 1. szám

Ernst, August: Ein Urbar von Hanftal (Ca 1567–83.) BGLHBL 1958. 4. füzet. (Fertőkönyék, elpusztult falvak)

Faller Jenő: A brennbergi szénbányászat úttörői. III. Hamberger József SSz. 1958. 1. sz.

Faller Jenő: A soproni Központi Bányászati Múzeum rövid ismertetése. SSz. 1958. 2. sz.

Faller Jenő: A soproni Központi Bányászati Múzeum rövid ismertetése. Bányászati Lapok. 1958. 4. szám

Faller Jenő: Egyéves a soproni Központi Bányászati Múzeum. Kisalföld. 1958. X. 14.

Faragó Sándor: Adalék az 1826. évi kapuvári parasztmozgalom történetében. SSz. 1958. 4. szám

Farkas Zoltán: Újkori magyar szobrok galériája. Múterem. 1958. 10. szám. (A soproni Kugler Ferenc Pál rövid, de jó méltatása)

191 *Fiedler, Karl*: Das Maiballfest in Mörbisch. VUH 1958. 9. füzet

Fitz, Jenő: Zur Frage der kaiserzeitlichen Hügelgräber in Pannonia Inferior. Székesfehérvár 1958. Az

- István Király Múzeum közleményei. A sor. 8. szám. (Érinti Nyugatpannoniát is).
- Fodor* Henrik: A kőszegi jakobinusok. Vasi Szemle. 1958. II. kötet (Több soproni vonatkozással)
- Freier* József: „Csak egy kislány van a világon” Gondolatok Szentirmay Elemér dalköltő halálának 50. évfordulóján. Kisalföld 1958. X. 11.
- Friedrich* Károly: Dahner Samu. SSz 1958. 3. szám. Nekrológ
- Friedrich* Károly: 1957. évi soproni krónika. SSz. 1958. 3. szám
- Füredi* Oszkár: Hozzászólás a soproni Előkapu 11. sz. ház kisboltsorának kérdéséhez. SSz 1958. 1. szám
- Ganay*, Ernest és *Császár*, Ladislas: Chateaux de Hongrie. Jardin des arts. 1958. 40. szám. (Több burgenlandi és Sopron megyei kastélyt említenek)
- Garas* Klára: Felix Ivo Leicher. Bulletin du Musée National Hongrois des Beaux Arts. 1958. 13. füzet. (A soproni Szent Mihály templom Szt. Péter oltárképét is említi)
- Garas* Klára: Johann Bergl rajzai Magyarországon. Bulletin du Musée Nat. Hongrois des beaux-arts. 1958. 12. füzet. (A soproni magángyűjteményekből több rajzot közöl)
- Gál* János: A soproni Erdőmérnöki Főiskola múltja és jelene. Kisalföld. 1958. X. 22.
- Gárdonyi* Géza: 10 éves Győr-Sopron megyei kisipari termelészövetkezetek. Sopron, Győr-Sopron megyei nyomda. 56 lap. (A soproni Faipari KTSZ stb.)
- Göcsei* Imre: Győr-Sopron megyei képeskönyv. Győr, 1958 Győr-Sopron megyei ny. 23 lap. LXIII. tábla.
- Grabner* Elfride: Burgenländische Motivbilder in Mariazell. VUH 1958. 1. szám (Soproni, pörgölényi, szombathelyi és győri származású fogadalmi kép)
- Gransztói* P: Les particularités générales de l'urbanisme hongrois. Acta hist, artium. 1958. V. kötet. 1–2 fasc. (Sopronról is szól)
- Gerő* László: Gótikus lakóház helyreállítása Sopronban. Műemlékvédelem. 1958. 2. sz.
- Hajdu* Helga: Levél Drezdából Sopronba 1655-ben. SSz 1958. 3. szám
- Hajdu* Helga: Soproni vonatkozású német kéziratok az Orsz. Széchenyi Könyvtárban. II. SSz. 1958. 1. szám
- Hanák* Péter: Lektorai jelentése a Sopron város története 1848–1949 c. munkaközösség eddigi eredményeiről. SSz. 1958. 1. szám
- Harter* Helga: Beiträge zur Trachtenkunde des Burgenlandes. IV. BGLHBL 1958. 3. szám (Fertőmeggyes)
- Házi* Jenő: Az 1379. évi soproni telekkönyv. SSz 1958. 2. szám
- Hetényi* Imre: A műemlékek jogi védelme. Műemlékvédelem. 1958. 2. szám. (A Rózsa utca 6. sz. ház)
- Holl* Imre: Középkori kályhacsempék Magyarországon. I. Budapest régiségei. XVIII. kötet. (Soproni

darabot is említ)

Huber Mida: Alt-Ödenburg. VUH. 1958. 9. szám

Iváncsics Nándor: Püspöki királyné Petőházán. SSz. 1958. 2. szám

Iváncsics Nándor: Soproni hetivásárok 1830 körül. SSz. 1958. 4. szám

Jügelt, Karl Heinz: Ungarländische Studenten an der Universität Jena in den Jahren 1882–1918. Wissenschaftliche Zeitschrift der F. Schiller Universität. 1957–8. 2/3. szám

Kelényi Ferenc: A nyugat-dunántúli folyóiratok szerkesztői értekezlete Sárvárrott SSz. 1958. 4. szám

Kelényi Ferenc: Soproni útirajz 1831-ből. SSz 1958. 4. szám

Keresztesi Béla: A Főiskola ünnepére. Erdőgazdaság és faipar. 1958. 8. szám

Kery, Bertalan: Schloss Eszterháza-Das ungarische Versailles. Alte und moderne Kunst. 1958. 7/8. szám

Kékesdi Gyula: Eroica. Népszabadság. 1958. XI. 20. (Bors László és Entzbruder Dezső)

192*Király Jenő*: Dr. Manninger Vilmos. SSz 1958. 2. szám.

Kiss Lászlóné, Panajoth Lászlóné: Az 1956/57. tanévben Győr-Sopron megyében érettségizettek továbbtanulása és elhelyezkedése. Megyei és városi Statisztikai Értesítő, 1958. 4. szám

Kovács József: Hozzászólás a Lenin körút és Előkapu rendezési tervéhez SSz 1958. 3. szám

Kovács József: Jonas Rosa frankfurti nyomdász özvegyének számlája Lackner Kristófhhoz 1631-ből. SSz 1958. 3. szám

Kovács József: Lunkányi János feljegyzései 1848-ból. SSz 1958. 3. szám

Kőhidi Róbert: Számadás, Erdőgazdaság és faipar. 1958. 8. szám. (Az Erd. Főiskola tanulmányi eredményei)

Kőszegi Frigyes: Soproni séta. Népszabadság. 1958. XI. 15.

Kubinszky Mihály: A hatvan éves pozsonyi és Fertő vidéki vasút keletkezése. SSz 1958. 2. szám

Kubinszky Mihály: 50 éves a kőszegi vasút. SSz 1958. 4. szám

Kubinszky Mihály: A hazai vasúti építészet története. Közlekedéstudományi Szemle. 1958. (Sopron, Nagycenk, Kóny pályaudvarairól)

Langer Genovéva: Dukai Takács Judit költőné levele. SSz 1958. 1. szám

László Ernő: Scheiber Ferenc. SSz 1958. 3. szám. (Nekrológ)

Lengyel Alfréd: Sopron megyei családnevek Győr város polgárkönyveiben. SSz 1958. 2. szám

Loibersbeck, Josef: Run um Kobersdorf. VUH 1958. 8–14. szám. (Ez utóbbiban sok vonatkozás Sopronra

és soproni zsidókra)

Lukácsy Sándor: Patriotizmus-nacionalizmus. Népművelés 1958. II. szám. (Magda Pál soproni tanárról és Sopronban készült lexikonjáról)

Lyka Károly: A gótikus építészet. Élet és Tudomány 1958. VII. 13. (A soproni Szt. Mihály templomot említi, képét hozza)

Márki Zoltán: A Székely Színház Magyarországon. Utunk (a román írószövetség lapja. 1958. 52. szám. A soproni vendégszereplésről, Kossuth 1829-es soproni színlapjáról)

Mollay Károly: A Budai jogkönyv magyar szórványai. Magyar Nyelv. 1958. 3–4. szám. (Számos soproni vonatkozással)

Mollay Károly: Járt-e Erzsébet királyné Mihályiban? SSz 1958. 3. szám

Mollay Károly: Még egyszer Kottaner Jánosné és naplója. SSz 1958. 2. szám

Mollay Károly: Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus. Philologiai Közlöny 1958. 3–4. szám. (Az eddigi kutatások eredményei)

Mucsi Ferenc: Az 1917-es oroszországi februári forradalom hatása Magyarországra. Századok 1958. 5/6. szám. (Megemlékezik a brennbergi sztrájkokról)

Műemléki Felügyelőség (Országos): Jelentés az O. M. F. 1956. évi munkájáról. Műemlékvédelem. 1958. 3. szám. (Sopron: Szt. Lélek templom, Szt. György u. 3. Sopronbánfalva: volt kármelita templom)

Műemléki Felügyelőség (Országos): Jelentés... 1957. évben végzett munkájáról. Műemlékvédelem 1958. 4. szám. (Sopronbánfalva)

Nagy Tibor: A paksi Mithras-dombormű. Arch. Értesítő, 1958. 1. szám. (Említi Fertőrákost)

Nehézipari Műszaki Egyetem Bányamérnöki és Földmérőmérnöki Kar könyvtára: Külföldi könyvek jegyzéke. I. Sopron 1958. 107. lap.

Németh Sámuel: Magyar gimnázium Sopronban 1657–1674. SSz 1958. 1. szám

Némethy Ferenc: Révai Miklós. Magyar Nyelv. 1958. 2. szám. (Soproni és nagylozsi tartózkodását is említi)

Nováki Gyula: A soproni talajvizsgálatok és a településtörténet. SSz 1958. 4. szám

Nováki Gyula: Avar sírok a Sopron–Pozsonyi úti homokbányában. SSz 1958. 2. szám

Nováki Gyula: Bella-emlékmű a Várhelyen. SSz 1958. 4. szám

Nováki Gyula: Római-kori halastavak. SSz 1958. 1. szám.

(Folytatjuk).

1961. XV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

Tekintse meg
HAZÁNK EGYETLEN BÁNYÁSZATI MÚZEUMÁT
A
Központi Bányászati Múzeumot !

Templom utca 2. szám
KIÁLLÍTÓTERMEIBEN
KÉPEKBEN,
TÁRGYI EMLÉKEKBEN,
MOZGÓ MODELLEKBEN
TANULMÁNYOZHATJA
A MAGYAR BÁNYÁSZAT
FEJLŐDÉSTÖRTÉNETÉT
AZ ŐSIDÓKTÓL
NAPJAINKIG

NYITVA:

HÉTFŐ ÉS SZOMBAT KIVÉTELEL
NAPONTA DÉLELŐTT 10-TÓL DÉLUTÁN 1 ÓRÁIG

Magyar Selyemipari Vállalat
SOPRONI SELYEMSZÖVŐGYÁRA

SOPRON. KŐSZEGI ÚT

1959. II. FÉLÉVI ÉS 1960. I. FÉLÉVI
EREDMÉNYEI ALAPJÁN

ELNYERTE
AZ ÉLÜZEM CÍMET

SOPRONI
GÉPIPARI ÉS FINOMMECHANIKAI
VÁLLALAT

Sopron, Mátyás király utca 5 szám
Telefon: 10-37

Mindennemű
lakatosmunka vállalása
Faipari és egyéb
anyagmegmunkáló gépek
gyártása

AUTÓ-, MOTOR-, MÉRLEG- ÉS IRODAGÉP javítása
RÁDIÓ-, TELEVÍZIÓ- ÉS HŰTŐGÉPEK garanciális javítása
OLLÓK, KÉSEK köszörülése, ÓRÁK javítása, jótállással

Városunk lakosságának ruházati igényét kielégítik

A GYŐR-SOPRONMEGYEI
RUHÁZATI
KISKERESKEDELMI VÁLLALAT
SOPRONI
SZAKBOLTJAI

Közkedvelt

A

SOPRONI
SÖRGYÁR

készítménye

A KIVÁLÓ

VILÁGOS
SÖR

BARNA
SÖR

KINIZSI
SÖR

A SOPRONI
Élelmiszerkiskereskedelmi
VÁLLALAT
FŰSZER
CSEMEGE
ÉDESSÉG
DOHÁNY
TEJ ÉS HÚS

BOLTJAI

a város minden pontján egész nap a vásárlóközönség szolgálatára állnak

SOPRON ÉS VIDÉKE

körzeti

Földművesszövetkezet

mezőgazdasági szakboltja:

ÖTVÖS UTCA 3. SZ.

A korszerű mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos szerárak, kisgépek, védőszerk, műtrágya stb. A szőlőgazdaság kellékei, hordók, prések, szőlőzúzó, permetező-gépek, burgonyazúzó stb.

Soproni Építőipari és Épületkarbantartó Ktsz

Központi telep és iroda:

Kossuth Lajos utca 5 – Telefon: 10-58
és 10-59

Üveges részleg:

Lenin körút 22 – Telefon: 17-29

Vállal

KŐMŰVES

ÁCS

TETŐFEDŐ

ÉPÜLETASZTALOS

SZOBAFESTŐ

MÁZOLÓ

CÍMFESTŐ

DUKKOZÓ

ÜVEGEZŐ

ÜVEGCSISZOLÓ

KÁLYHÁS

PARKETTÁS

munkákat

SOPRONI ASZTALOS- ÉS FAIPARI KSZ

Sopron, Vitnyédi u. 13. – Telefon: 12-73

ASZTALOS, FESTŐ, MÁZOLÓ, JÁTÉK, KÁRPITOS,
JAVÍTÓ, IPARMŰVÉSZ részlegeivel

a lakosság szükségleteinek kielégítésére a legmesszebbmenőkig rendelkezésre áll

KÉSZÍT:

hálószobát, kombináltszekrényt, rekamiét,
sezlont, konyhabútort
és mindennemű egyéb lakberendezési tárgyat, egyéni megrendelésre, elsőrendű
minőségben és ízléses kivitelben

VÁLLAL:

címtáblafestést, bútormázolást
és mindennemű javítást
Játék és iparművészeti készítményei minden alkalomra nagy választékban
kaphatók a Soproni Kiskereskedelmi V. üzleteiben

Soproni

HÚSIPARI
VÁLLALAT
SOPRON

Telefonszámok: 20-88. 20-89 és az üzlet: 26-75

A SOPRONI HÚSIPARI VÁLLALAT DOLGOZÓI

jóminőségű hentesáru

készítésével

járulnak hozzá

AZ ÉLELMISZERIPAR FEJLŐDÉSÉHEZ

*Hátulsó utca 2–4. szám alatt
a HÚSIPARI HÚSÜZLETÉBEN naponta friss hentesáru
kapható bőséges választékban*

**SOPRONI
PAMUTIPAR
SOPRON,
SELMECI
UTCA
15–17 SZÁM
TELEFON:
20-90 SZÁM**

PAMUTSZÖVŐGYÁR

**ELZETT
VASÁRUGYÁR**

ZÁRGYÁR

Sopron
Csengeri utca 30–32

GYÁRTMÁNYAI:

ZÁRAK,
AJTÓ- ÉS ABLAKPÁNTOK,
ÉPÜLETVASALÁSOK

SOPRONI FÉSŰSFONALGYÁR

Gyártelep:

SOPRON, ÁGFALVI ÚT 4. SZÁM. TÁVBESZÉLŐ: 10-50

Budapesti iroda:

BUDAPEST V., SZENT ISTVÁN TÉR 16. SZ. – TÁVBESZÉLŐ: 328-722

**Autóalkatrészgyár V.
„RÁBA” GYÁREGYSÉGE
SOPRON, BATSÁNYI U. 15.**

Gyártmányai:

Személy- és tehergépkocsi alkatrészek
„Rába” motor, futómű,
kapcsolóművek
Csepel 130–300 futómű és csörlóművek

FÉMLEMEZIPARI

MŰVEK

SOPRONI TŰ- ÉS KÉSÁRU GYÁREGYSÉGE
SOPRON, CSEPEL UTCA 3.

SOPRONI TŰGYÁR TERMÉKEI:

KÜLÖNFÉLE TŰÁRUK
KÁRPITOS DÍSZSZEG
CIPŐKARIKÁK
FŰZŐSZEMEK
BŐRSZEGECSEK

LÖVŐI KÉSGYÁR TERMÉKEI:

HÁZTARTÁSI KÉSEK
ZSEBKÉSEK

IPARI KÉSEK
MEZŐGAZDASÁGI GÉPKÉSEK
KÜLÖNFÉLE KÉZISZERSZÁMOK

SOPRONI
RUHAGYÁR
SOPRON, RÁKÓCZI UTCA 6

1950–1960

**10 éves működése
alatt
gyártmányaival:
női-, lányka- és baby-ruháival
bel- és külföldi
igényeket
egyaránt kielégíti**

**Saját laboratórium
Saját tervezés**

TARTSA PÉNZÉT TAKARÉKPÉNZTÁRBAN!

A takaréketét kamatozik,
bármikor, minden előzetes felmondás nélkül felvehető!
BŐVEBB felvilágosítást ad az
ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR fiókja,
SOPRON, Lenin körút 98., valamint bármelyik postahivatal

KEVÉS PÉNZÉRT SOKAT NYERHET!

LOTTÓZZON – TOTÓZZON
a soproni TOTÓ-LOTTÓ irodában
SOPRON, HÁTSÓKAPU 8

LEGSZEBB AJÁNDÉK
A KÖNYV
AJÁNDÉKOZZON MINDEN ALKALOMRA KÖNYVET
A SOPRONI
ANTIKVÁRIUMBÓL!
KÖNYVEKET, KÖNYVTÁRAKAT VESZÜNK!
Antikvárium

LENIN KÖRÚT 13 ~ TELEFON: 13-50

**SOPRONI
Járműgyártó
SZÖVETKEZET**

Központi iroda: RÁKÓCZI U. 27 – Telefon: 17-26

Szijgyártó üzem

LENIN KÖRÚT 90 – Telefon: 21-18

Lószerszámok, kézitáskák, bőröndök, bőrárak készítése,
javítása

Motorjavító üzem

BOTOND UTCA 10 – Telefon: 23-25

Megbízható, gyors, biztos szerviz

Bognár-, kovácsüzem

RÁKÓCZI UTCA 27

Kézikocsi szekér, fejsze, ekekészítés, javítás, lópatkolás,
autókarosszéria készítés

TISZTASÁG: FÉL EGÉSZSÉG
SAJÁT EGÉSZSÉGE ÉRDEKÉBEN
LÁTOGASSA A TÖBB KÁDDAL
BŐVÍTETT, HŐLÉGFÜRDŐVEL,
KÖZPONTI FŰTÉSSEL,
KORSZERŰSÍTETT
VÁROSI FÜRDŐT
Fürdővállalat

SOPRONI
FODRÁSZ SZÖVETKEZET
KORSZERŰSÍTETT,
HIGÉNIKUS
TERMEIBEN
GONDOS
ÉS
FIGYELMES KISZOLGÁLÁS

A Soproni

Állami Gazdaság
KÉKFRANKOS
LEÁNYKA
MUSKOTÁLY
PALACKOZOTT MÁRKÁS BORAI
A KORSZERŰ SOPRONI SZŐLŐTERMELÉS
EREDMÉNYEI

Soproni
Háziipari Szövetkezet
Mértékutáni kötöttáru üzlete
Torna u. 1. – Telefon: 14-53
Női- és férfi pulóverek – Kuligánok kötése
gyapjú és pamut fonalakból
Szolgáltató részlege
Lenin krt. 94. – Telefon: 21-79
Szemfelszedés – Himzés – Előnyomás
Nylonharisnya átkötés
MINŐSÉGI MUNKÁVAL!

TAKARÉKOSKODJUNK
A GÁZZAL
AKKOR KISEBB LESZ A GÁZSZÁMLA ÉS JOBB LESZ
A GÁZNYOMÁS!
FELVILÁGOSÍTÁSÉRT ÉS PANASSZAL FORDULJUNK
A GÁZMŰHÖZ
TÁNCSEK MIHÁLY U. 12. TELEFON: 25-10

A Soproni Szálloda és Vendéglátó Vállalat
Figyelmes kiszolgálással és jó ellátással szeretettel várja kedves vendégeit

Üzemei:
PANNÓNIA SZÁLLÓ ÉS ÉTTEREM:
80 szobával, központi fűtéssel a város reprezentatív
vendéglátó üzeme

TURISTA SZÁLLÓ ÉS ÉTTEREM:
A lóverek gyönyörű fenyőerdői között fekvő erdei
szállójával és éttermével közkedvelt üdülő- és ki-
rándulóhely

KERTVÁROSI VENDÉGLŐ:
a kertváros kedvelt kirándulóhelye, árnyas kert-

helyiséggel

ALPESI VENDÉGLŐ:

a Lővérek nyári vendéglátó üzeme

DEÁK ÉTTEREM:

a város legszebb helyén, tágas kerthelyiséggel, elsőrendű tánczenével

GAMBRINUS ÉTTEREM:

a patinás belvárosban, elsőrendű konyhával

VÁRKAPU ESZPRESSZÓ:

I. osztályú táncos szórakozóhely a város főutcáján

**FÓRUM- GYÖNGYVIRÁG- CIKLÁMEN-
PETTYES**

cukrászda, elsőrangú cukrászsüteményeivel, fagyaltkülönlegességeivel és minőségi eszpresszókávéval

Büfék és italboltok a város legkülönbözőbb helyein és strandokon

LÁTOGASSA MEG ÜZEMEINKET!

Győr-Sopron megye

IDEGENFORGALMI HIVATALA

Sopron, Ógabonater 8. Telefon: 20-40

Kirendeltségek:

GYŐR, Városi Tanácsház. Telefon: 25-90

MOSONMAGYARÓVÁR, Lenin út 60. Telefon: 66-30

Kirándulások

előkészítés, program összeállítása, szervezése

Szállásbiztosítás:

szállodában – túristaszálláson – magánhelyen

Ellátás és csoportos étkeztetés biztosítása

Különvonatok és autóbusz különjáratok indítása

Városismertetési séták rendezése szakképzett vezetőkkel

Városkörnyéki és megyei autóbuszkirándulások szervezése

Utazási- és menetjegyirodák (IBUSZ)

Soproni Diákszálló

Ferenczi János utca 2

Szállásigények idejében bejelentendők

IDEGENFORGALMI HIVATALHOZ

Soproni
Posztó- és Szőnyeggyár
Sopron, Baross út 24
GYAPJÚSZÖVETEK
TAKARÓK
MŰSZAKI SZÖVETEK
BÚTORSZÖVETEK
SZŐNYEGEK

E. m
**SOPRONI ÉPÜLETASZTALOSIPARI
VÁLLALAT**

*Hazánk legkorszerűbb
épületasztalosipari
nagyüzeme*

GYÁRT:
*Mindenfajta ajtót, ablakot
és egyéb felszereléseket*

Gyártelep:
SOPRON, Terv u. 2
Telefon: 17-55, 10-70

**SOPRONI
VAS- ÉS SZERELŐ
KISIPARI SZÖVETKEZET**
Vállal:
RÁDIÓ JAVÍTÁST,
GYERMEKKOCSI JAVÍTÁST,
BÁDOGOS, VÍZSZERELÉSI,
LAKATOS, ESZTERGÁLYOS, GÉPLAKATOS,
VILLANYSZERELŐ, MOTORTEKERCSSELŐ
munkákat
SOPRON, ÓGABONA TÉR 16

**VÁSÁROLJA
FINOMÁRU KÉSZÍTMÉNYEINKET!**
*fonott kalács, briós, sajtrúd,
túróstáska, diós- és mákoskifli stb.*

SOPRONI
117

SÜTŐIPARI VÁLLALAT

*Férfi öltönyök, felöltők,
női felsőkabátok, kosztüömök készítése
saját és hozott anyagból a
SOPRONI SZABÓSZÖVETKEZET
RÉSZLEGEIBEN*

Mátyás király utca 20. Telefon: 15-58

Színház utca 29. Telefon: 14-41

Lenin körút 83. Telefon: 26-49

Köztársaság utca 8. Telefon: 17-42

Major köz 1. Telefon: 26-53

Forduljon bizalommal a fentiekhez, amelyek fordítást és javítást is vállalnak

Segítsd

Sopron városképének külső szépségét,
az utcák tisztaságát!

Támogasd

a KÖZTISZTASÁGI VÁLLALAT
FONTOS MUNKÁJÁT
Ne szemetelj az utcán!

LISZT FERENC MŰVELŐDÉSI HÁZ

Sopron, Liszt Ferenc utca 1. sz. – Telefon: 27-55.

a soproni kultúrélet centruma!

*Ismeretterjesztő előadások,
hangversenyek, szakkörök,
tanfolyamok, klubok!*

Orosz-, angol-
és német nyelvtanfolyam

*Szabás-varrás
tanfolyam*

Balettiskola – Színjátszó csoport – Bábcsoport

Kézimunka- és rajzsakkörök

Bélyeg- és „Ki mit gyűjt” klubok

Liszt Ferenc klub – Ifjúsági társalgó

Könyveit

előnyösen és kényelmesen

*vásárolja
munkahelyén
az üzemi és hivatali
könyvbizományosoknál!*
**Gazdag választék
és figyelmes kiszolgálás!**

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

É. M. Györi Tervező Iroda Soproni Fiókirodája: A városfejlesztéssel kapcsolatos előkészítő tanulmány és program dokumentációja (Készítette: Winkler Oszkár).

2 (Megjegyzés - Popup)

Winkler Oszkár: Sopron város fejlesztési programjáról. SSz 1957, 3–4. szám.

3 (Megjegyzés - Popup)

Györi Tervező Vállalat Soproni Irodája: Sopron város általános rendezési terve I. üteme. (Tervezők: Kubinszky Mihályné és Winkler Oszkár.)

4 (Megjegyzés - Popup)

4 Út- Vasúttervező Vállalat: Sopron közlekedési hálózatának fejlesztési tanulmánya. (Tervezők: Lehoczky Kálmán, Nagy László.) MÁV Vasúttervező Üzemi Vállalat: A vasúti létesítmények távlati fejlesztési tervének vázlata. (Tervezők: Lenkey József, Vass László, Szakács Ottó.) – Sopron város közműhálózatának fejlesztésére vonatkozó szakvélemények. É. M. Mélyépítési Tervező Vállalat: *a*) Vízrendezés. (Tervező: Lenkei Tibor.) *b*) Vízellátás. (Tervező: Stoy Ferenc.) *c*) Szenny- és csapadékvízcsatornázás, szennyvíztisztítás. (Tervező: Dallos Béla.) Villamoshálózatfejlesztő és Tervező Vállalat: *d*) Villamosenergiaellátás. (Tervező: Pálos Ferenc.) É. M. Mélyépítési Tervező Vállalat: *e*) Gázellátás. (Tervező: Schill Ottmár.) *f*) Távfűtés. (Tervező: Magasházy Béla.)

5 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky Mihály: Sopron, mint közlekedési csomópont. „Közlekedéstudományi Szemle” X. évf. 1960. 9. szám.

6 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzőkönyv az általános városrendezési terv I. ütemének 1960. szept. 23-án tartott ismertetéséről, ill. vitájáról.

7 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzőkönyv az általános városrendezési terv I. ütemével kapcsolatban 1960. október 20-án tartott értekezletről.

8 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Györffy György: Beszámoló „Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza” című munkáról. Magyar Nyelv LIII, 42–51.

9 (Megjegyzés - Popup)

Tanulmányok a magyar állam eredetéről. (A nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. Kurszán és Kurszán vára). Bp., 1959. Az első tanulmány még a Századok 1958. évfolyamában, a második pedig

1955-ben Budapest Régiségei XVI. kötetében jelent meg.

10 (Megjegyzés - Popup)

A nagy nemesi nemzetségek, mint erre Györffy rámutat, általában nem honfoglaló vezér-ősükről, hanem ennek a magyar királyság megalapításakor élő nemzetségfőjéről nevezik magukat, mert utóbb a nemzetségi birtok birtoklásának jogalapja az volt, hogy a nemzetség Szent István korabeli feje nem fosztatott meg birtokaitól. Így a még említendő Miskolc-nem a honfoglaló Bors vezértől (vö. Bars és Borsod vármegye!) származik. Vármegyénként ugyanis a földnek csak egyharmada maradt a nemzetségek kezén, a többi a királyé lett: fele mint magánbirtok, fele mint várföld.

11 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: A vármegye történeti vázlata 1848-ig. Vö. Csatkai–Dercsényi: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1953, 38.

12 (Megjegyzés - Popup)

„Sopron megye területe közvetlenül a honfoglalás előtt az avarok földjéhez tartozott. Szláv lakossága nem lehetett olyan nagyszámú, hogy a királyi vármegye helyi szláv előzményeire lehetne belőle következtetni. Így valószínű, hogy a soproni megyeszervezet is aránylag későn, a 11. század folyamán, a királyi hatalom megerősödésével, a Fertőtől nyugatra eső terület megszállásával, majd határvédelmi jelentőségének emelkedésével alakult ki”. Ugyanígy a második kiadásban: Sopron vármegye vázlatos története. I. m. 1956², 40.

13 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Mikešy Sándor (szerk.): Névtudományi vizsgálatok. Bp., 1960, 35–56. Németül: Acta Linguistica 1961, 67–97. Vö. még Bogyay Tamás: Ural–Altaische Jahrbücher 1960, 236–8; Hexendorf Edit: Magyar Nyelvőr 1960, 482–8.

14 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a nevet viseli például Dag Hammarskjöld, az ENSz svéd származású főtábornoka s ez van meg a *Dagobert* stb. nevekben is.

15 (Megjegyzés - Popup)

A XII. században erről a nyelvjárásterületről érkeztek a szepesi és az erdélyi szászok.

16 (Megjegyzés - Popup)

A *gróf* szó 1200 táján a bajor nyelvjárásból kerül a magyarba a két jelentésű közélatin *comes* (‘nemesi cím’; ‘ispán’) egyik megfelelőjeként. Mint Péter várnagy példája is mutatja, ekkor még nem jelenti a későbbi főnemesi rangot. Vö. Mollay, Karl: Das älteste deutsche Lehngut der ungarischen Sprache. Acta Linguistica 1951–1952, 398.

17 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Wagner, Hans: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate

Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg Graz–Köln, 1955. I, 356. A továbbiakban rövidítve: UB.

18 (Megjegyzés - Popup)

Például a *zu* előjáró gyengült alakjául felfogott *ze* szókezdet elvonása az egész német nyelvterületen ismert, Sopronbánfalva puszta személynéből alakult ómagyar *Zovány* nevét a betelepülő németiség *Zewan(dorf)* alakban vette át, *ze Wandorf*-nak értelmezte, amelyből a mai napig élő *Wandorf* lett.

19 (Megjegyzés - Popup)

Vö. 1321: Petri filii comitis Petri *de Dag* (SoprOkl. I/1, 15); 1327: a ...Petro *de Daagy* (SoprVmOkl. I, 115) stb. Magyar és német családneveink ekkor kezdenek kialakulni, de 1848-ig önkényesen változtathatók.

20 (Megjegyzés - Popup)

Az elsőt, Omodét 1230 utánról ismerjük (UB. I, 133).

21 (Megjegyzés - Popup)

Lásd még alább.

22 (Megjegyzés - Popup)

Fyoch, az ómagyar *fi* 'fiú' -cs kicsinyítőképzős származéka, amelyet Pais Dezső az ún. kezdetleges nevek közé sorol (Régi személyneveink jelentéstana. Magyar Nyelv XVIII, 30).

23 (Megjegyzés - Popup)

16 *Zonuk*, magyarázatát nem ismerjük. Ennek az Ajándok fia Szonuknak és két fiának Babot (*Bobut*), illetőleg a Nagy út (*Magna Via*), azaz a győr–soproni országút közelében, a Kis Rábán (*super fluvio Rabcha*) malma és ugyanitt (*ibidem*), azaz ismét az országút közelében, de Petőháza és Süttör között, a már nem létező Monyorósd (*Monorous*) birtokon házhelye és 10 hold földje volt, amelyeknek birtokában a király 1262-ben megerősíti őket (UB. I, 277). András fia Miklós gróf (*comes*), aki már Monyorósdinak (*de Monorosd*) nevezi magát, 1291-ben megveszi Osl-nembeli Gergely cenki birtokrészét (HazOkm. I, 85): ennek a Miklósnak fia, azaz Szonuk dédunokája az a Cenki András gróf (*comes*), aki 1339-ben a fenti Dági Péter (I.) dédunokájával, Fülöp fia Lőrincsel (vö. 13.) az említett torony, a hozzátartoz telek és egyéb tartozékai miatt perben áll. Az említett 1262. évi oklevél tartalmazza tehát a győr–soproni országútra a legrégebb adatot, amelyet az eddigi közlekedéstörténeti irodalom (vö. Glaser Lajos: Dunántúl középkori úthálózata. Száz. 1929, 146) sem ismert fel. Pedig az oklevél világosan megmondja, hogy a malom a Kis Rábán van ott, *in loco, qui Magna Via dicitur*, azaz ahol az országút a Kis Rábát eléri. A *Rabcha* adat értelmezése is zarvart okozott, mivel az oklevél magyarázói nem vették figyelembe, hogy a *Rabca*, ugyanúgy mint a *Répcé* (<*szláv**Rabica), Kis Rábát jelent, tehát jelölhették vele a ma sem Rábcának, sem Répcének, hanem éppen Kis Rábának nevezett folyót is. Csakis a győr–soproni országútra vonatkoztatva érthetjük meg az oklevél *ibidem* szavát. Monyorósd (*Monyorosd*) különben még 1444-ben is előfordul (SoprVmOkl. II, 314).

24 (Megjegyzés - Popup)

Péter várnagy házaira és tornyára való hivatkozás Idrisi arab geográfus 1153. évi adata és a heiligenkreuzi

ciszterciek Orsolya téri sóháza (a XII. század végétől) után időrendben a harmadik, 1256. évi adat, amely támpontot nyújthat a soproni ispáni vár helyrajzának kiderítéséhez. A latin *domus* persze sokféle épületet jelenthet, a *turris* azonban kétségkívül ún. lakótorony volt (vö. Major Jenő: A középkori magyar városkép problémájához. Településtud. Közl. 1955, 7: 54–7). Az oklevél *civis* szavát az eddigi szakirodalom a ‚polgár; Bürger‘ szóval fordította, holott kétségtelenül várjobbágyokról mégpedig ezeknek vezető rétegéről van szó, akik nem is laktak állandóan a soproni várban. (A *civis-polgár* kérdésre vö. Mollay: Acta Lingu. I, 393–413). Függetlenítésük a várispántól és közvetlenül a királynak való alárendelésük szemléletesen példázza azt a folyamatot, amely az ispáni várnak önálló királyi várossá való emelkedéséhez (1277.) vezet.

25 (Megjegyzés - Popup)

Vö. még Belitzky János: Sopron vármegye története. Bp., 1938, 342.

26 (Megjegyzés - Popup)

Márkánként 10 pensa bécsi dénárt számítva.

27 (Megjegyzés - Popup)

Németül János bécsújhelyi apát 1508. évi fordításában: „Welhes erstes gemerckh anhebt pey dem weg, der do khumbt von Odenburckh zwischen zwayen Dagendorffen, darnach getz in das pechl und dem nach aufwertz mitten ins dorff und darnach durch ainen chrumppen weg unntterm mittag zwen hoff begreiffund khertz sich gegen nydergang der sunnen und durch das tal eiltz zum weg, der do khumbt von Luppoltspach inn walt, do zway gemerckh seinen, davon laufftz denselben weg gegen mitternacht raichund in winckhel zu zwayen gemerckhen und von den getz gegen aufgang der sunnen an den weg, der do khumbt von Dagendorff zu zwayen gemerckhen und demselben weg nach eiltz gegen mitternacht zu zwayen gemerckhen, darnach zaigts ainestails gegen nidergang de sunnen zu zwayen gemerckhen und von denselben khertz sich widerumb gegen mitternacht zu dreyen gemerckhen unntterm puchel gelegen, darnach getz den rechten weg abwertz ins tal zu zwayen gemerckhen, do die enndt seinen Solani und der holden des gesloss, und davon fur mer gmerckh gegen aufgang der sunnen nachentz durchs Regental zu zwayen gemerckhen peym ertrich der schutzen, darnach getz den gleihen lauf fur mer gmerckh gegen mittag zum weg, der do get gen Maurich, und nach demselben weg ettwas gegem aufgang der sunnen khumbtz zu zwayen gmerckhen und von denselben gegem mittag khertz sich wider an sein stat” (UB. I, 109). A német szöveg abból a szempontból is tanulságos, hogy a fordító 1508-ban már nem tudta azonosítani az 1225. évi latin eredeti vagy egy későbbi átírás helyneveit, hiszen *Dag* 1508-ban már régen *Agendorf*, *Lupoltspach* (ma: Loipersbach Burgenlandban) *Lewpoltspach* (SoprOkl. II/5, 85), *Suslan* pedig *Schadendorf*, *Maurich* (ma: März Burgenlandban) viszont *Mertz* (SoprOkl. II/5, 149). Nyilván nem értette már a *iobagiones castris* kifejezést, mert fordítása (*holden des gesloss*) ekkor már félreérthető.

28 (Megjegyzés - Popup)

Ez a faluból a Felső-Tödl (*Ober Tödl*) erdőbe, illetőleg a Borsó hegy aljába vezető út: az utóbbi szakaszon ma is ez a határ Sopron és Ágfalva között. A Lépesfalváról jövő út ma már nem erdőn halad át, mert ezt azóta kiirtották. Itt tehát támpontot kapunk az erdők egykori kiterjedésére és a későbbi erdőirtásokra.

29 (Megjegyzés - Popup)

Ez a mai lépesfalva–sömfalvi országúttól keletre húzódó völgy.

30 (Megjegyzés - Popup)

Ezekre vö. Maár–Mollay: SSz. II, 284–8; Mollay: SSz. XIV, 66–70.

31 (Megjegyzés - Popup)

A mai ágfalvi határnak a somfalva–soproni országúttól északra fekvő része ezek szerint 1225-ben még nem tartozott Dághoz.

32 (Megjegyzés - Popup)

Ebből hasította ki III. Béla (1173–1196) Miskolc-nembeli Domonkos bán részére azt a birtokot, amelyet az 1195 táján a borsmonostori cisztercieknek hagyott (UB. I, 28–9), megmaradt részét pedig az 1250-es évek elején Péter gróf kapta meg.

33 (Megjegyzés - Popup)

Vö. CodDipl. V/2, 397; SoprOkl. I/1, 7.

34 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Belitzky i. m. 398, 702.

35 (Megjegyzés - Popup)

Vö. 1321: Petri filii comitis Petri *de Dag* (SoprOkl. I/1, 15); 1327: a ...Petro *de Daagy* (SoprVmOkl. I, 115) stb. Magyar és német családneveink ekkor kezdenek kialakulni, de 1848-ig önkényesen változtathatók.

36 (Megjegyzés - Popup)

Erzsébet nő léte nem tanúskodhatott.

37 (Megjegyzés - Popup)

A magyar nemzetségi névadás utolsó nyoma Sopronban: e nemesi családnak nincsen sem család-, sem birtokneve (Klingenbach!), ellenben a nagyapa, az apa és a fiúunoka (sőt a legidősebb dédunoka: HazOkm. III, 163–4) egyaránt a *Lukács*, a leányunoka a *Luca* nevet viseli.

38 (Megjegyzés - Popup)

Ha egy nemzedéket számítunk, amíg a népnelvben spontán alakult új nevet a kancelláriák feljegyzik. A soproni utcanevek története azt mutatja, hogy bátran két nemzedéket, azaz nagyjából 60 esztendőt is számíthatunk (vö. Mollay: SSz. XIV, 331–6). Lásd még a következő jegyzetet.

39 (Megjegyzés - Popup)

1279–1318-ig a dági birtok nem volt Péter várnagy családjáé; ezért elképzelhető, hogy az elvonás már 1250–1278-ig megtörtént. Ezzel kiadódna az a két nemzedéknyi idő, amely a népnelvben spontán alakult név feljegyzéséhez szükséges (vö. az előző jegyzetet). A fentiekkel tehát a családtörténet révén szilárd időrendi támpontot kaptunk a középkori Nyugat-Magyarországon végbement nyelvtörténeti változásokhoz.

40 (Megjegyzés - Popup)

HazOkm. III, 141; II 76; SoprOkkl. I/1, 74, 76, 79–81, 94; SoprVmOkkl. I, 239, 241.

41 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti szövegben: „Martinus magister civium similiter egrotus exstitisset et sic *limina sanctorum* visitasset...” Házi Jenő (Sopron középkori egyháztörténete. Sopron, 1939, 305) a kiemelt kifejezést Rómára vonatkoztatja.

42 (Megjegyzés - Popup)

A ház főtéri homlokzata 27,80 m, a Városház utcai oldala 47,80 m volt (Szakál Ede szíves közlése). A középkori soproni telekfelosztásra vö. Mollay: Háztörténet és várostörténet. SSz. XIII, 121.

43 (Megjegyzés - Popup)

Ma a Városi Múzeumban.

44 (Megjegyzés - Popup)

Ma a Lenin körútnak az Ikvahídtól az Ógabona térig terjedő szakasza.

45 (Megjegyzés - Popup)

Vö. 1379: *dy obren patstuben*; 1393: *auf der obern padstuben* (SoprOkkl. I/1, 186; II/1, 144). A házra még vö. 14.

46 (Megjegyzés - Popup)

A vámjövedelem kétharmad része volt a lovagrenddé, egyharmada a megyei ispáné. Az elzálogosítás természetesen a kétharmad részre vonatkozott, ebből is 300 aranyforintnak és 10%-os kamatának erejéig. Ebből következtetni lehet a Bécsi úti vám bevételére, az 1394. évi tarifával (SoprOkkl. I/1, 8–9) való összevetés alapján pedig a forgalmára is.

47 (Megjegyzés - Popup)

Vö. SoprOkkl. I/1, 137, 143, 150, 156; SoprVmOkkl. I, 407; SoprOkkl II/1, 168, 171, 180, 201; II/4, XVI; ZsidóOkkl. V/2,435.

48 (Megjegyzés - Popup)

A végrendelet keltezetlen. Házi Jenő írása alapján 1393 tájára teszi. A keresztes vám elzálogosításáról szóló 1393. évi városi feljegyzés szerint János *diezeit statrichter* volt, tehát április 24-én választották meg. Balf birtok vételárának kifizetésekor (aug. 25.) viszont már nem élt. A végrendeletet és a feljegyzést egyidőben írták a városi könyve.

49 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban ekkor 6 templom, illetőleg kápolna állt: a Szent Mihály plébániatemplom, a Szent János, a ferences (utóbb bencés) templom, az azóta eltűnt várárokmenti Boldogasszony templom, a Szent Margit és

az ispotálykáporna.

50 (Megjegyzés - Popup)

Ez 360 dénár, azaz másfél dénárfont. Ennyibe került (1404-ben) egy számszerj vagy 24 rőf barchet, sávoly (SoprOkl. II/2, 294, 299).

51 (Megjegyzés - Popup)

Ez évi 13 dénárfont. Huszonhét évvel később, 1420-ban a városi ispotálymester heti 68 dénárt költ húsrá, ami évente 14 font 5 solidus 20 dénárt tenne ki. Pénteken és más böjti napokon azonban az ispotály szegényei üres káposztát ettek. (SoprOkl. II/2, 309). Somogyi Zoltán (A középkori Magyarország szegényügye. Bp., 1941) a soproni ispotályt nem dolgozta fel.

52 (Megjegyzés - Popup)

Első említése 1453-ból: *in der Fleischakergassen* (Gerichtsbuch 73). A német utcanév az 1390-es években tehát már alakult. Volt-e ezt megelőzően az 1379-ben már kiépült utcának más német neve, nem tudjuk. Nem tartjuk azonban valószínűnek, mivel ennek a névnek is fel kellene bukkannia a forrásokban; másrészt itt állt a ferences (utóbb: bencés) kolostor és templom, amely megfelelő helyrajzi eligazításul szolgált. Vö. az 1379. évi házösszeírásnak erre az utcára vonatkozó következő kitételét: „Niklos *hindern dem chloster*” (SoprOkl. I/1, 184). Az utcanév is azt bizonyítja, hogy a hússzékeknek a Sópiacra (ma: Orsolya tér) való tömörítése (első adat 1434-ből) előtt a mai Templom utcában mérték a mészárosok a húst. L. még fent!

53 (Megjegyzés - Popup)

Első említése 1413-ból (SoprOkl. II/1, 15). 1379-ben tehát már alakult a német utcanév, amely Széplak német *Schrippen* nevét örizte meg (vö. Házi Jenő: SSz. XI, 97). Ma: Balfi utca.

54 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Quellen zur Geschichte der Stadt Wien. Wien, 1895–1911, II/1, 298.

55 (Megjegyzés - Popup)

A testvérület elsősorban a hegyek vándorainak nyújtott segítséget s e célból Vorarlberg és Tirol határán, az arlbergi hágón menedékhelyet tartott fenn. Sopronból még két pátricius, Antauer Jakab mosontarcsai (ma: Andau Burgenlandban) birtokos nemes és a Mödlingből származó Keresztély kereskedő, a mai Caesar-hár egykori tulajdonosa volt a Kristóf-testvérület tagja. Vö. Házi (Egyháztört. 305).

56 (Megjegyzés - Popup)

Tompos Ernő megállapítása. Vö. Csatkai–Dercsényi i. m. 272, 276. A családi címer Márton apjától, Jánostól (I.) 1374-ből is fennmaradt: „A pajzs alakú pecséten faágak” (ZsidóOkl. V/2,435). Az oklevelet Münchenben őrzik, ahonnan e pecsét fényképét még nem sikerült megszereznünk.

57 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő a keltezetlen végrendeletet (SoprOkl. II/1, 13–4) 1406 tájára teszi. Márton 1402. március 3-án harmadmagával még Stichenwinkel István özvegyének végrendeleti tanúja (I. h. II/1, 146); 1403.

szeptember 13-án *vejének*, Stichenwinkel Istvánnak végrendekezésénél ugyanazok a tanúk szerepelnek, csak Márton hiányzik (I. h. 147). Márton végrendeleti tanúi: György fia Miklós polgármester és Schmuckenpfennig János tanácsbéli, akik e tisztségüket 1402/03-ban (ápr. 24–ápr. 24-ig) vagy 1403/04-ben viselték. A végrendelet tehát 1403 táján kelt.

58 (Megjegyzés - Popup)

Például a mai Beloiannisztér 7. számú (Tábornok-) ház fekvését a városi feljegyzési könyv 1496-ban a szomszédok megnevezésén kívül így határozza meg: „am Platzs *gegen dem kloster vber*” (Gedenkbuch 38).

59 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő (Egyháztört. 203) és Csatai–Dercsényi (I. m. 117) a templom főoltárának megújítására vonatkoztatják, holott itt nem erről van szó. A *teveln, täveln* jelentése ‚glatt einlegen, täfeln‘, a *tavel* pedig nemcsak ‚Altargemälde‘, hanem többek között ‚Glastafel‘ is (Lexer). A végrendelet tehát az üvegablakok megújításáról szól.

60 (Megjegyzés - Popup)

52 Művészettörténészeink ezt a *paw* ‚Bau‘ szót építészeti műemlékeinkkel kapcsolatban válogatás nélkül ‚épít(kez)és‘-nek értelmezik, holott a középkorban általánosan ‚karbantartás-t‘ is jelent. Például Bläsgetter Osvát városi kamarás 1514. évi számadáskönyvében a kiadások első fejezete (SoprOkl. II/5, 221–31) a ‚Zeainczig awßgebenn auf *das paw der stat*‘ címet viseli és a várfalak, középületek karbantartási munkálataira fordított kiadásokat tartalmazza. Ezért jelenti mezőgazdasági értelemben még ma is a ‚művelés‘-t (vö. 1429-ban egy szőlővel kapcsolatban ‚in rechtem *paw* halden sullen‘ I. h. II/1, 47). A szó jelentését tehát minden előfordulási helyén külön meg kell vizsgálni, mielőtt építéstörténeti következtetéseket vonunk le belőle. Ilyen szempontból a két nyelven fennmaradt források különösen tanulságosak. Egy 1484. évi latin nyelvű soproni végrendeletnek templomokkal és az ispotállal kapcsolatos *pro fabrica* és *pro edificio* kitéletét például 1485-ben így értelmezik: *zwm paw* ‚zum Bau‘ (I. h. I/6, 28; II/4, 363).

61 (Megjegyzés - Popup)

Ebből következik, hogy Agendorfer Jánosnak annak idején a Bécsi út vámmal együtt a keresztsek harmincadházát is elzálogosították. A vámjövedelem elzálogosítása utóbb, az ismeretes 1420. évi felkelés idején, a tanács ellen emelt vádpontok között szerepel: a fellázadt kézművesek azt állították, hogy a vámjövedelem nem az ispotályt, hanem a vásot illeti, mivel Agendorfer Márton (II.) saját vagyonából hagyott 100 *dénárfontot*, illetőleg ebből évi 13 *dénárfontnyi* kamatot az ispotálynak, magát a vámjövédelmet a városnak hagyományozta. A való helyzetet fent láttuk, a kézművesek tehát tévedtek.

62 (Megjegyzés - Popup)

Irtás- és belsőégi földek.

63 (Megjegyzés - Popup)

A végrendeletben: *Niklein dem Schaffer*. A szövegösszefüggés alapján a *schaffer* ‚sáfár‘ szót itt nem családnévnek, hanem érvényes foglalkozásnévnek fogtam fel.

64 (Megjegyzés - Popup)

A végrendelet még hozzáteszi: *das man ir die pawen sol vncz an die stat.*

65 (Megjegyzés - Popup)

Vö. SoprOkl. II/2, 305: Brenner János városi jegyző 1416-ban Anna (*die Holczmanin*) adójából még 5 dénársolidusszal tartozik.

66 (Megjegyzés - Popup)

Január 22-én a csornai prépost értesíti a soproni tanácsot, hogy a két beiktató levélért neki 6 márkát, a nótáriusnak és az irnoknak 200 dénárt fizessenek, György testvérnek, aki a beiktatásnál a konventet képviselte, viszont több jár 1 dénárfontnál (SoprOkl. I/2, 154).

67 (Megjegyzés - Popup)

Leistel Gáspár pátricius kimutathatóan 1420 tájától bírja a házat (SoprOkl. II/6, 84).

68 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Házi Jenő: A városi kancellária kialakulása Sopronban. SSz. X, 202–15.

69 (Megjegyzés - Popup)

Olvasd: *Ruidfeld* (hosszú *ú*-val!). A visegrádi királyi kancellária magyar irnoka a felek bemondása alapján hangzás szerint írta le az oklevélben szereplő összes német neveket. Ezért ezek nagyon értékes német nyelvjárástörténeti adatok. Az előbbi név első tagjában a középbajor nyelvjárási *ruid* 'irtás', a másikban a mai irodalmi *Feld* 'föld' szónak ugyancsak középbajor nyelvjárási *föld* (sajátos nyelvjárási *l*-hanggal ejtett!) megfelelése van meg ('irtásföld'). A név így fontos bizonyítéka az ágfalvi német parasztnyelvjárás (középbajor *ui*-nyelvjárás) korai meglétének.

70 (Megjegyzés - Popup)

A német *hofstat* jelentése: 'Grund und Boden, worauf ein Hof mit den dazu gehörigen Gebäuden steht oder stehn könnte; Wohnung eines Herrn oder Fürsten mit seiner Umgebung; ländliches Grundstück, Bauernhof' (Lexer, Götze). Itt a dági határnak még a falu belsőségéhez tartozó részét jelenti. A német szó ebben a jelentésében a magyar nyelvbe is átkerült (*hóstát*).

71 (Megjegyzés - Popup)

Mikor Sopron a dági birtokot megvette (1373, 1396.), a két oklevél a városi levéltárba került, ahol ma is őrzik.

72 (Megjegyzés - Popup)

Az 1959. évi ásatásról ld. beszámolómat: VI. századi germán temető Hegykőn. Soproni Szemle 14 (1960) 223–241.

73 (Megjegyzés - Popup)

Az ásatás első két hetében Bakay Kornél III. é. egyetemi régész hallgató volt munkatársam. A második héten részt vett a munkában B. Vágó Eszter múzeumigazgató (Sztálinváros) és Tóth Tibor anthropológus.

74 (Megjegyzés - Popup)

Átkutatatlanul olyan kis terület maradt, amelyen legfeljebb egy sír rejtőzhet. Nem tartom kizártnak, hogy a sírcsoport pontosan 50 sírt tartalmazott.

75 (Megjegyzés - Popup)

Bayerische Vorgeschichtsblätter 18/19, 1951–52, 289., 44. t.

76 (Megjegyzés - Popup)

A szerző ásatása. Közöletlen; a székesfehérvári múzeumban.

77 (Megjegyzés - Popup)

Wegewitz, W., Die Langobarden an der Niederelbe (Reinerth, H., Vorgeschichte der deutschen Stämme II. Leipzig–Berlin 1940) 750.

78 (Megjegyzés - Popup)

A langobardok törzsi eredetmondája Wodan választott népeként tünteti fel őket (Paul. Diac. Hist. Long. 1, 8–8).

79 (Megjegyzés - Popup)

Schulz, W., Die Langobarden als Wodanverehrer. Mannus 24 (1932) 215–231. Schulz, W., Archäologisches zum Wodan- und Wanenverehrung. WPZ 19 (1932) 168.

80 (Megjegyzés - Popup)

Bóna I., Die Langobarden in Ungarn, Acta Arch. Hung. 7 (1956) 197., 47. t. 1.

81 (Megjegyzés - Popup)

Novotny, B., AR. 9 (1957) 212. kép 3.

82 (Megjegyzés - Popup)

Novotny, B., AR. 7 (1955) 179. kép.

83 (Megjegyzés - Popup)

A mérleg és pénz kérdéséhez *J. Werner* alapvető tanulmányát használtam (Waage und Geld in der Merowingerzeit. München 1954). A nyugati adatokat és párhuzamokat kivétel nélkül ebből a munkából merítem.

84 (Megjegyzés - Popup)

Cervinka, I. L., Germáni na Moravě. *Anthropologie* 14 (1936) 132., 15. kép 30–31, 33, 35.

85 (Megjegyzés - Popup)

Rhé Gy.–Fettich N., Jutas und Öskü. Prag 1934. VIII. t. 16–18.

86 (Megjegyzés - Popup)

Mindkét mérleg azonos helyen van eltörve és már a temetés idején használaton kívül volt. Vajon szándékosan törték-e el, avagy éppen rongáltsága miatt került sírba?

87 (Megjegyzés - Popup)

A gyöngyözött peremű tálak elterjedési listája a következő: *Franciaország*: Envermu, Charnay (4 db), *Belgium*: Haillot (3 db), *Hollandia*: Rhenen, *Németország*: Selzen 7. Sír, Worms-Liebfrauenkirche, Worms-Schulstrasse, Mainz-Kastel, Metternich bei Koblenz, Köln-Müngersdorf 78, 89 és 91/b sírok, Dalsheim, Mölsheim, Schwarz-Rheindorf 10. sír, Rommersheim, Grosskarben, Wendelsheim, Weilbach I. temető 47. sír., Gonzenheim 9. sír, Heilbronn. Oberflacht, Ditzingen, Irlmuth 36 sír, Weimar 84 sír, Teterow, *Ausztria*: Baumgarten, *Magyarország*: Várpalota 11. sír, Hegykő 34. sír, *Lengyelország*: Praust, *Dánia*: Blindem, *Norvégia*: Hoiland, *Svédország*: Harv. Megjegyzem, hogy Skandináviából *A. Bjorn*, *Bronsekar og glasberge fra folkevandringstiden i Norge* (Det Kgl. Norske Videnskabers selskabs skrifter, Nr. 6 Trondjem 1929 c. műve 16–17. o. még a következő Rygh 348 típusokat jelzi: Ostby, Roligheden, Sotvet, Lunde, Ovre Snartemo és Varhus. Ezek azonban tudtommal nincsenek közölve, így jegyzékünkben csak feltételesen szerepelhetnek.

88 (Megjegyzés - Popup)

Ekholm, G., Die Einfuhr von Bronzeschüsseln der römischen und frühmerowingischen Zeit nach Skandinavien. *Altschlesien* 5 (1943) 48. t. 4.

89 (Megjegyzés - Popup)

Curle, A. O., The Treasure of Traprain, Glasgow 1923, XIV. t.

90 (Megjegyzés - Popup)

Brailsford, J. W., The Mildenhall Treasure. London 1955. 2, 4, 5, 7 t.

91 (Megjegyzés - Popup)

Bóna I., i. m. 203.

92 (Megjegyzés - Popup)

Matzulewitsch, L., Byzantinische Antike, Berlin u. Leipzig 1929, 10. kép.

93 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 17. t. V. ö. Még Ocserki isztorii SzSzsZR. III–IX vv. Moszkva 1958 97. o. táblája alul.

94 (Megjegyzés - Popup)

Schmidt, L., Geschichte der deutschen Stämme, Die Ostegermanen. München 1941, 553 –.

95 (Megjegyzés - Popup)

Oxenstierna, E., Die Nordgermanen, Stuttgart 1957, 133.

96 (Megjegyzés - Popup)

König Péter: Sopron nyári élete. *Szegedi Új Nemzedék*, 1932. augusztus 28.

97 (Megjegyzés - Popup)

Vér György: Király-König Péter, *Délmagyarország*, 1940. május 15. – Kapossy Gyula: †Király-König Péter. *Katolikus Alföld*, 1940. június 15.

98 (Megjegyzés - Popup)

Vö. *Soproni Hírlap*, 1933. július 16.

99 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1933. július 9. – *Oedenburger Zeitung*, 1933. július 12.

100 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1933. augusztus 6.

101 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1933. július 30.

102 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1935. június 27.

103 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1935. június 29.

104 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1935. július 11.

105 (Megjegyzés - Popup)

s–s: Séta a soproni templomi orgonák körül. *Soproni Hírlap*, 1935. július 18.

106 (Megjegyzés - Popup)

K. S.: Király-König Péter soproni nyaralása alatt is szorgalmasan komponált. *Soproni Hírlap*, 1935. július

25.

107 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1936. augusztus 5.

108 (Megjegyzés - Popup)

K. S.: A Liszt Ferenc Zeneegyesület rádiós hangversenye. *Soproni Hírlap*, 1937. május 6.

109 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1937. július 6. – Vö. *Oedenburger Zeitung*, 1937. július 8.

110 (Megjegyzés - Popup)

Szegedi Új Nemzedék, 1937. augusztus 1.

111 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, *Sopronvármegye* és *Oedenburger Zeitung*, 1938. április 29.

112 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye és *Oedenburger Zeitung*, 1938. június 29.

113 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1938. július 12.

114 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Sándor: Király-König Péter búcsúhangversenye. *Soproni Hírlap*, 1938. július 29. – Vö. *Oedenburger Zeitung*, 1938. július 29.

115 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1939. szeptember 6. – *Sopronvármegye*, 1939. szeptember 7.

116 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1938. július 12.

117 (Megjegyzés - Popup)

Pauler Gyula: A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt. Bp. 1893. II. kötet, 404. p.

118 (Megjegyzés - Popup)

v. ö. Pauler Gyula idézett munkája, II. kötet, 396–404. p. Hóman–Szekfü. Magyar történet. III. kiadás. Bp. é. n. I. kötet, 591. p. Belitzky János: Sopron vármegye története. Bp. 1938. I. kötet, 351–356. p.

119 (Megjegyzés - Popup)

Ma Detrekővár alja, Csehszlovákiában. Detrekő várának romjai 419 m. magas hegyen fekszenek.

120 (Megjegyzés - Popup)

Az eredeti oklevél a Nagy Imre, Paúr Iván, Ráth Károly és Véghely Dezső kiadásában Győrött 1865-ben megjelent *Hazai okmánytár* I. kötetének 60–64. oldalán található. Az oklevél második része, melyet nem tárgyalok, a várbirtok határaitól szól.

121 (Megjegyzés - Popup)

János soproni várispán a Kőszeghy-család leszármazottja. Apja, Henrik alapította Kőszeg városát, János – harci érdemeiért – 1273-ban a Nyitra megyei Szeniczet kapta meg a királytól. Benedeken kívül, mint láttuk, még két Pécz-nembeli férfi vett részt a II. Ottokár elleni harcokban: Gergely, aki ekkoriban barancsi-kucsovi bán volt, szolgálatai jutalmául Marcalit kapta, Dénes pedig az ország nádora. V. ö.: Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Bp. 1900–1901. II. kötet, 149. p. és 429. p.

122 (Megjegyzés - Popup)

Pauler Gyula i. m. II. kötet, 404. p.

123 (Megjegyzés - Popup)

Sopron 1882. 15. szám.

124 (Megjegyzés - Popup)

Spitzka Ágoston a mai Stornó házban lakott.

125 (Megjegyzés - Popup)

A z javítva s-re, vagy fordítva.

126 (Megjegyzés - Popup)

A j betű helyén javítás; de a szó teljes átjavítását (esetleg: „vezettjk”-re) nem hajtották végre.

127 (Megjegyzés - Popup)

A család szóbeli közlése alapján.

128 (Megjegyzés - Popup)

Simonyi Jenő, *Három szép új falitérkép*. Budapesti Szemle 74. kötet. 1893. 126, 127. old.

129 (Megjegyzés - Popup)

Sztankovits Ödön: *Kogutowicz Manó 1851–1908*. Zsebatlasz az 1912. évről. Összeállította Kogutowicz Károly dr. Budapest. 50. old.

130 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Sztankovits Ö. id. cikkét.

131 (Megjegyzés - Popup)

Így írva lxxpos.

132 (Megjegyzés - Popup)

Elküldi helyett.

133 (Megjegyzés - Popup)

Az eredetiben így elválasztva a sor végén: könyv-város.